

MOKSLO LIETUVA

2003 m. rugsėjo 25 – spalio 8 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 16 (284)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

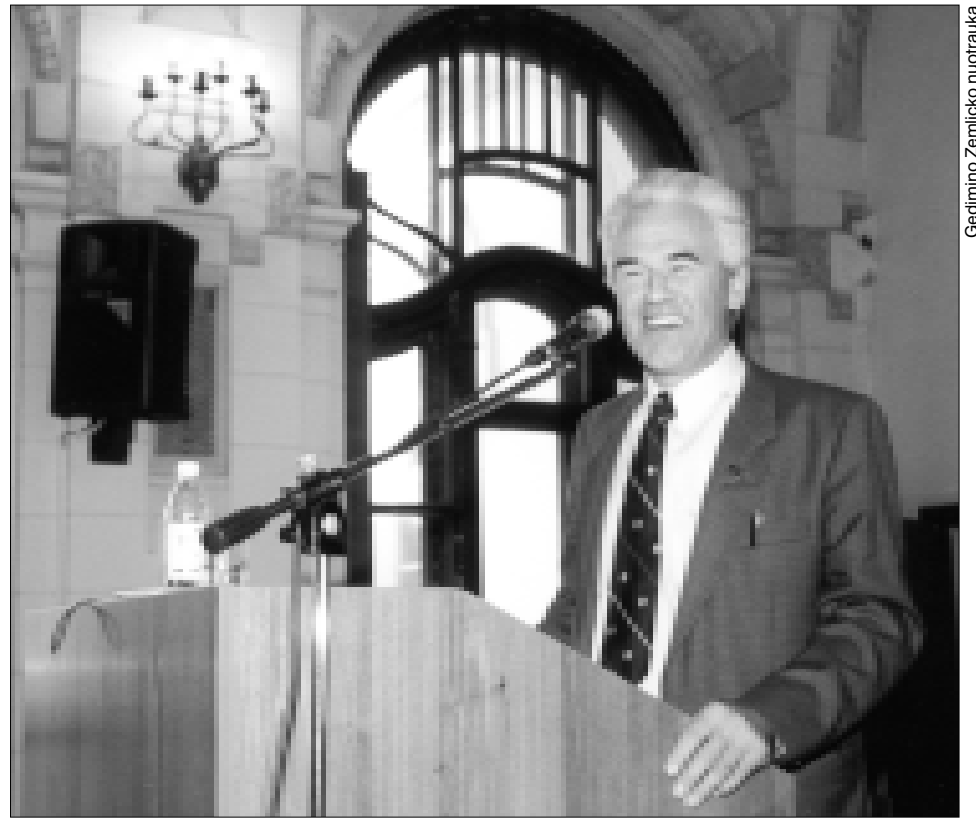
Von Grothussų giminė rinkosi Vilniuje

Rugpjūtį, apimus mokslinių renginių šurmuliui, Lietuvos mokslų akademijos Theodoro von Grothusso fondo valdyba pakvietė į susitikimą su Grothussų šeimų sąjungos nariais. Pastarųjų į Vilnių iš Vokietijos, Švedijos, Lenkijos atvyko apie 60 asmenų, suprantama, įskaitant ir pačios jauniausios, mokyklinio amžiaus kartos atstovus. Baronų von Grothussų šeimos dienos Lietuvoje vyko pirmą kartą. Šeima susitinka kas antri metai, kartais vis kitoje valstybėje, bet dažniausiai Vokietijoje. Susitikimų metu vyksta konferencijos ir skaitomi pranešimai apie naujus šios žymios giminės atstovų genealogijos faktus, lankomos su giminės istorija susijusios vietos. *Nukelta į 4-5 p.*

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Von Grothussų giminės ir Lietuvos mokslo bendruomenės narių susitikimas Lietuvos mokslų akademijoje

Gedimino Žemlicko nuotrauka

Naujai išrinktas Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas

Atkaklusis dzūkas išrinktas Lietuvos MA prezidentu

Rugsėjo 9-ąją Lietuvos mokslų akademija šurmuliavo, kaip reta – vyko Akademijos prezidento rinkimai. Į Lietuvos MA prezidento pareigas buvo iškelti trys kandidatai – biochemikas Juozas Kulys, fizikas Zenonas Rokus Rudzikas ir matematinės ekonomikos, lošimų teorijos ir sprendimų priėmimo teorijos atstovas Eduardas Vilkas.

Tai buvo ištisa epocha

Baigėsi dar viena Lietuvos MA gyvavimo era, kuri istorijoje bus siejama su Benedikto Juodkos vardu. Geram diplomatui, šmaikštaus žodžio kišenėje neieškančiam akad. B. Juodkai Akademijai teko vadovauti ištis sudėtingu metu. Juk ne paslaptis, kad daugelis radikaliai maistančių politikų, verslo atstovų į MA žvelgė kaip į buvusio režimo relikta, kuriam Nepriklausomoje Lietuvoje nėra kas daryti. Kokia ta Akademia turėtų būti, vakarietiško tipo personalijų Akademia, faktiškai garbių narių klubas, o gal kai ką išsaugoti ir iš savo buvusios tradicinės veiklos? Pasitenkinti tik pasyvoka ekspertine funkcija, o gal vis dėlto siekti daugiau įtakoti mokslo ir kitų procesų valstybėje likimą?

Klausimų būta daug ir į visus reikėjo rasti at-

sakymą. Pirmiausia tuos atsakymus turėjo rasti patys Akademijos nariai, o paskui naujomis idėjomis įtikinti ir besiformuojantį naująjį politinį ir ūkinį valstybės elitą. Tai buvo ne vienos dienos uždavinys, bet norint išsaugoti MA jį reikėjo išspręsti. 1992 m. atėjęs tikraja to žodžio prasme gelbėti Akademijos, B. Juodka atliko labai didelį darbą ją transformuojant, pertvarkant veiklą naujomis, Nepriklausomos valstybės sąlygomis. Juk nedaug trūko, kad ir pastatas Gedimino prospekte būtų atitekęs kitiems naudotojams. Pretenduojančių buvo.

Ko gero, B. Juodka teko vadovauti MA pačiu sudėtingiausiu jos gyvavimo laikotarpiu. 2002 m. išrinktas Vilniaus universiteto rektoriumi, B. Juodka turėjo atsidėti šioms pareigoms. Rugsėjo 9-oji tapo paskutinė jo, kaip Lietuvos MA prezidento pareigų vykdymo, diena.

Nukelta į 10-11 p.

2 p.

TARPTAUTINĖ
BIOTECHNOLOGŲ
MOKYKLA

3 p.

KAS YRA
MOKSLINĖ
PUBLIKACIJA

8, 16 p.

SUSIPAŽINKIME
SU „DRAUGU“

9, 16 p.

EKOLOGINĖ
PIKTŽAIZDĖ:
BUVĘ KARINIAI
POLIGONAI

14-15 p.

DAILININKŲ
INSTALIACIJA

Tarptautinė mokykla Biotechnologijos institute

2003 m. rugpjūčio 25 – rugsėjo 6 d. Biotechnologijos institute vyko tarptautiniai intensyvūs paskaitų, seminarų ir laboratorinių darbų kursai tema *Baltymų ir nukleorūgščių molekulinės sąveikos*, skirti Rytų Europos jauniems mokslininkams. Kursų vadovai – Ilinojaus universiteto prof. Richard J. Gumpert bei žinomi instituto mokslininkai, Nacionalinės mokslo premijos laureatai habil. dr. Saulius Klimašauskas ir dr. Virginijus Šikšnys. Kursus finansavo JAV Nacionalinė mokslų akademija ir Howard Hughes medicinos institutas. Biotechnologijos instituto parinkimą kursų vieta nulėmė tai, kad čia vykdomi aukšto lygio šios srities moksliniai tyrimai bei tinkamai sutvarkyta infrastruktūra.

Norą dalyvauti kursuose pareiškė per 80 jaunų mokslininkų, iš kurių atrinkta 20 (pagal darbo vietų praktiniams užsiėmimams skaičių) iš Bulgarijos, Čekijos, Estijos, Lenkijos, Rusijos, Slovakijos, Vengrijos ir Lietuvos. Paskaitas skaitė, praktinius užsiėmimus ir seminarus vedė 15 žymių mokslininkų iš JAV, Didžiosios Britanijos ir Vokietijos. Tarp jų – tokie pasaulinio garso mokslininkai kaip Michael Brenowitz (Albert Einstein College of Medicine), Richard R. Burgess (Univ. of Wisconsin), Jannette Carey (Princeton Univ.), Jeffrey Gardner (Univ. of Illinois), Steve Halford (Univ. of Bristol), Stephen Kowalczykowski (Univ. of Cali-

Kursų dalyviai su prof. Richard'u R. Burgess'u aptaria iškilusias problemas

fornia), John Ladbury (Univ. College London), Alfred Pingoud (Justus-Liebig-Universität), James Stivers (Johns Hopkins Univ.) bei kiti žinomiausių Vakarų universitetų profesoriai. Svečio statusu institutą aplankė JAV Mikrobiologijos draugijos prezidentė prof. Abigail Salyers.

Kursuose buvo nagrinėjami klausimai, susiję su viena iš svarbiausių šiuolaikinės molekulinės biologijos problemų – DNR ir baltymų sąveika bei jos tyrimo metodais. Šie fundamentiniai tyrimai turi daug praktinės reikšmės aspektų, nes sudaro galimybes naujų molekulių taikinių pažinimui, o tai labai aktu- alu kuriant vaistines medžiagas genomikos ir proteomikos duomenų pagrindu. Tai yra priešakinis dabar-

tinės biotechnologijos tyrimų frontas. Paskaitos sukėlė didelį susidomėjimą. Instituto konferencijų salė, turinti per 90 vietų, būdavo pilna ne tik instituto darbuotojų, bet ir Vilniaus universiteto, Biochemijos instituto, UAB *Fermentas* ir kitų įstaigų mokslininkų. Kursų dalyviai kiekvieną dieną, įskaitant ir šeštadienius, nuo 9 iki 18 val. klausėsi profesorių paskaitų, gyvai diskutavo seminaruose ir atliko laboratorinius darbus instituto Mokomojoje genų inžinerijos laboratorijoje bei mokslinėse laboratorijose. Tai buvo išpūdingas mokslinių žinių trokštančio jaunimo ir nepaprastai geranoriškų žymių profesorių bendravimo metas, sukėlęs nemažai entuziazmo ir noro siekti naujų mokslo aukštumų. Bendra-

Praktiniai užsiėmimai Mokomojoje genų inžinerijos laboratorijoje

vimas su žymiais pasaulinio masto biochemikais ir biotechnologais buvo puiki mokslinė mokykla, suteikusi progą išsiaiškinti daugybę aktualių klausimų. Mokslinius užsiėmimus papildė ir kultūrinė programa.

Tarptautiniai kursai buvo naudingi tiek jauniems, tiek vyresniems mokslininkams. Taip pat kursai patvirtino aukštą Biotechnologijos instituto, kaip Europos Sąjungos pavyzdinio mokslo centro, statusą bei tai, kad institutas nėra užsisklendęs tik savo interesų rėmuose, bet, kiek galėdamas, prisideda prie mokslinės veiklos skatinimo Lietuvoje. Dar 1999 m. institute buvo įsteigta Mokomoji genų inžinerijos laboratorija, atvira visų Lietuvos universitetų studen-

tams. Nuo to laiko universitetų studentams atsirado galimybė atlikti genų inžinerijos laboratorinius darbus naudojant šiuolaikinę tyrimų techniką. 2003 m. su Švietimo ir mokslo ministerijos ir UAB *Fermentas* parama buvo įsteigtas DNR sekvenavimo centras, atviras visoms Lietuvos mokslo institucijoms. Taip siekiama, kad biomedicininio profilio mokslo institucijose būtų vykdomi genomikos tyrimai ir Lietuva neatsilikytų nuo pasaulinių mokslo tendencijų. Net ir esant nepakankamam finansavimui pastangos gerai dirbti bendram labai bei tinkamai reprezentuoti Lietuvos mokslą duoda neblogų rezultatų.

Algimantas Pauliukonis

Kaip sekasi dirbti su kaimo bendruomenėmis? Kokie sunkumai iškyla, norint kaimo gyventojus pratinti daugiau naudotis informacinėmis technologijomis?

Nuo šių klausimų *WITFOR-Vilnius 2003* forumo pertraukėlės metu pradėjome pokalbį su Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos nariu, Atviros Lietuvos fondo informacijos programos vadovu Kęstučiu JUŠKEVIČIUMI. Vienas iš šios programos tikslų – paspartinti informacinių technologijų naudojimą kaimo bendruomenėse. Štai jo atsakymas bei pokalbio tęsinys.

Ar gerai pažįstame kaimo žmones

Atsakysiu taip. Kai nuvažiuojame į kaimą ir pradėti dirbti su projekto komandomis, kurias patys kaimo gyventojai suformuoja, tai įsitikiname, kad labai neįvertiname tų kaimo žmonių potencialo. Išties tos potencialios įvairiems darbams padaryti jie turi daug. Svarbiausia, kad labai nori padaryti. Ekonominio požiūriu jie daug blogiau už mus, miestiečius, gyvena, todėl turi labai kabintis už gyvenimo, ir stengiasi pasinaudoti bet kokia nauja galimybe.

Tai pasakyta apie visus kaimo žmones?

Aišku, ne apie visus. Dalis žmonių nusivylę, niekuo nebetiki ir nieko nenori daryti, keisti savo gyvenimą. Yra ir paprasčiausiai degradavusių asmenų. Tačiau didesniuose miesteliuose, ypač seninių centrų – pavyzdžiui, Seirijuose, Obeliuose, Marcinkonyse, tokių centrų šalyje yra apie 500, – tas mūsų žmonių potencialas išties didelis ir jį

būtina išjudinti bei panaudoti.

Į kokį socialinį sluoksnį Jūs kreipiate savo pastangas, į ką pirmiausia galite remtis?

Labai įvairūs žmonės: tai ir verslininkai, ir pensininkai, ir bedarbiai. Tačiau dažniausia tai žmonės, turintys šiek tiek aukštesnį išsilavinimą. Jų tuose miesteliuose dar yra pakankamai. Varomoji jėga, suprantama, mokytojai, kai kur gydytojai, seniūnijų darbuotojai, kurie taip pat dažniausiai yra baigę įvairius mokslus. Tai gali būti už kultūrą, socialinius dalykus atsakingi darbuotojai. Nere-tai naujų iniciatyvų „stūmėjai“ yra seniūnai. Kiek mums teko susidurti, seniūnai visada buvo labai geranoriškai nusiteikę savo gyventojų ir jų iniciatyvų atžvilgiu. Seniūnais paprastai pasitikima, tad jie yra didelė mūsų atspara vykdamas projektus. Ir tai suprantama, nes seniūnai palaiko ryšį su rajono savivaldybe, todėl jų rankose svarbūs veiklos svertai. Apskritai labai daug kas priklauso nuo savivaldybių požiūrio į miestelio ar kaimo bendruomenę.

Nepaminėjote ūkininkų. Ar jie iškrenta iš Atviros Lietuvos fondo (ALF) vykdomo projekto?

Paminėjau verslininkus, tad į šią kategoriją įtraukiame ir ūkininkus. Tai žemės ūkio verslas.

Nukenksminti uždelsto veikimo bomba

Sociologai tvirtina, kad Lietuvos kaimas – tai užslėpta uždelsto veikimo bomba, kuri mums dar sukels didžiules socialines problemas. Suvalkijos

Tik turint socialinį bendruomenės portretą galima prabilti apie technologijas

Kęstutis Juškevičius WITFOR – Vilnius 2003 renginyje

runkelių augintojų manifestacijos su žemės ūkio technika Lietuvos keliuose tėra tik „žiedeliai“, palyginus su tais socialiniais sukrėtimais, kurie mūsų laukia. Ką į tai atsakytumėte? Gal ALF vykdomi projektai ir būtų į ateitį nukreiptos pastangos, siekiant išvengti tų galimų kataklizmų? O gal apie tai nė nesusimąstoma?

Iš tiesų, jeigu kaimo bendruomenių veikla nebus remiama, su jais nebus bendraujama, tai problemos tik kaupsis. Vykdydami ALF projektus mes bandome parodyti valdžiai, kitiems fondams, kad ir nedidelė pa-

rama bendruomenių parengtiems projektams įgyvendinti, pasitėkėjimas jų galimybėmis ir dėmesys labai gerai išjudina žmones, padeda jiems atsigausti ir kartu sumažinti socialinę įtampą valstybėje.

Kaip dabar sakoma, stengiatės mažinti skaitmeninę atskirtį (digital divide) tarp regionų, miesto ir kaimo. Su Jumis kalbu sąvokomis, kurios buvo vartojamos per WITFOR – Vilnius 2003 forumą rugpjūčio pa-baigoje.

Paminėjau miestelius ir kaimus, kuriuose stiprios bendruomenės, di-

delis gyventojų verslumo, kūrybiškumo potencialas. Tačiau juk yra ir tokių asocialių ištisų kaimų, kur visi geria, gyvena iš pašalpų. Tokiems informatika nepadės. Ir ne nuo informatikos reikia pradėti. Informacinės technologijos gali padėti tik tiems žmonėms, kurie išties nori kažką daryti, savo gyvenime ir veikloje keisti. Ir jeigu jiems sudaromos bent menkiausios sąlygos kažką padaryti, tai jie ir imasi, kabinasi už gyvenimo. Štai tada jiems ir prireikia informacijos, kurią dažnai galima gauti tik per kompiuterių tinklus.

Savaime suprantama, kompiuteriai ir internetas nėra stebuklinga priemonė, padedanti spręsti visas problemas. Tačiau, kaip vienas autorius pasakė, nors interneto kanalais kalorijų neperduosi, tačiau jais galima pasinaudoti kaip priemone užsirdbti tas kalorijas.

Su kiekviena bendruomene dirbti atskirai

Kaip konsultuojate kaimo ar miestelio žmones?

Mūsų konsultavimo metodika štai kokia. Pradedame nuo esamos veiklos apibūdinimo, nuo problemos formulavimo, paskui kartu su bendruomenės nariais stengiamės, kad tie žmonės patys suformuluotų idėją – ko jiems pirmiausia reikia. Kadangi žinių apie informacines technologijas jie turi mažai, tai skaitome paskaitas, bet tik tam, kad tie gyventojai galėtų atsisdėję pagalvoti, ar jų veikloms tos informacinės

Nukelta į 20 p.

Kas yra mokslinė publikacija?

Trivialus klausimas mokslininkui? Kažin... Šiuo metu ši klausimą kelia ir svarsto JAV mokslo visuomenė. Štai vieno prestižiškiausio mokslo žurnalų – JAV MA darbų (*Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, sutrumpintai – PNAS*) vyriausiasis redaktorius, Berklio universiteto (Kalifornija) profesorius N. R. Kozarelis (Nicholas R. Cozzarelli) šią temą svarsto *PNAS* redaktoriaus skyrelyje (2003, 100, N 14, 8039 p.). Antraštėje suformuluotas klausimas amerikiečiams labiausiai rūpi dėl naujausių mokslo duomenų pasirodymo Internetu: dažniausiai tai konferencijų ar seminarų medžiaga, čia randama dar gerokai prieš įprastinį publikavimą žurnaluose. Lietuvos mokslininkams aktualus ir šis, ir dar keli artimai susiję dalykai.

Gal ir nėra visuotinai priimto oficialaus ir tikslaus mokslinės publikacijos apibrėžimo – kas ji yra arba kokius reikalavimus turi atitikti, kad tokia būtų. Tačiau mokslo visuomenės priimtos bendriausios nuostatos, be abejo, yra arba bent turi būti. Štai kaip tokias nuostatas prieš keletą metų apibrėžė tas pats *PNAS* žurnalas. Jo redakcinė kolegija viešai paskelbė, kad mokslinio tyrimo rezultatai laikytini publikuotais, jeigu atitinka tris reikalavimus. Pirmas, jei tyrimo rezultatai pateikti pakankamai išsamiai – tiek, kad juos galima būtų pakartoti. Antra, jei darbo turinys yra visuomenei prieinamas ir fiksuotas (suprasčiau – nebekaitaliojamas, V.B.). Ir trečia, jei darbas buvo recenzento(-ų) įvertintas.

Šie trys reikalavimai galėtų būti trumpas mokslinės publikacijos apibrėžimas. Trumpas tik dėl to, kad nėra visai išsamus – nelabai tinka humanitarų bei matematikų mokslinėms publikacijoms, neapima „aukštesnio lygio“ eksperimentatorių mokslinių darbų – apžvalginių mokslinių straipsnių bei monografijų, kur dėl medžiagos gausos pirmojo reikalavimo dažniausiai neįmanoma patenkinti, nors apžvalgos (tiek straipsniai, tiek monografijos) remiasi jau anksčiau skelbtais darbais, atitinkančiais visus tris minimus reikalavimus.

Bet grįžkime prie naujausios mokslinės medžiagos pasirodymo Internetu.

Nuostatos šiuo klausimu kol kas svyruoja, ir visiškai vieningos nuomonės tiek tarp pačių mokslininkų, tiek tarp įvairių mokslo žurnalų redakcijų

Straipsnio autorius habil. dr. Vincas Būda ir žurnalistas Valdas Juozas Vilūnas XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume Čikagoje

nėra. Kai kurie autoriai nelinkę skelbti naujausių duomenų Internetu, bijodami, kad po to nebegalės tos medžiagos pateikti moksliniam žurnalui, – ji gali būti traktuojama kaip nebe nauja, jau skelbta. Taip pat ir kai kurios svarbių žurnalų redakcijos nelinkusios priimti straipsnių, kurių esminiai dalykai jau buvo pasirodę Internetu, nes siekia skelbti tik pačią naujausią informaciją, naujausią medžiagą; tad jei rezultatas mokslo visuomenei jau gerai žinomas iš kitų šaltinių, rimtame žurnale toks straipsnis gali ir nebepasirodyti. Laimėti konkurenciją su kitais straipsniais ribotos apimties leidinyje, turint toki „minusą“ – nelengva. Tad kompiuteriniame tinkle viešai išplatintas kartais net vienas paveikslas, jei jis atspindi darbo esmę, gali sutrukdinti straipsniui pasirodyti viename ar kitame moksliniame žurnale. Ypač tokiam, kurio redakcija vadovaujasi griežta nuostata: jokio išankstinio informacijos platinimo iki publikavimo! Beje, ši nuostata visiškai atitinka pačių mokslininkų interesus, – gana patikimai saugo mokslinio atradimo prioritetą. Juk iki publikavimo pasirodančiais duomenimis lengvai gali pasinaudoti kiti tyrėjai, nenurodydami pirminio šaltinio, t. y. be jokio originalo citavimo. Tokius duomenis nesudėtinga plagijuoti. Nors kita vertus, nuo plagiatorių patikimai neapsaugo net ir publikavimas žurnale...

Konferencijų ir seminarų Internetu vis daugėja. Taip suteikiama galimybė bendrauti, dalyvauti mokslinės in-

formacijos mainuose ne tik pakankamai daug lėšų turintiems mokslininkams, galintiems susimokėti už nepigias keliones, pragyvenimą, dalyvio ar kitus su konferencijomis susijusius mokescius, bet ir daug platesniam mokslininkų ratui – tiesiog visiems pageidaujantiems. Tai – didelis privalumas. Tokių renginių dalyvių atsiųstą medžiagą organizatoriai atitinkamai sugrupuoja ir pateikia kompiuteriniame tinkle, kad su ja galėtų susipažinti tiek patys dalyviai, tiek visi norintys.

Ar tyrimo rezultatų pasirodymas kompiuteriniame tinkle turėtų būti laikomas mokslinė publikacija? Prof. N. R. Kozarelio nuomonė vienareikšmiška – ne. Ir šią nuomonę jis grindžia tuo, kad tokia medžiaga neatitinka dviejų iš trijų aukščiau minėtų mokslinei publikacijai keliamų reikalavimų. Būtent – pirmojo ir trečiojo: taip pateikiant nėra pakankamai išsamiai aprašoma metodika, be to, konferencijoms pateikiama medžiaga nėra recenzuojama.

Taigi tokia medžiaga, iki tapdama tikra mokslinė publikacija, dar turėtų būti papildyta išsamiai pateikiama metodika ir patekti į mokslinių recenzentų „filtrą“. O dėl žurnalų (kurie imtųsi medžiagą po tokių konferencijų spausdinti, o kurie – ne), matyt, reiktų aiškintis su pačiomis redakcijomis. Be to, skelbiamų darbų autoriams reiktų rinktis tuos žurnalus, kurių nuostatos šiuo klausimu artimos jų pačių nuostatoms. Tačiau prof. N. R. Kozarelis teigia, kad net patys prestižiškiausi mokslo žurna-

lai konkuruoja tarpusavyje dėl to, kad būtent į juos patektų geriausi straipsniai, kad būtent juose būtų skelbiami įdomiausi rezultatai. Todėl moksliniai žurnalai yra priklausomi nuo mokslininkų, o mokslininkai gali juos įtakoti. Ir šiam įtakojimui galiu esama kur kas daugiau, nei kiekvienas autorius mano turintis.

Be publikavimo Internetu reikėtų aptarti dar kelis momentus.

Kaip yra su įprastu būdu spausdinimomis, ne Internetu skelbtomis, kongresų, konferencijų ar simpoziumų pranešimų tezėmis?

Akivaizdu, kad jos netenkina mokslinės publikacijos dviejų, o gal net ir visų trijų reikalavimų: nėra recenzuotos, darbo metodikos jose – neišsamios, o ir pats turinys prieinamas gana ribotai auditorijai, – tezės skirtos renginio dalyviams, jos nėra platinamos. Tad pastaraisiais metais vertinant Lietuvos mokslininkų bei mokslinių institucijų veiklą, kai dėl tezių „nuvertinimo“ buvo nemažai nepatenkintų, kaip matome, tam nepasitenkinimui nėra pagrindo. Tezės, jų gausa ar atvirksčiai – nebuvimas, labiau atspindi mokslininko aktyvumą, nei jo gautus mokslinio darbo rezultatus.

Kaip yra su mūsų valstybės mokslinė spauda?

Nei mūsų autoriai, nei mūsų redakcijos nėra suinteresuotos spausdinamų darbų recenzavimu. Autorių interesai, ko gero, visame pasaulyje yra gana panašūs. Autoriai nėra ypatingai suinteresuoti, kad jų darbai būtų spausdinami tik praėję gana griežtą ir priekabų recenzentų patikrinimą, – be jo būtų lengviau ir greičiau. Tuo tarpu žurnalų redakcijų galimybių bei interesų skirtumai ryškūs. Mūsų mokslinio žurnalų moksliniai redaktoriai turi tenkintis tais straipsniais, kuriuos gauna iš gana riboto vietinių autorių rato. Tad neturėdami pasirinkimo, spausdina tiesiog viską, ką gauna. Galinčių redakcijoms talkinti – kvalifikuotai recenzuoti kiekvienos srities rankraščius ir tokiu būdu bent pastabomis padėti juos tobulinti (arba patarti jų neskelbti visai) – irgi yra nedaug. Šį darbą apsunkina dar ir tai, kad mažoje mokslo bendruomenėje sunku užtikrinti recenzavimo anonimiškumą, o ir į recenzentų pastabas kol kas neretai reaguojama gana liguistai... Kitaip yra su tarptautiniais žurnalais. Jų redakcijos yra suinteresuotos atsirinkti kuo geresnes publikacijas. Tik

tokios prisideda prie leidinio autoriteto, prie populiarumo, o kartu – ir prie tiražo bei prenumeratorių skaičiaus augimo. Tik tokios publikacijos leidiniams „duoda balų“ ISI (Information Sciences Institute) gana daug rodiklių aprėpiančioje kompiuterinėje analizėje bei ta analize pagrįstoje ranžuotėje... Tad moksliniai žurnalai konkuruoja tarpusavyje, ir jų konkurencingumo rodikliai (vienis svarbiausių – bendras citavimų skaičius bei įtakos rodiklis* – impact factor) yra visiems žinomi, o juos žinodami autoriai atitinkamai siūlo savąją medžiagą. Kuo vertingesnė medžiaga, tuo geresnius rodiklius turinčiame (prestižiškiesniame) žurnale ji turi galimybę pasirodyti. Tad veikia savotiška mokslo rinka: kuo geresnė medžiaga (geresnė „prekė“), tuo solidesniam aukcione ji gali ir turi pasirodyti!

Iš mūsų šalies žurnalų, kol kas, deja, nei vienas (kiek autoriui yra žinoma**) ISI vertinimu nėra gavęs didesnio įtakos rodiklio už nulį. Tai visiškai nereiškia, kad Lietuvoje neatliekama įdomių ir vertingų tyrimų, arba kad autoriai nepajėgūs parašyti gerų mokslinių straipsnių. Tai reiškia tik tiek, kad turime susirūpinti savąją mokslinę spaudą, jei dalį jos norime kilstelėti į aukštesnį lygį, nei esamas iki šiol.

Šiuo metu jau nebeturime tiek daug įvairiausių neperiodinių leidinių, kiek turėjome dar prieš dešimtmetį. Padaugėjo periodinių. Toks santykio pakitimas – akivaizdus žingsnis į priekį, nes tik periodiniuose leidiniuose (lengvai platinamuose, bibliotekų komplektuojamuose, į kompiuterines duomenų bazes įtraukiamuose) įmanoma užtikrinti reikiama viešą skelbiamų duomenų prieinamumą mokslo visuomenei (antrasis mokslinio darbo publikavimo reikalavimas!). Kiek daug ir vertingos medžiagos išstisus dešimtmečius „guldėme“ į leidinius, kuriuos akademikas Vytautas Kontrimavičius taikliai yra pavadinęs masine kapaviete („bratskaja mogila“), vien dėl to, kad nemokėjome užtikrinti viešumo! Beje, nesilaikyti viešumo principo neretai netgi ir dabar... mokome (!?) savo jaunąją mokslininkų kartą. Apie tai kiekvieną kartą pagalvoju, kai pamatau kuklų lapelį su informacija apie disertacijos gynimą, pakabintą tiesiog įstaigos koridoriuje... ir tiktai ten... Ir tai vadinama viešu disertacijos gynimo paskelbimu! Deja, tai tėra viešumo imitacija, netgi profanacija. Lėšų stygius viešam skelbimui atitinkamoje spaudoje nėra joks pasiteisinimas! Kaip gali trukti lėšų svarbiausiųjų mokslo įstaigos rezultatų (prie jų, be abejo, priskirtinos disertacijos) paviešinimui? Gali kilti klausimas, ar tokios mokslo įstaigos, kurios svarbiausiųjų savo darbo rezultatų nemoka, negali, o gal net bijo tinkamai viešai pateikti, išvis yra reikalingos?

...Nepretenduojau pasiūlyti išsamų atsakymą į straipsnio pavadinime suformuotą klausimą. Tiesiog manau, jog apie tai kartu su JAV mokslo autoritetais verta pamąstyti ir Lietuvos mokslininkams – tiek kuriantiems valstybės mokslo politiką, tiek vos pradedančioms mokslinę veiklą.

Habil. dr. Vincas Būda

* neretai dar diskutuojama, kas yra mokslinio žurnalo įtakos rodiklis (impact factor), kiek jis objektyvus ir ką atspindi. Tai – citavimų skaičius, tenkantis vidutiniškai kiekvienam tame žurnale spausdinamam straipsniui per paskutiniuosius dvejus metus (publikavimo metu neskaiciuojami)

** keli kolegos nurodė, jog teigiama įtakos rodiklį turi Matematikos ir informatikos instituto leidžiamas žurnalas *Informatica*, tačiau mano atlikta paieška ISI duomenų bazėje (1999–2002 m. m.), deja, to nepatvirtina

LIETUVOS TEISĖS UNIVERSITETAS PRISIJUNGĖ PRIE DIDŽIOSIOS EUROPOS UNIVERSITETŲ CHARTIJOS

Rugsėjo 16 d. Bolonijoje iškilmingai švenčiamos Europos universitetų Didžiosios Chartijos XV-osios metinės. Lietuvos teisės universitetas pakviestas prisijungti prie šios Chartijos.

Iškilmėse, vykstančiose seniausiam Europoje Bolonijos universitete, įkurtame prieš 900 metų, Lietuvos teisės universiteto rektorius prof. Alvydas Pumputis savo parašu patvirtino Lietuvos teisės universiteto prisijungimą prie Europos universitetų Didžiosios Chartijos.

Europos universitetų rektoriai, pasirašę Didžiąją Chartiją, tiki vis didėjančiu universitetų vaidmeniu besikeičiančioje ir besivienijančioje Europos bendrijoje. Jų įsitikinimu, Europos bendrijos ateitis daugiausia priklauso nuo kul-

Lietuvos teisės universiteto diplomantės

tūrinio, mokslinio ir techninio tobulėjimo, vykstančio kultūros, žinių ir mokslinių tyrimų centruose – universitetuose.

Universitetų uždavinys – tarnauti visuomenei, mokslinant jau-

nąją kartą, teikiant jai naujausias mokslo žinias, pagrįstas moksliniais tyrimais, suvokiant, jog kultūrinę, socialinę ir ekonominę visuomenės ateitį pirmiausia lems investicijos į mokslinius tyrimus ir nuolatinių visuomenės mokymą.

Universitetai prisiima atsakomybę už ateinančių kartų švietimą ir mokslinimą, už tai, kad studentai bei absolventai, o per juos ir kiti visuomenės nariai, išmokytų gerbti didžiąsias pasaulio, gamtos ir gyvenimo vertybes.

Europos universitetų vadovai, pasirašę Didžiąją Chartiją, skelbia visoms valstybėms ir visoms tautoms šiuos fundamentinius principus, kurie visada tarnautų tikrajam universitetų pašaukimui.

LTU informacija

Atkelta iš 1 p.

**Grotthussai apsistojo
viešbutyje Grotthuss**

Nieko stebėtino, kad visi iš kitur atvykę Grotthussai apsistojo viešbutyje Grotthuss, kuris pavadintas žymaus mūsų krašte gyvenusio mokslininko Theodoro Grotthusso garbei ir įsikūręs Vilniaus senamiestyje. Taigi nuo rugpjūčio 8 iki 11 dienos kilmingos ir garsios giminės nariais rūpinosi Grotthuss viešbučio savininė baronaitė Edita von Grotthuss, šios garsios giminės palikuonė, savo pašaukimą, atrodo, radusi elegantiško ir jaukaus viešbučio kūrimo bei administravimo veikloje.

Dar pažymėsime, kad jeigu ne Marijos Čiurlienės, kitos šios giminės narės, veiklumas, pastangos ir mokėjimas į bendrą kultūrinę jungtį sutelkti skirtingų profesijų bei interesų žmones, tai apie jokią šios giminės susibūrimą Vilniuje, o gal ir patį Theodoro Grotthusso fondą, nė kalbos nebūtų. Kaip paprastai, lemia asmenybės ir pavienių žmonių pastangos.

Laikas viską sustato į savo vietą. Šiandien Theodoro Grotthusso (1785–1822) vardas spindi kalnų grandinėje tarsi akinanti viršukalnė. Gal ir ne pats geriausias įvaizdis, jeigu kalbėtume tik apie Šiaurės Lietuvoje gyvenusius šios giminės atstovus, nes minėtoje Lietuvos dalyje tų kalnų net ir labai norėdamas nerasi. Bus gerai, jeigu lygumų krašte pavyks aptikti bent vieną kitą iškilnesnę kalvą. Bet žmogus juk viską matuoja ir vertini lygindamas.

Galima tik pritarioti Theodoro Grotthusso fondo prezidentui akad. Povilui Algirdui Vaškeliui, kad vienas aspektas Lietuvos valstybės ir lietuvių tautos istorijoje nagrinėtas toli gražu nepakankamai, lyg ir iškritęs iš mūsų kultūros akiračio. Tai iš įvairių kraštų kilusių kitataučių aristokratų vaidmuo Lietuvos valstybės gyvenime. Kad jis buvo ne tik svarbus, bet ir nepaprastai reikšmingas, tikriausiai niekam nekyla abejonių, nes be bajorijos ir aristokratijos apskritai neįmanoma įsivaizduoti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Pagaliau ir pati tautinės priklausomybės samprata feodalinėje visuomenėje skyrėsi nuo moderniais laikais suformuotos sampratos, kuria paprastai vadovaujamės. Nepamškime, jog istorijos bėgyje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiais yra buvę daugelio tautų atstovai, kurie nuoširdžiai tarnavo šiai valstybei, turėjo jai didelių nuopelnų, nors ir

Von Grotthussų giminė rinkosi Vilniuje

Lietuvos MA Theodoro Grotthusso fondo prezidentas akad. Povilas Algirdas Vaškelis pradeda susitikimą. Iš kairės Grotthussų giminės atstovai: Marija Čiurlienė, Siegfridas, Harry ir Michaelis Grotthussai

nemokėjo lietuvių kalbos. Kalbos nemokėjimas jiems nė kiek netrukdydė būti minėtos valstybės piliečiais ir garbingai jai tarnauti.

Šį kartą mums rūpi von Grotthussai, į šią giminę ir telksime dėmesį. Vadinas, neišvengsime ir Lietuvos santykių su Kuršu bei šio krašto aristokratija. Kuršas ir Lietuva – tai galėtų būti atskiro ir plataus nagrinėjimo tema, o mums ji rūpės tiek, kiek padės nušviesti šios giminės sąsajas su Lietuva.

**Pirmas von Grotthussų
kontaktas su Lietuva**

Kaip teigia Harry von Grotthussas iš Vokietijos, tyrinėjantis savo giminės ištakas bei istoriją, renkantis įvairiausių archyvinę medžiagą, pirmą kartą raštuose ši pavardė sutinkama 1296 m. Seniausi istorijoje fiksuoti von Grotthussai gyveno netoli Miunsterio, Vokietijoje. Nuo 1400 m. galima atsekti į šiaurę nuo Osnabriuko atsišakojusią giminės šaką, o nuo XV a. pabaigos pirmasis giminės atstovas Otto von Grotthussas jau sutinkamas Estijoje su Livonijos riteriais. Tai buvo 1494 m. Šis Otto

1505 m. nusipirko žemės sklypą Ruhenthal vietovėje (Rundalėje), latvių žemėje, kuri ribojasi su Lietuva. Ko gero, tai ir buvo pirmas šios giminės ryšys su Lietuva.

Otto von Grotthussas turėjo keturis sūnus, tad susidarė keturios šeimos, kurios keturiomis kryptimis ir pradeda plisti. Vyriausias sūnus paveldėdavo tėvų gūžtą su žeme, o likusiems buvo išmokamos jiems priklausiančios dalys, kurių pakakdavo nusipirkti ar išsinuomoti dvarą. Tai nebuvo labai sunku, nes didikai Radvilos, didelių žemės plotų savininkai Vizgirdos, Sologubai ir kiti mielai savo žemes pardavinėjo, mat jie gyveno pakankamai išlaidžiai.

Priminsime, kad 1561 m. buvo sekularizuotas Livonijos ordinas ir įkurta Kuršo bei Žiemgalos kunigaikštystė (Herzogtum Kurland und Semgallen) su sostine Mintaujoje (Jelgava). Dauguma šių kunigaikštystės skyrė nuo likusios Livonijos teritorijos. Į buvusį Livonijos paveldą pretendavo Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir vis stiprėjanti Rusija. Paskutinis Livonijos magistras Gotardas Ketleris (Kettler) paskubėjo pasiprašyti LDK globos, pabūgęs di-

desnės blogybės iš Rytų. Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystė tapo LDK lenu, o teisę jį paveldimai valdyti gavo liuteronų tikėjimą priėmęs kunigaikštis G. Ketleris. Dėl Livonijos tarp LDK ir Rusijos jau buvo įsiplieskęs karas, tad Lietuvai savo teises į Kuršą dar reikėjo įtvirtinti ginklu.

Kuršas ir Lietuva

Vadinas, nuo 1561 m. visi Kuršo ir Žiemgalos gyventojai tapo LDK valdovo pavaldiniais ir taip buvo iki Liublino unijos, t. y. iki 1569 metų. Įdomu, jog ši istorijos faktą dažnai neteisingai traktuodavo net ir patys latviai, kai tekdavo klausytis jų eks-

kursijų Latvijoje. Vienu balsu lyg užburti tvirtindavo, jog Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystė 1561 m. pateko į Lenkijos priklausomybę. Istorinė tiesa kita. Net ir po Liublino unijos tai nebuvo tik Lenkijos, tačiau bendra Abiejų Tautų Respublikos (Žečpospolitos) leninė valda. Šis statusas, tiesa, vėlesniais laikais daugiau tik teorinis, išliko iki Trečiojo Lietuvos ir Lenkijos padalijimo 1795 metais.

Kokia buvo von Grotthussų ir kitų kilmingų Kuršo gimių padėtis, joms tapus LDK, o vėliau bendros Lietuvos ir Lenkijos valstybės pavaldiniais? Tos giminės turėjo tokias pat teises, kaip ir kiti kilmingieji Lietuvoje ir Lenkijoje. Galėdami įsigyti žemes LDK von Grotthussai nuo XVII a. pradžios pradeda kurtis Lietuvoje, čia gauna aukštas tarnybas, dažnai renkasi karo tarnybas. Kaip teigia giminės archyvaras minėtas Harry von Grotthussas, ilgainiui šios giminės įtaka Lietuvoje išplinta nuo Kuršo iki pat Rytų Prūsijos.

Vis dėlto turėtume pripažinti, kad ši giminė tradiciškai linko prie vokiečių kultūros, nes ir buvo šios kultūros – atneštos Livonijos riterių – palikuonė. Nieko stebėtino, kad von Grotthussai savo sūnams išsilavinimą stengėsi teikti Vokietijos universitetuose. Kelionės iš savo Gedučių dvaro (dabartiniame Pakruojo rajone) metu Ewaldo ir Elisabeth Eleonoros von Grotthuss šeimoje Leipcege 1785 m. sausio 20 d. gimė sūnus, pakrikštytas Christianu Johannu Dietrichu (vėliau jis pasivadins ir iki gyvenimo pabaigos vadinsis Theodoro vardu). Vos sulaukęs penkių dienų naujagimis jau buvo priimtas... studentu į Leipcego universitetą. Universiteto matrikuloje įrašyta: C. J. D. Grotthuss Lipsiensis (leipcigietis). Taigi vos gimusių giminės palikuonių ateitis jau buvo siejama su Vokietija ir vokiečių kultūra. Suprantama, jog priklausymas protestantų religijai čia vaidino ne pastutinį vaidmenį.

Tačiau vaizdingo pavyzdžio dėlei

Pabaltijo vokiečių bajorų sąjungos prezidentas Otto von Grotthussas klausia apie galimybę į vokiečių kalbą išversti prof. J. A. Krikštopaičio veikalą Pralenkęs laiką: Theodor Grotthuss

Kuršo žemėlapis

mes pernelyg užbėgome į priekį. Tenka pripažinti, jog teisiškai Kuršas ir priklausė Lietuvos ir Lenkijos Respublikai, tačiau XVIII a. faktiškai ten jau šeimininkavo Rusija. Šiaurės karo nualinta Lietuva nebeturėjo jėgų ir išteklių pasipriešinti imperijai, kuri sumaniai užsitikrindavo ir Kuršo politinės tautos, dažniausiai kultūriniais ir genealoginiais ryšiais susijusios su vokiečių giminėmis, simpatijas. Absolutizmu paremta Rusijos monarchija pasirodė esanti daug stipresnė ir gyvybingesnė už Lietuvos-Lenkijos Respublikos karaliaus valdžią, ribojamą bajorų demokratijos, kurios ribos dažnai pasiekdavo kraštutinę anarchijos ribą.

XVIII a. nuosmukį kartu su Lietuvos-Lenkijos valstybe išgyveno Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystė. Praeityje liko laikai, kai Kuršas turėjo didelį laivyną, kolonijas Pietų Amerikoje ir Vakarų Afrikoje. Vis didesnė dalis Kuršo baronų buvo linkę stoti į Rusijos imperijos tarnybą, kur didesnės karjeros galimybės, todėl carų, ir ypač carienių aplinkoje, Baltijos vokiečių procentas tapo itin didelis. Mokėdami prisitaikyti ir sukis apie stipresnį, baronai darė karjerą, o jų rankomis ir įtaka krašte pasinaudodami Rusijos monarchai vis labiau tvirtino savo įtaką Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystėje. Palaipsniui ji tampa carų politinio eksperimento lauku. Vėliau ši sėkminga partitė buvo perkelta į daug didesnį politinės kovos ir mūšio „lauką“ – Lietuvos-Lenkijos valstybę, kuri susilaukė to paties likimo, kaip ir Kuršas.

Neatrodė, kad Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės valdiniai, tarp kurių ne paskutiniiais smuikais griežė ir von Grothussų giminės atstovai, būtų labai prisirišę prie savo siuzereno, t. y. Lietuvos-Lenkijos Respublikos. Vasalams neatrodė svarbu išsaugoti savo priklausomybę valstybei, su kuria istoriškai šios žemės likimą mėgino susieti paskutinis Livonijos magistras ir pirmasis pasaulietis kunigaikštis Gotardas Ketleris. Istorija rodo, kad vasalų pragmatškumas visada laimi prieš sentimentus, o gal ir tie sentimentai XVIII a. Kurše jau buvo išgaravę. Kaip ten bebūtų, Rusija Kuršę darė ką panorėjusi.

Ši Kuršo slinktis Rusijos link prasidėjo dar 1711 m., kai staiga mirė Ketlerių dinastijos atstovas Frydrichas Vilhelmas. Kuršą valdyti ėmė velionio žmona Ana Joanovna, caro Petro I dukterėčia. Beje, Frydricho Vilhelmo žmona ji tapo vos keletą mėnesių iki savo vyro staigos ir neišvengiamos mirties. 1730 m. Anai Joanovnai tapus Rusijos imperatore, Kuršas jau priminė triušį, ryjamą smauglio. Mirus paskutiniam Ketlerių dinastijos atstovui ir Rusijos valdovėi nusprendus, 1737 m. Kuršo bajorai savo kunigaikščiu išrinko jos statytinį Ernstą Johaną von Bironą. Lietuvos ir Lenkijos politinis elitas suprato, kad Kuršas slysta iš valstybės rankų, griebėsi atitinkamų žygių. Sėptynmečio karo (1756–1763) metu, kai Lietuva ir Lenkija tapo Rusijos sąjungininke, sugebėta į Kuršo sostą kuriam laikui pasodinti Karolį Kristijoną Vėtiną (Wettin), Žečpospolitos karaliaus Augusto III sūnų. Deja, 1762 m. pasirodė lemtingi Abiejų Tautų Respublikos politikai Kurše. Mat į Rusijos valdovės sostą atsisėdo ypatinga asmenybė – vienas iš Vokietijos kunigaikštysčių atstovė, istorijoje pagarsėjusi Jekaterinos II vardu. Su jos vardu sietinas Kuršo ir Žiemgalos kunigaikštystės gyvavimo saulėlydis.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Suburia Theodoro Grothusso vardas

Mokslo Lietuvos pašnekovas baronas Michaelis von GROTHUSSAS (Michael von Grothuss) iš Vokietijos, kuris šių metų vasarą dalyvaus šios garsios giminės suvažiavime Vilniuje. Lietuvos svečių kalbinome mūsų sostinės senamiestyje įsikūrusiame viešbutyje Grothuss.

Geriamasis barone Michaeli von Grothussai, kas Jums pačiam yra Theodoras Grothussas?

Man tai visų pirma tvirta jungtis tarp Grothussų šeimos ir Lietuvos.

Kada Jūs sužinojote, įsisaugmonino, kad priklausote didžio mokslininko giminei?

1972 m., kai teta man parašė laiška, jog verčia latvių mokslininko Janio Stradinio straipsnį apie Theodorą Grothussą.

Ar teko skaityti šią prof. J. Stradinio rusų kalba 1966 m. pasirodžiusią knygą Theodoras Grothussas?

Perskaičiau maždaug du trečdalius tos knygos. Suprantama, teko skaityti tos knygos vertimą į vokiečių kalbą, kurį atliko mano teta.

O ką Vokietijai ir vokiečiams reiškia ši pavardė – Theodoras Grothussas?

Universitetuose šis vardas reiškia labai daug. Apie T. Grothussą parašyta nemažai straipsnių, išleista įvairių publikacijų. Taip pat šis vardas sutinkamas ir specialiuose straipsniuose iš chemijos ir fizikos srities.

Jaudinančiai atrodo, kaip garsios giminės palikuonys susiburia po šiuo garsiu vardu, o šių metų savo tradiciniam susibūrimui pasirinko mūsų sostinę Vilnių. Ar lengva organizuoti tokius susibūrimus?

Yra viena problema: norint susiburti, tenka keliauti, o tarp Grothussų palikuonių yra daug pagyvenusių žmonių. Jauni žmonės keliauja, aišku, mieliau už pagyvenusius.

Lietuvoje jaunimas kartais domisi visai ne tuo, kas rūpi vyresniajai kartai. Kaip Jums pavyksta suderinti tuos kartų interesų skirtumus kad ir sutelkiant von Grothussų giminės palikuonis į bendrus renginius?

Iš tiesų tai problema. Savo paties pavyzdžiu galiu pasakyti, kad dar prieš 30 metų matydavau tik ganėtinai siaurą savo šeimos narių ratą. Tačiau šiandien man von Grothussų giminė yra labai svarbi ir teikia stiprybės.

Jeigu jau buvo paminėtas žymus latvių mokslininkas, organinės chemijos atstovas prof. Janis Stradinis, pirmosios knygos apie Theodorą Grothussą autorius, tai ir ar šio savo garbingo protėvio gyvenimo ir veiklos nepradėjote sieti pirmiausia su Latvija? Ar Lietuva, kur daugiau kaip 30 metų gyveno garsus Jūsų giminę išgarsinęs mokslininkas Theodoras Grothussas, neliko šėšelyje?

Tada iš tikrųjų taip, Theodoro Grothusso vardą ir jo veiklą siejau tik su Latvija. Lygiai taip pat neišsivaizdavau, kad mano tolimiausiems protėviams priklausęs dvaras buvo Lietuvos, o ne Latvijos teritorijoje.

Lietuvos mokslų akademijoje, kur

vyko Theodoro Grothusso fondo ir von Grothussų giminės susitikimas su mokslo visuomenės nariais, Jūs pasakėte daug prasmingų minčių. Be kita ko, domėjimasi savo giminės šaknimis ir praeitimi apibūdinate ir kaip tam tikrą mūsų bendros, su Lietuva susijusios istorijos pažinimą. Visa tai reikšminga ir kalbant apie naująją Europą.

Iš tiesų toje kalboje linkėjau, kad ir T. Grothusso mokslinis palikimas, ir Lietuva ateities Europoje turėtų vis didesnę vertę ir reikšmę. Pagaliau, jeigu Europos šalyse T. Grothusso vardas bus dažniau siejamas su Lietuva, bus suvokta, kad jo tėvynė buvo čia, tai nuo to

ne, knygos *Pralenkę laiką: Theodoras Grothussas* autoriumi prof. Juozu Algimantu Krikštopaičiu bei T. Grothusso gyvenimo ir kūrybos tyrinėtoju doc. Stasiu Šimaičiu. Su jais aptarsime mums rūpimus klausimus.

Ar galima pasakyti, kad šis giminės susitelkimas Vilniuje dar labiau susies jos narius su Vilniumi ir Lietuva?

Kai kažką įgyji, turi, tai vėliau nori sugrįžti, kaip į šventą vietą, kaip į bažnyčią, nes žinai, kad ten vėl rasi tas šventas skulptūras ir kitas vertybes. Tad ir Vilnius, Lietuva, mums tampa ta vieta, kur norėsime vėl ir vėl sugrįžti, nes čia tikėsimes

Lietuvos MA Theodoro Grothusso fondo prezidentas akad. Povilas Algirdas Vaškėlis ir Michaelis von Grothuss

Tribūnoje Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos vadė Undinė Nasvytytė, germanistė Irena Sagaitienė ir šios Sąjungos Legitimacinės komisijos pirmininkas, Lietuvos teisės universiteto Kalbos kultūros katedros doc. dr. Bronislovas Vonsavičius

Michaelio von Grothusso rankose – Theodoro Grothusso medalis

Lietuvos tarptautinis autoritetas ir reikšmė tik didės.

Savo skaitytojams mes Jus pristatome kaip von Grothussų šeimų sąjungos prezidentą. O kuo užsiimate kasdienybėje?

Dirbu Bavarijos žemės Kultūros ministerijoje. Man tenka organizuoti įvairius kursus mokytojams, perteikiant jiems naujausias mokslo ir pedagogines žinias.

Kokią dar programą esate numatę šios von Grothussų giminės dienų metu Lietuvoje?

Be šios dienos bendro renginio su Lietuvos mokslų akademijos Theodoro Grothusso fondu, esame numatę ir keletą nedidelių susitikimų su šio fondo valdybos nare Marija Čiurlie-

sužinoti vis naujų dalykų, taip pat ir apie mums brangų Theodorą Grothussą.

Ir pabaigai: kokios perspektyvos, propaguojant mums visiems brangų žymaus fizikochemiko Theodoro Grothusso bei kitų šios giminės narių atminimą?

Tikiuosi, kad 2010 metais Lietuvos mokslų akademijoje mums pavyks surengti didelį giminės susitikimą ir renginį, skirtą Theodorui Grothussui. Neabejoju, kad tai bus ne vien giminės narių susitikimas, bet ir puiki galimybė išgirsti labai daug naujo apie žymų mūsų protėvį mokslininką. Bet tai jau priklausys ir nuo Lietuvos tyrinėtojų pastangų.

Dėkoju baronui Michaeliui von Grothussui už šį pokalbį.

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Simpoziumas Čikagoje. Pirmasis

LIETUVIŠKUMO SALA AMERIKOJE – SIMPOZIUMAI (3)

Pradžia Nr. 13, 14

Ar taps tvirčiausiu Lietuvos prezidentu

Amerikos lietuviai labai domisi Lietuvos politiniu gyvenimu, ir remiasi daugiausia žiniomis, kurios juos pasiekia per mūsų šalies didžiuosius laikraščius. Todėl diskusijose ar pateikdami klausimų pranešėjams tie dienraščiai ir buvo minimi, kartais negailint kritikos strėlių į Lietuvos žiniasklaidos daržą. Atrodo, jog ir naujasis Lietuvos politinis elitas suvokia, kad simpoziumai – labai tinkama vieta nuveikti nemažus darbus. Nieko stebėtino, kad Simpoziume ne paskutiniaisiais smuikais grojo ir LR Prezidento Rolando Pakso komandoje esančios tokios ryškios asmenybės, kaip patarėjas mokslo, kultūros ir religijų reikalams prof. Algirdas Gaižutis ar patarėjas užsienio politikos klausimais Alvydas Medalinskas. Pastarajam teko ypač lengva užduotis.

Kadangi tiek Lietuvos visuomenėje, tiek išeivijoje jau buvo spėta sukurti daug mitų apie vos prasidėjusią Lietuvos Prezidento Rolando Pakso kadenciją, jo patarėjas užsienio politikos klausimais Alvydas Medalinskas pamėgino tuos dūmus ir sieros kvapą išsklaidyti jau pirmąjį Simpoziumo dieną. Įdomu, kad A. Medalinsko pranešimas buvo suplanuotas iš karto po labai išsamaus Napoleono Kitkausko Valdovų rūmų atstatymo pristatymo ir Amerikos lietuvių bendruomenės pirmininkės Reginos Narušienės pranešimo apie tų rūmų atstatymo fondo veiklą.

Tikriausiai tai buvo bene pirmas naujojo Prezidento politikos prista-

tymas per savo pasiuntinį išeivijos lietuviams. Ne paslaptis, jog labai nemaža dalis Amerikos lietuvių jau tėtisi truputį nusivylę rinkimų rezultatais, nes su Prezidento Valdo Adamkaus vardu jie siejo ir glaudesnę išeivijos ryšį su Tėvyne. Atrodo, tai puikiausiai suvokė A. Medalinskas, kuris labai aiškiai išdėstė ne tik Lietuvos užsienio politikos prioritetus, bet ir gaires, kurių laikysis naujasis valstybės vadovas bei jo komanda. Patarėjas apibūdino Lietuvos vidaus gyvenimą per tuos tris mėnesius, kurie buvo praėję po Prezidento inauguracijos ir pamėgino atsakyti į klausimą, kuris rūpi daugeliui: ar atėjo tas Prezidentas, kuris gali Lietuvą vesti mo-

LR Prezidento patarėjas užsienio politikos klausimais Alvydas Medalinskas, Čikagoje leidžiamo savaitraščio Info Tiltas redaktorė Stefa Tamoševičienė (viduryje) bei kiti Simpoziumo dalyviai

dernios valstybės keliu? A. Medalinskas pareiškė esąs tikras, jog R. Paksas taps vienu tvirčiausių Lietuvos politikų.

Sunkiausia kalbėti apie žiniasklaidą

Iš auditorijos buvo užduotas klausimas, kodėl Lietuvos žiniasklai-

da, pavyzdžiui, kad ir toks spaudos šulas kaip *Lietuvos rytas*, yra priešiški Prezidentui R. Paksui? Gyvenant išeivijoje tos spaudos skaitytojams kartais būna sunku susiorientuoti visose Lietuvos vidaus gyvenimo vingiuose. Klausėjo nuomone, laikraštis turėtų būti objektyvus žinių šaltinis, tačiau skaitant lietuviškos spaudos publikacijas, atrodo, jog mėginama pasišnaibyti. Taigi kam ant kojos užmynė R. Paksas?

A. Medalinskas pripažino, jog jam sunkiausi klausimai – apie žiniasklaidą. Mat Lietuvos žiniasklaida vis dar esanti kitokia nei Europos Sąjungoje ar JAV. Mūsų žiniasklaidoje dar nesą politinio objektyvumo, bet labai akivaizdžios partinės simpatijos arba antipatijos, – teigė patarėjas.

Vis dėlto sunkiausi klausimai patarėjo dar laukė, ir jam pačiam tai nebuvo joks netikėtumas. Žinoma, šie klausimai buvo susiję su visiems žinoma ir prieštaringai vertinama asmenybe – aiškiarege Lena Lolišvili. Išeivijos lietuviai teiravosi, kaip atsitiko, kad ši moteris per Prezidento R. Pakso inauguracijos iškilmes Vilniaus arkikatedroje bazilikoje atsirado tarp pirmųjų valstybės asmenų? Akivaizdu, jog Lietuvos spaudos informacija jų netenkino, tad dabar naudojosi proga atsakymą išgirsti iš paties Prezidento patarėjo užsienio politikos klausimais. Žinoma, A. Medalinskas turėjo savą šio įvykio versiją, kurią ir išdėstė.

Burtais nori tikėti, nori netikėti, – labai šaltakraujiškai visą situaciją dėl aiškiaregės vertino 93 metų kun. Ignatas Urbonas. Pasak jo, Amerikoje nemažai žmonių tiki aiškiaregiais ir burtininkais, bet tai jų teisė, kurios niekas iš šių patiklių žmonių negali atimti. Turi pakankamai gerbėjų tarp išeivijos lietuvių ir L. Lolišvili. Vis dėlto vienas aiškiaregės pareiškimas labai pakenkė jos įvaizdžiui tarp Amerikos lietuvių: jeigu jai teksią palikti mūsų šalį, tai Lietuvą išstiksianti nelaimė. Pasak kunigo Ignato Urbono, tai jau dvelkia nekilnumu. Nepatiko šis pasakymas ir daugeliui kitų L. Lolišvili gerbėjų Amerikoje.

O su pranašystėmis ir žmonių noru žinoti ateitį nieko nepadarysi, nes tokių žmonių buvo, yra ir bus ateityje. Tai neturi nieko bendro net su religija, teigia kun. I. Urbonas, nes žmogus visada norėjo žinoti ateitį. Žmogus gali tikėti aiškiaregiais, gali netikėti, bet kai spėjama už pinigų – jau negerai. Matyt, tai ir būtų

skiriamoji riba tarp leistino ir netoleruotino.

Praradimai ir atradimai

JAV lietuvių bendruomenės kultūros tarybos pirmininkės Marijos Remienės nuomone, kūrybos sritis Simpoziume truputį apleista, gal net šiek tiek ignoruojama. Nors tai Mokslo ir kūrybos simpoziumas. Norėdama bent kiek labiau pagyventi kūrybos reikalus M. Remienė pakvietė ne tik Lietuvoje, bet ir tarp išeivijos žinomą aktorę bei poetę Birutę Marcinkevičiūtę. Jos kūrybinis vakaras, dalyvaujant ir solistei Sandrai Jančaitėi iš Lietuvos, vyko Simpoziumo dienomis, bet į jo programą jau nepateko, nors organizatoriai tai žadėjo.

M. Remienė nuoširdžiai apgailestavo, kad viešnios iš Lietuvos negalėjo papuošti Simpoziumo kūrybinės dalies, bet džiaugėsi kai kuriais kitais renginiais. Antai Lietuvių bendruomenės kultūros taryba nuo sausio mėnesio jau buvo spėjusi surengti apie 30 renginių, skirtų Karaliaus Mindaugo karūnavimo 750 metinių sukakčiai paminėti.

Parodoje

Vis dėlto ir menų bei kūrybos prasme Simpoziumas nebuvo visiškai bevaisis, kaip galėtų atrodyti darant pernelyg skubotas išvadas. Pasaulio lietuvių centro salės Lemon-te tikriausiai nedažnai mato tokią gausybę žmonių, kiek jų buvo susirinkę pirmosios Simpoziumo dienos vakarą. Šio Centro meno galerijoje vyko dailininkų parodos atidarymas. Dalyvauti buvo pakviesti septyni dailininkai, gimę Lietuvoje arba kitose Europos valstybėse, o šiuo metu gyvenantys JAV.

Amerikos lietuvių meno draugijos vardu atvykusius į parodos atidarymą pasveikino Nora Aušrienė, JAV lietuvių bendruomenės krašto tarybos pirmininkas Algimantas Gečys, prakalbą apie parodą buvo pakviestas pasakyti meno istorikas ir filosofas akad. Algirdas Gaižutis, neseniai išrinktas Vilniaus pedagoginio instituto rektoriumi.

Lietuvoje šie dailininkai gerai žinomi, taip pat ir jų darbai. Tai labai įvairūs menininkai, moderniosios ir postmoderniosios tapybos atstovai, kurių brendimui turėjo įtakos europietiškos ir amerikietiškos dailės tradicijos. Visi jie savitai mato pasaulį ir neretai perteikia jį abstrakčiomis

Amerikos lietuvių bendruomenės kultūros valdybos pirmininkė Marija Remienė ir Bendruomenės pirmininkė Regina Narušienė

Juozas Liubinskas namuose tarp savo kolekcijos rinkinių

naujame tūkstantmetyje (6)

Pasaulio lietuvių centre, Lemonte, Meno galerijoje – atidarant parodą

formomis. Skirtingas jų meninis braižas ir darbų stilistika. Greta tradicini maniera atliktų darbų, eksponuoti ir labai modernūs, technologiškai įmanūs. Tačiau štai kas įdomiausia: iš karto jauti, kad tai lietuvių dailininkų darbai. Kur paslėptas tas lietuviškumas, nėra paprasta atsakyti, pagaliau tai tegul lieka dailėtyrininkų užduotis. Matyt, yra giluminiai pasaulinės dalykai, kurie kūrėjo darbuose reiškiasi per spalvų dermės, linijas, formas, tad net ir tapydamas abstraktas figūras dailininkas gali likti tautiškas, lietuviškas. Žiūrėdamas į tuos paveikslus pagalvoji, kad net ir norėdamas tame plačiame pasaulyje ne visada gali iširti. Žinoma, jeigu į tą pasaulį ateini su savo nuostatomis ir vidinio gyvenimo vertybėmis.

Na, o kalbėtojas A. Gaižutis pasidžiaugė, kad simpoziumai teikia galimybę susipažinti su dailininkų darbais, nors tokių renginių ir stokojama. Iš tiesų, meninė kūryba mums atveria daug tokių dalykų, į kuriuos šiaip gal ir neatkreiptum dėmesio. Mokslinis ir meninis pasaulėvaizdžiai mums vienodai svarbūs, nes vienas kitą papildo ir praturtina, padeda suvokti, kad pasaulio neįmanoma susvesti į formules, kiek įmantrios bebūtų, o gili gyvenimo pajauta ir didžioji išmintis juk gali slypėti net ir paprastose formose, spalvų sąskambiuose ar linijų dermėse.

Kur glūdi tautiško paslaptis

Parodos atidarymas sutraukė gana daug lietuvių, ne vien išsivijęs, bet ir atvykę iš Lietuvos, tuo metu buvusiu Čikagoje. Jiems buvo gera proga pabuvoti Simpoziumo renginyje. Tarp kitų buvo malonu išsvysti ir rūbų dizainerę kaunietę Onutę Kujelienę, kuri jau trečią kartą atvyksta į JAV. Pirmą kartą viešėjo 1992 m., kai pateko į oficialios delegacijos iš Lietuvos sudėtį. Tuo metu Los Andžele vyko lietuvių dienos, buvo surengta paroda ir kasdien dvi savaites vyko vadinarieji šou koncertai.

Matyt, O. Kujelienės drabužių modeliai Amerikos lietuviams padarė įspūdį, nes 1995 m. Kaune dailininkę susirado Vašingtono lietuvių kultūros draugijos pirmininkė ir pakvietė sudalyvauti renginiuose, skirtuose Vasario 16-ajai. Lietuvos Res-

publikos ambasadoje Vašingtone buvo surengtas O. Kujelienės kūrybinis vakaras: vyko septynių jos sukurtų drabužių kolekcijų teatralizuotas pristatymas *Nuo Birutės kalno*. Skambėjo kompozitoriaus Giedriaus Kuprevičiaus muzika, Maironio ir Bernardo Brazdžionio eilės. Vėliau šis teatralizuotas drabužių kolekcijos pristatymas buvo parodytas lietuvių bendruomenei, taip pat nuvežtas į Baltimorę, Klyvlendą. Beje, į Klyvlendą O. Kuprevienė buvo pakviesta dalyvauti didžiulėje parodoje *Menas ir gamta*, mat amerikiečiai pripažino, jog lietuvių dailininkės kolekcijos buvo „ekologinio pobūdžio“, tad gražiai praturtino ir jų surengtą parodą.

Į trečiąją kelionę po Užatlantę kaunietę rūbų dailininkę pakvietė Birutė ir Vytautas Zalotoriai, kurie yra aktyvūs Amerikos lietuvių bendruomenės nariai, taip pat mokslo ir kūrybos simpoziumų dalyviai. Ši, trečioji, kelionė užtruko ne vieną mėnesį, surengta nemažai O. Kujelienės parodų. Antai M. K. Čiurliono dailės galerijoje, Čikagoje, vyko kalėdinė paroda *Pašlovinimas* – eksponuota O. Kujelienės sukurta meninė tekstilė bei rūbai. Vasario 16 d. proga Omahoje, Nebraskos valstijoje, taip pat buvo surengta jos paroda. Vėliau su savo paroda keliavo per įvairias valstijas, pabuvojo Ajovoje, Klyvlende ir kitur. Pusantro mėnesio praleido Vašingtone, kur privačioje galerijoje surengė autorinį vakarą. Gyvendama daugiau nei pusmetį Amerikoje dirbo, kūrė naujas drabužių kolekcijas. Buvo gavusi pakvietimą privačiame muziejuje surengti vakarą *Mada, merginos, muzika ir meniu*, kitaip tariant, vaisės, bet tas gyvenimas Amerikoje, atrodo, ne tik teikia naujų įspūdžių, bet ir sekina. Todėl ir pastarąjį pasiūlymą O. Kujelienė nutarė atidėti vėlesniems laikams. Matyt, teks į Užatlantę vykti ir ketvirtą kartą.

Kas šios dailininkės darbuose traukia Amerikos lietuvius? Jos modeliuose nėra tiesmukiško tautišku-

mo, nerasime juose net ir lietuviškos tautodailės elementų. Tai modernus dizainas, bet kaip nebūtų keista, jie visvien lietuviški, jų niekaip nepriksirsi kitų tautų atstovai. Ką apie savo darbus mano pati dailininkė? Amerikiečiams jos kolekcijos veikiausiai yra tam tikra patraukli egzotika, o pačios kūrėjos nuostata labai aiški ir paprasta: neatitukti nuo savo šaknų, išlikti prie nekintančių vertybių – tik tuo mes galime būti įdomūs, patrauklūs pasauliui. Tvirtina, jog pati buvo nustebinta, jog kai kuriems jos parodų lankytojams jos kolekcijos patiko, o kai kuriems atrodė net ir gražios. Bet kur glūdi ta jos darbų lietuviškumo esmė, šios savo paslapties neatskleidė. Norintiems sužinoti, teks patiems mėginti tą pa-

Kunigas Ignas Urbonas tarp Simpoziumo dalyvių iš Lietuvos: iš kairės – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos instituto direktorius prof. Antanas Kulakauskas, dešinėje – Lietuvos teisės universiteto rektorius prof. Alvydas Pumputis

slaptį įminti O. Kujelienės drabužių parodose Kaune ar kituose Lietuvos miestuose.

Urbana žadina prisiminimus

Po dailininkų parodos atidarymo Pasaulio lietuvių centre gal paveikslai, o gal bendra renginio nuotaika sužadino prisiminimus ir technikos srities atstovams – Juozui Liubinskiui ir Romualdui Kašubai. Parodoje abu gvyvai dalijosi įspūdžiais, tačiau, atro-

do, ne tiek apie parodą, kiek apie visai kitus dalykus. Mat abu lietuviai yra baigę tą patį Iliojaus universitetą Urbanoje (Iliojaus valstijoje). Taigi studijų laikų prisiminimai. Galima neabejoti, kad šio universiteto absolventų tą vakarą Pasaulio lietuvių centre Lemonte buvo net ir gerokai daugiau, bet šių eilučių autoriui teko labiau pabendrauti būtent su šiais dviem mūsų tautiečiais.

Šiaurės Iliojaus universiteto Inžinerijos fakulteto ilgametį dekaną prof. R. Kašubą *Mokslo Lietuvos* skaitytojai pažįsta neblogai, nes jis gana dažnas svečias laikraščio puslapiuose, beje, ir prisiekęs jo skaitytojas. Be to, profesorius yra Lietuvos mokslų akademijos užsienio narys bei Kauno technologijos universiteto garbės daktaras, turi įsteigęs savo vardinę stipendiją šio universiteto studentams.

Dabar gera proga pristatyti Juozą Liubinską. 1931 m. gimęs Kaune, o toliau jo likimas klostėsi panašiai į daugelio tos kartos lietuvių likimas. Traukiantis Antrojo pasaulinio karo frontui į Vakarus jaunuolis su tėvais atsidūrė Vokietijoje, kur mokėsi ir baigė gimnaziją. Persikraustęs į JAV, bemat buvo paimtas į kariuomenę, dalyvavo Korėjos kare. Kadangi to karo veteranams buvo atviros durys į Amerikos universitetus, daug lietuvių vyrų pasinaudojo šia privilegija ir galimybė. Tarp jų ir J. Liubinskas, išojęs į Iliojaus universitetą Urbanoje. 1959 m. baigęs įgijo elektros inžinieriaus bakalaurą laipsnį. Kaip inžinierius elektronikas dirbo daugelyje privačių bendrovių. Nuo 1980 m. iki 2002 m., kai išėjo į pensiją, buvo JAV federalinės aviacijos administracijos (FAA) Great Lakes rajono inžinierius, atsakingas už 34 oro uostų lėktuvų nusileidimą ir pakilimą kontroliuojančių kompiuterių sistemas. Tarp jų Detroito, Klyvlendo, taip pat ir Čikagos *O'Hare* oro uostai. Beje, per pastarąjį atskrido bei išskrido ir Simpoziumo dalyviai iš Lietuvos.

Apie J. Liubinsko kolekcionavimo pomėgį ir jo rinkinius dar turė-

Gerbiami pašnekovai, ne iš vieno mūsų tautiečio nuolat girdžiu apie universitetą Urbanoje, dabar štai ir judu apie tai maloniai šnekatės, dalyjatės tolimų jaunystės dienų prisiminimais. Kuo garsumas tas universitetas?

Juozas Liubinskas. Iliojaus universitete Urbanoje apie 1957–1959 metus studijavo apie 180 aktyvių lietuvių. Tarp jų buvo būsimasis informatikas Algirdas Avižienis ir šiemet prieš Velykas į geresnį pasaulį visiems laikams iškeliavęs architektas Albertas Kerelis – vieni iš aktyvių Simpoziumų organizatorių ir dalyvių, politologas Tomas Remeikis, kurį matome ir šios dienos renginiuose, mechanikas Romualdas Kašuba, su kuriuo štai dabar susitikę dalijamės prisiminimais, Arvydas Klierė, elektros inžinierius Adomas Mickevičius ir daugelis kitų, visų ir nesugebėčiau išvardyti.

Ar lietuviai jautė savo vienybę, kai mokėsi Iliojaus universitete Urbanoje, ar sudarė tautinį vienetą?

J. Liubinskas. O kaipgi. Beveik kas šeštadienį rinkdavomės, nusipirkdavome galoną ar du alaus ir dainuodavome lietuviškas dainas. Turėdavome dainorėlius – tai jauni atėję ir nemokantys tų visų dainų, jie galėdavo klausytis ir mokytis.

Kai vykdavo tarptautiniai renginiai (*International show*), dalyvaudavome parodose – pašto ženklų, monetų ir panašiai. Šokdavome tautinius šokius, o Nijolė Pupienė mus jų mokydavo. Lenktyniavome su ukrainiečiais, kadangi jie taip pat buvo labai linkę į tautinius šokius, tad buvo didžiausi mūsų konkurentai.

Romualdas Kašuba. Lietuviai Urbanos universitete turėjo savo futbolo, krepšinio ir tinklinio komandas, aukštas vietas ir prizus laimėdavome visos valstijos mastu.

Kaip atsitiko, kad Urbanoje mokėsi tiek daug lietuvių?

J. Liubinskas. Mat arčiausiai Čikagos, tad pigiausiai buvo mokytis. Į kariuomenę buvau pašauktas prieš universitetą ir 4 metus teko dalyvauti Korėjos kare. Man ir kitiems lietuviams, kaip karo veteranams, dalyvavusiems Korėjos kare, studijos universitete buvo nemokamos. Kadangi buvome 4-6 metais vyresni už bendrakursius, todėl net mėginome kitus kontroliuoti.

„Seniai“ universitete mėgino įvedinėti savo tvarką?

R. Kašuba. „Senis“ buvo J. Liubinskas, aš nebuvo, nes į kariuomenę išėjau vėliau, po to, kai baigia Urbanos universitetą. Mus telkė didelė Amerikos lietuvių studentų organizacija, todėl mes dažnai suvažiudavome, palaikėme ryšius.

J. Liubinskas. Veikė Lietuvių studentų sąjunga – labai stipri organizacija. Man taip pat teko būti tos Sąjungos tarybose. Sąjungoje veikė korporacijos – *Vytis, Ateitininkai, Neolituanika*, vėliau nuo akademikų atsiskyrusi *Santara-Šviesa*.

O mokslo ir kūrybos simpoziumai ar bent kiek visus jus sutelkia?

J. Liubinskas. Per simpoziumus dažnai susitinkame. Daugybė draugų gyvena įvairiose Amerikos vietose. Šių šeimų vaikai kartu eina į skautus, kuria savo šeimas. Į įvairias stovyklas vežame jau savo anūkus.

Jūs, vyresnioji karta, dar turi tą didelį vieningumą ir išsaugotą tautiško jausmą. Tačiau ar tą jausmą turi jaunoji karta?

J. Liubinskas. Mūsų vaikai dar domisi lietuvių, savo vaikus veža į lietuviškas šeštadienines mokyklas ir panašiai. Tačiau jau toli gražu jau ne visi.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Simpoziumas Čikagoje. Pirmasis

Be *Draugo* būtų sunku įsivaizduoti Amerikos lietuvių periodinę spaudą. Šis vienuolių marjonų išlaikomas laikraštis leidžiamas nuo 1909 m., iš pradžių ėjo Vilks Bare (Pensilvanija), o nuo 1912 m. – Čikagoje.

Tenka pripažinti, kad jei ne XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo organizacinio komiteto pirmininkas Leonas Narbutis, tai šios ištis labai malonios pažinties nebūtų įvykę, vadinasi, *Mokslo Lietuvos* skaitytojai neturėtų progos skaityti ir šio pokalbio su dienraščio *Draugas* vyriausiąja redaktore Danute Bindokiene. *Mokslo Lietuvos* redaktorių Simpoziumo metu maloniai šefavęs L. Narbutis padarė viską, kad šis pokalbis įvyktų ir Lietuvos mokslo bendruomenė apie *Draugą* sužinotų, kaip sakoma, iš pirmųjų lūpų.

Taigi kalbiname vyriausiąją redaktore Danutę BINDOKIENĘ (Brazytę), kuri, be to, yra ir Amerikos lietuvių rašytojų sąjungos narė, kelių knygų vaikams ir jaunimui: *Keturkojis ugniagesys* (1964), *Mieste nesaugu* (1970), *Parkas anapus gatvės* (1973), *Angelų sniegas* (1981), bei romano *Viena pasaulyje* (1971) autorė. *Draugo* redaktore nuo 1992 metų.

Draugą perėmė moterys

Gerbiama Danute, kokią vietą dabartinės išėivijos gyvenime užima Draugo laikraštis?

Pasakyčiau, jog pačią svarbiausią, nes tai vienintelis lietuviškas dienraštis, kuris leidžiamas už Lietuvos ribų. Laikraščiu šią vasarą jau sukako 94 metai, ir, nežiūrint amžiaus, laikomas didžiausiu ir įtakingiausiu išėivijos laikraščiu.

Kas Drauge dirba?

Šiuo metu vien tik moterys. Iš tikrųjų redakcijoje be manęs dirba dar

Visi, kurie skaito *Draugą*, yra vienos šeimos nariai (1)

Draugo vyriausioji redaktore Danutė Bindokiene savo darbo kabinete su Simpoziumo organizacinio komiteto pirmininku Leonu Narbutiu

dvi darbuotojos, dar viena bendradarbė dirba tik su pirmu puslapiu. Turim ištis talentingą darbuotoją. Tai ypatinga mergina, kuri ir poeziją kuria, ir yra aktorė. Ji visai neseniai atvykusi iš Lietuvos, kaip, beje, ir visos kitos šiuo metu redakcijoje dirbančios merginos.

Be redakcinės kolegijos darbuotojų dar turime rinkėjas, korektoras, maketuotoją. Iš viso su manimi 9 moterys. O administracija – atskirai. Administracijoje dirba 4 moterys ir vienas vyras. Silvija Krumplienė yra šios įstaigos vedėja, o Valentinas Krumplis – administratorius.

Šiame pastate turime ir spaustuve, kurioje spausdinami laikraščiai, žurnalai, knygos bei įvairios programos. Pastatas įeina į tėvų marjonų vienuolyno kompleksą, statytas 1957 m. specialiai *Draugo* reikmėms. Buvo metas, kai laikraštį dirbo daug

tėvų marjonų ir brolių, bet dabar nėra nė vieno kunigo – viską perėmė moterys. Gal kartais lengviau dirbti su 50 vyrų negu su 5 moterimis, bet mūsų moterys labai darbščios ir mes gerai sutariame.

Daug vietos skiria Lietuvos įvykiams

Kokioms temoms laikraštįje skiriate pirmenybę? Kokią vietą laikraštįje užima mokslo reikalams skirtos publikacijos?

Labai daug dėmesio kreipiame į tai, kas vyksta Lietuvoje, todėl daug vietos skiriame Lietuvos politikai, ekonomikai ir kitiems įvykiams. Tai svarbu mūsų skaitytojams, nes dauguma jų yra iš antrosios atvykėlių bangos.

Kasdien stengiamės pateikti išėivijos gyvenimo apžvalgą. Šeštadieniais

leidžiame laikraščio interparą Literatūra, menas, mokslas. Kadangi man pačiai artimiausia yra literatūra, tai jai gal skiriame daugiausia dėmesio. Intarpas nėra reklaminis, jis apžvalginis. Kitaip sakant, daugiausia pristatome kultūrinius renginius, įvykius, knygų recenzijas ir panašiai. Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas taip pat susilaukė didelio mūsų dėmesio. Žinoma, į šį interparą patenka ir Lietuvos kultūriniai įvykiai.

Apskritai stengiamės nedaryti didelio skirtumo tarp to, kas vyksta JAV ir to, kas Lietuvoje, bet stengiamės atspindėti visą Lietuvos gyvenimą. Kasdien laikraštįje bene trečdalis vietos skiriama Lietuvos ir du trečdaliai – vietinės, t. y. amerikietiškos tematikos, rašinams.

Veiksminga lietuvius burianti jėga

Ir vis dėlto, kas šiandien svarbiausia Draugo skaitytojams: ar tai, kas vyksta Lietuvoje, ar tai, kas Amerikoje?

Svarbiausia tai, kas vyksta jų pačių gyvenime. Neseniai atvykę į Ameriką labai nepatenkinti, pavyzdžiui, skyriumi *Iš lietuviškų telkinių*. Į tą skyrių rašo, įvykių nuotraukas atsiunčia mūsų talkininkai iš Vašingtono, Detroito, Floridos ir kitų JAV miestų. Jie nori, kad jų įvykiai, šventės, renginiai *Drauge* būtų atspindėti. Mat *Draugas* apeina JAV, o iš tikrųjų tai ir visą pasaulį. Pasiekia Pietų Ameriką, Kanadą, Australiją. Į Lietuvą siunčiame maždaug 350 numerių. Išsiunčiame kartą per savaitę – visus kartu.

Čikagoje *Draugas* yra dienraštis, o Floridoje ar kurioje kitoje valstijoje jis jau pasidaro ne dienraštis, nes gaunamas po kelių dienų. Bet visiems svarbu, kad jų veikla laikraštįje būtų matoma, atsispindėtų. Mat *Draugas* yra mūsų visuomenės jungiamoji grandis. Pabrėžiu – visuomenės, nes apie lietuvių bendruomenę

dažniausiai kalbame kaip apie organizaciją. Todėl pasidaro taip, kad visi pažįsta visus, nepaisant kiek tūkstančių kilometrų tuos žmones skiria. Tai laikraščio nuopelnas, nes tas pavardes ir veidus nuotraukose matai visą laiką ir staiga susitinki ypatingų švenčių progą. Kai tu kiekvieną žmogų gali įvardyti – tai puiku. Ir ne tik aš kaip redaktorė galiu tuos žmones pažinti, bet visi, kurie skaito *Draugą*, yra sujungti į vieną šeimą.

Ši šeima – tai ir nemenka visuomeninė jėga?

Lietuvai reikėjo greitos pagalbos, kai vyko balsavimas dėl jos priėmimo į NATO. Dabar štai tenka rūpintis *Laisvosios Europos* radijo išlikimu. Visais šiais ir kitais atvejais *Draugas* tampa veiksminga išėivijos lietuvius burianti jėga. *Laisvosios Europos* radijas kainuoja milijoną dolerių per metus, o JAV įsivėlė į karus, bando taupyti lėšas ir *Laisvajai Europai* vėl iškilo grėsmė. Pagal apklausas, šios stoties klausosi apie 30 proc. Lietuvos gyventojų ir pasitiki pateikiama informacija, ypač vertina užsienio politikos analizę. Mat ne visada galima pasitikėti Lietuvos žiniasklaida, nes svarbius dalykus gali rasti kaip nedidelę žinutę, nukištą į nereikšmingą vietą, o pirmuosiuose puslapiuose išpūsti kiti dalykai. Panašiai yra ir su Lietuvos televizijos kanalais. Štai kodėl *Laisvosios Europos* radijas išliks svarbus informacijos šaltinis tol, kol Lietuva neperims vakarietiško galvojimo, kol netaps visateise Europos Sąjungos nare.

Ar Draugas turi tiesioginį ryšį su Laisvosios Europos radiju?

Šia radijo stotimi pasitikime, nes jos darbuotojai yra ir mūsų bendradarbiai. Beje, tos radijo stoties darbuotojas Mykolas Drunga yra tam tikru metu net buvęs *Draugo* redaktoriumi. Mes savo dienraštįje galime naudotis *Laisvosios Europos* radijo siunčiama medžiaga, kurią gauname tiesiogiai. Kitaip tariant, per šią stotį skelbiama medžiaga yra ir spausdinama. Tai glaudai parengta ir tiksliai medžiaga, kur nėra nereikalingo „vandens“. Ypač balsuojant dėl stojimo į Europos Sąjungą, per Lietuvos prezidento rinkimus mes gana daug tos medžiagos spausdinome. Nežinau, kiek ja pasinaudojo Lietuvos žiniasklaida, bet, kiek žinau, ji siunčiama nemokamai ir naudotis ja leidžiama.

Kaip Vašingtonui durys dundinamos

Kaip Draugas tą lietuvių išėiviją telkia? Juk norint pasiekti tam tikrą politinį rezultatą, tenka veikti JAV valdžios institucijas. Kaip tą darote?

JAV valdžios viršūnėje yra Senatas ir Atstovų rūmai. Jeigu kreipiesi į atstovus, tai paprastai užtenka paskambinti atitinkamu telefono numeriu ir jis automatiškai užregistruoja, nes yra specialūs telefono numeriai atitinkamiems klausimams spręsti. Kuo daugiau balsuotojų skambins tuo klausimu, tuo greičiau atstovai atkreips dėmesį, nes jiems svarbu neprarasti rinkėjų balsų.

Juk dėl Lietuvos narystės NATO dar prieš metus JAV buvo labai daug priešininkų. Tenka pripažinti, kad ir Lietuvos žingsniai buvo labai apgalvoti. Pritardama JAV politikos žingsniam Lietuva įgijo daug draugų. JAV

Nukelta į 16 p.

Čia įsikūrusi Draugo redakcija

naujame tūkstantmetyje (6)

Ekologinė piktžaidė: buvę kariniai poligonai

XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo dalyvio, Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesoriaus, Aplinkosaugos katedros vedėjo ir Aplinkos apsaugos instituto direktoriaus prof. Prano BALTRĖNO mokslinio darbo kryptis – aplinkos apsaugos teoriniai ir eksperimentiniai tyrimai, jų procesų modeliavimas, optimizavimas bei aplinkosauginių technologijų kūrimas. Jis 12 monografijų, vadovėlio, daugiau kaip 25 mokslinių metodikos darbų, 65 išradimų bei patentų autorius. Parašė per 210 mokslinių straipsnių. Dalyvavo daugiau kaip 70 simpoziumų, konferencijų, seminarų, iš jų 15 – tarptautinių. VGTU žurnalo *Aplinkos inžinerija* vyriausiasis redaktorius bei dviejų tarptautinių žurnalų redakcijų narys. 1994 m. P. Baltrėnas tapo Lietuvos mokslo premijos laureatas, jis išrinktas trijų tarptautinių mokslų akademijų nariu korespondentu arba tikroju nariu.

Mokslininką kalbinome prieš prasidedant Simpoziumo sekcijos *Aplinkos apsauga, žemės mokslai* darbui.

Ypatingo dėmesio teritorijos

Gerbiamas Profesoriau, apie kokias Lietuvos gamtos saugos problemas Jūs kalbėsite savo sekcijos darbe?

Mūsų sekcijoje bus nagrinėjami labai įvairūs gamtos saugos klausimai, tačiau aš kalbėsiu apie Lietuvoje itin aktualią problemą – buvusių karinių poligonų teritorijų ateitį.

Sovietiniais laikais tų poligonų Lietuvoje buvo pristeigta apie 300, jų bendras plotas – per 67 tūkst. hektarų. Kaip žinome, į Lietuvą buvo įvesta apie 100 tūkst. raudonosios armijos karių (pagal kitus duomenis – dar daugiau). Žinoma, kad tos vietos, kur buvo dislokuota kariuomenė, buvo labai niokojamos. Kai sovietinė kariuomenė 1993 m. paliko Lietuvos Respublikos teritoriją, buvo nustatyta daugiau kaip 3 tūkst. įvairiausių aplinkosauginių pažeidimų. Poligonų plotai sudarė 69 tūkst. hektarų.

Taiigi šiais metais minėdami sovietinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos Respublikos teritorijos dešimtmetį, tos kariuomenės buvimo padarinius vis dar jaučiame. Ir jausime dar ne vieną dešimtmetį. Beje, gal patikslinkime, Profesoriau, ką vadiname poligonu – kad skaitytojai mus teisingai suprastų. Juk ne karinius miestelius turite mintyje.

Poligonas – tai teritorija, kur vykdavo karinių dalinių pratybos, mokymai. Pagrindinio poligono prie Pabradės plotą sudarė 8 tūkst. hektarų. Tai tankodromas ir motodromai, kur būdavo atliekamos šaudymo pratybos. Apie 8 tūkst. hektarų miškų buvo karinės vadovybės žinioje; nors ten tvarkėsi Lietuvos miškininkai, tačiau be karinės vadovybės sutikimo nieko nebuvo galima daryti. Tai irgi iš dalies niokotos teritorijos.

Ruklos, Kairių ir kitų maždaug 10 poligonų bei 5 mažesnių, degalų saugyklos, įvairaus dydžio karinės bazės, raketų kuro saugyklos ir panašiai – tai skaudi mūsų valstybės ekologinė žaizda ligi šiol.

Gal galėtumėte priminti ir pakomentuoti bent kai kuriuos didžiausius gamtos saugos požūrių pažeidimus?

Daugelyje vietų labai užterštas gruntas. Spaudoje buvo skelbta, kad prie Zoknių aerodromo Šiaulių rajone buvo vietų, kur gruntas buvo tiek prisotintas naftos produktų, kad gyventojai kasdavo duobes, semdavo kurą ir jį naudodavo žemės ūkio technikai.

Labai smarkiai buvo pažeistas Lietuvos kraštovaizdis, išnaikintos ar-

Vilniaus Gedimino technikos universiteto prof. Pranas Baltrėnas tarp kitų Simpoziumo dalyvių

ba sumažėjo kai kurių retų gyvūnų ir augalų populiacijos.

Kas padengs nuostolius?

Ar iš teršėjų negalima pareikalauti, kad jie kompensuotų Lietuvos Respublikai padarytą ekologinę žalą? Pagal tarptautinę teisę Sovietų Sąjungos teisius bei tarptautinių išpareigojimų perėmėja yra Rusijos Federacija. Ką apskritai šiuo požiūriu sako tarptautinė teisė?

Tarybų Sąjunga ne tik mūsų aplinkai darė didelių blygybių. Ar mažiau pažeistos mūsų sielos? Buvo keltas klausimas, net ir LR Seimo atitinkamas įstatymas buvo priimtas, kad iš Rusijos būtų reikalaujama apmokėti Lietuvos Respublikai nuo 1940 m. padarytą materialinę, moralinę ir kitokio pobūdžio žalą. Žinoma ir tų nuostolių materialinė išraiška. Tačiau net ir pačioje Lietuvoje tuoj sukrito jėgos, kurios bijo erzinti Rusiją. Taiigi ir kompensacijų Lietuvai reikalavimai dabartinės politinės Lietuvos vadovybės nebeskaluojami. Tai politiniai klausimai, nuo kurių sprendimo priklausytų ir mūsų aplinkosauginiai reikalavimai dėl kompensacijų už padarytą ekologinę žalą.

Simpoziume Jūs pagarsinsite Lietuvai padarytos žalos rezultatus? Ar ir kai ką daugiau?

Norime, kad išsivija žinotų, kokia yra Lietuvos ekologinė būklė, kokie didžiausi ekologinio užterštumo židiniai valstybėje. Žinoma, kalbėsime apie tai, kas dabar daroma ir kas bus padaryta ateityje, norint tų ekologinių židinių grėsmę pašalinti ar bent sumažinti. Yra atlikti tų židinių tyrimai. Antai

Vilniaus Gedimino technikos universitetas atliko tyrimus Pabradės, Ruklos, Kairių poligonuose. Jei bus gautas finansavimas, esame pasirengę ir kitas buvusių poligonų teritorijas tyrinėti, nustatyti ekologinių pažeidimų faktus ir mastą. Atlikus tyrimus jau galima rengti vadybos planus, spręsti kaip ir ką galima atstatyti.

Kad tos teritorijos toliau nebūtų niokojamos

Ar visa tai kol kas tėra tik tyrimų ir projektų lygmenyje? Ar kas nors praktiškai daroma, kad tos pažeistos teritorijos būtų atgaivintos?

Lietuva turi savo karines pajėgas, vyksta karių apmokymai, tad visų poligonų negalima uždaryti ar panaikinti. Todėl labai svarbu pasiekti, kad mūsų kariai tuos poligonus eksploatuotų pagal visus gamtos sauginius reikalavimus, kad nebūtų šios srities pažeidimų. Taiigi siekiame, kad Lietuvos teritorija nebūtų toliau niokojama.

Kiek čia būtų galima tikėtis ES ir įvairių tarptautinių fondų paramos? Jeigu uždarant Ignalinos atominės elektrinės blokus, ES išsipareigojo suteikti didelę materialinę pasipirtį Lietuvai, tai uždarant kai kuriuos poligonus ir jų teritorijoje atliekant rekreacijos darbus, ar negalima tam tikslui gauti tarptautinių finansinių išteklių?

Tam tikrą finansinę paramą Lietuva gauna. Kiek žinau, pagal NATO liniją, taip pat ir JAV skyrė lėšų atlikti tyrimams ir įvertinti ekologinę situaciją. Jeigu randamas užterštas gruntas ar aptikti kiti dideli ekologiniai pažeidimai, jau reikia daug lėšų, o jų niekas neskuba dalyti. Tačiau ateityje, matyt,

šias problemas reikės kelti į tarptautinę viešumą.

Akivaizdu, jog tai visos tarptautinės bendrijos, o ne vienos valstybės problema.

Tokių poligonų yra ne tik Lietuvoje, bet ir Lenkijoje, buvusioje VDR teritorijoje – ten dar didesni užterštumo mastai. Žinoma, visas tas problemas turėtų spręsti visos pokomunistinės šalys kartu, į tai turėtų atkreipti dėmesį ir tarptautinė bendrija.

Kaip čia Lietuvai galėtų talkinti mūsų išsivija? Juk jeigu šis klausimas bus gvildinamas Simpoziume, vadinasi, jam teikiame ypatingos svarbos? Ne jau pasitenkinsime tik informavę apie padėtį savo tautiečius?

Pirmiausia mums svarbu informuoti, išdėstyti, kokia yra padėtis, kas daroma ir kas darytina. Neabejoju, kad pasaulio lietuvių parama mums būtų labai svarbi, tačiau čia pirmiausia reikės lėšų – ir didelių, todėl šiek tiek abejoju, kad ta išsivijos pagalba mums būtų veiksminga.

Tačiau išsivijos galimybės neapsiriboja tik dolerių banknotų šlamenimu. Lietuvai siekiant narystės NATO, JAV lietuvių bendruomenė pagalba buvo labai didelė ir svarbi: mūsų tautiečiai veikė JAV Kongreso ir Senato narius, aukščiausius valstybės politikos sluoksnius. Sveiku politiniu lobizmu, pagaliau pilietinių iniciatyvų skatinimu savo valstybėse užsienio lietuviai gali daug prisidėti ir prie Lietuvos ekologinių problemų sprendimo.

Visiškai pritariu, kad šioje veikloje išsivija mums gali būti labai tvirta atspara siekiant savo tikslų ekologinėje srityje. Tuo labiau, kad kai kurie mūsų tautiečiai užima aukštus postus valstybinėse tarnybose ir didelėse įmonėse. Todėl tuos klausimus ir norime nagrinėti Simpoziume, kad apie mūsų rūpesčius išsivija žinotų ir pagal išgales padėtų.

Ne paslaptis, jog daugelis šių ekologinių Lietuvos problemų užsienyje nebuvo ir žinomos. Teko kalbėtis su vienu išsivijos kolega: tokio pobūdžio informacijos apie Lietuvą jie negaudavo, žinojo tik tai, kas jaudino Maskvą. O Lietuvos teritorijoje esantys poligonai sovietų laikais buvo tabu, į slaptumo grifus įrašyta informacija.

Sakome – poligonai, suvokiame – Lietuva

Jūs išskyrėte buvusius karinius poligonus į atskirą temą, tačiau Lietuvos žemė mums, šios šalies gyventojams, yra vientisa ir nedaloma. Suprantu, kad tam tikri projektai ar programos tam ir reikalingos, kad užaštrinti vieną ar kitą išskirtinį židinį, problemą, situaciją. Tačiau šiandien sakydami poligonai, mintyje juk turime suvokti – Lietuvą. Mums svarbu visuma, o ji, kiek įsivaizduoju, pakankamai problemiška.

Žinoma, buvę kariniai poligonai sudaro tik dalį visų ekologinių mūsų valstybės bėdų. Ne paslaptis, jog Sovietų Sąjungoje aplinkosauga buvo pasuktinėje vietoje. Pakaktų prisiminti, koks buvo mūsų upių ir ežerų užterštumas, kaip stigo elementariausių, net mechaninių vandens valymo įrenginių, jau nekalbant apie modernius biologinius. Nepriklausomybę atgavusiai Lietuvai buvo labai sunku. Tokie miestai kaip Kaunas, Klaipėda, jau nekalbant apie mažesnius miestelius, savo teršalus metė į didžiausią mūsų upę – Nemuną, ir Kuršių marios. Jeigu prieš 20–30 metų Nemune dar buvo galima maudytis, tai vėliau apie Kauną jau baisu buvo net įbristi į vandenį – taip užteršta upė.

Oro tarša, cheminis ir radioaktyvus užterštumas taip pat buvo tapę rimta problema. Poligonai – tik dalis ekologinių blygybių, kurios padarytos Lietuvai. Tačiau mano užduotis Sim-

poziume – pakalbėti kiek siauresne poligonų tema. Apskritai reiktų labai plačiai gvildinti Lietuvos ekologinio užterštumo problemą.

Ką gali mokslas

Ką gali Lietuvos mokslas kalbant apie Lietuvos aplinkosaugos problemas? Tik konstatuojate faktus, apibūdinate padėtį, o gal turite ir veiksmingų pasiūlymų, kaip tą padėtį gerinti?

Mokslininkai ne tik konstatuoja faktus. Dabar turime ES užsakymą ištyrėti, kokią įtaką užterštumui turi autostrados, pagrindiniai per mūsų valstybę einantys transporto koridoriai. Tyrinėjame ir inventorizuojame pramonės įmonių taršą į aplinką. Atliekame oro, vandens, dirvožemio tyrimus. Kuriamo naujas technologijas, kurios padėtų mažinti aplinkos užterštumą. Antai mūsų Aplinkosaugos katedra specializuojasi oro užterštumo mažinimo technologijų srityje: esame sukūrę elektrostatinus filtrus, biologinius oro valymo filtrus pramonei, kuriame atlieku tvarkymo technologijas, geriamo vandens, nuotekų valymo ir panašiai. Tai inžineriniai sprendimai bei jų pagrindu sukurti inžineriniai įrenginiai. Turime įsikūrę eksperimentinę bazę, turime laboratorinės įrangos. Kaip sakiau, esame sukūrę inžinerinės įrangos pavyzdžių. Juos reiktų plačiau diegti, bet tas diegimas apsunkintas, nes mūsų pramonė silpna, dėl lėšų stokos tos įrangos atsisako.

Bet tai amžina giesmelė: pramonininkai už aplinkosaugą, tik štai nėra pinigų ką nors keisti.

Dažniausiai tik įsikūrus Aplinkos apsaugos ministerijos regioniniam departamentui ar kontrolės tarnyboms, ypatingesniais atvejais pramonė verčiama keisti savo požiūrį į aplinkai daromą poveikį. Kai stabdoma gamyba ar skiriamos didelės baudos už aplinkos teršimą, tų įmonių specialistai ateina į mūsų katedrą, tada jau bandome kartu nagrinėti, ką galima įdiegti ar pakeisti ankstesnėse gamybos technologijose.

Apie bendradarbiavimą

Kiek Jūsų vadovaujamos Aplinkosaugos katedros bei Aplinkos apsaugos instituto darbai siejasi su kituose universitetuose atliekamais darbais?

Mes labiau giminingi su Kauno technologijos instituto atliekamais ekologinio pobūdžio darbais. KTU taip pat užsiima taršos prevencija, apie tai Simpoziume pranešimą skaitys prof. Jurgis Kazimieras Staniškis. Jis yra KTU Aplinkos inžinerijos instituto steigėjas ir direktorius nuo 1991 metų. Prevenicinės strategijos plėtos ir diegimo Lietuvoje pradininkas, vadovavęs daugiau kaip 30 šios srities tarptautinių ir nacionalinių projektų. Palaikome ryšius ir su KTU aplinkosaugos srities mokslininkais, sprendžiame bendrus klausimus.

Klaipėdos universitete aplinkosaugininkai dirba daugiau su jūros, taip pat ir Kuršių marių, tarša susijusius darbus. Tokios specializacijos specialistus ir rengia.

Ar tenka bendradarbiauti su Lietuvos kaimynais – Baltarusijos ir Karaliaučiaus krašto aplinkosaugos mokslininkais?

Betarpiško bendradarbiavimo nėra, tačiau bandėme su Kaliningrado technikos universitetu gauti lėšų pagal vieną NATO projektą. Lėšų gauti nepavyko, tačiau su kaliningradiečiais ryšiai geranoriški, bet kol kas jie daugiau konsultacinio pobūdžio. Ryšius su Baltarusija bandomė gairinti, manau, kad ateityje bendradarbiausime daug glaudžiau.

Nukelta į 16 p.

Atkaklusis dzūkas išrinktas Lietuvos MA prezidentu

Paskutinė akad. Benedikto Juodkos, kaip Lietuvos MA prezidento, prkalba

Atkelta iš 1 p.

Paskutinė prezidento misija

Rinkiminę sesiją pradėjęs B. Juodka atliko paskutinę savo kaip prezidento misiją. Pirmiausia įteikė Akademijos narių korespondentų diplomus naujai išrinktiems nariams profesoriams Romualdai Grigui, Jonui Remigijui Naujaliui ir Kęstučiui Sasnauskui, kuriems diplomai nebuvo įteikti birželio sesijoje. Paskelbęs, jog rinkimų sesijoje kvorumas yra, B. Juodka, remdamasis Akademijos visuotiniame susirinkime pasitvirtintu rinkimų reglamentu, pakvietė siūlyti susirinkimo pirmininką. Tiesa, prieš tai MA sekretorė akademikė Veronika Vasiliauskienė buvo pakviesta perskaityti Akademijos visuoti-

pabrėžė, kad naujam prezidentui teks spręsti naujas uždutis, kurias diktuoja laikas. Pabaigoje padėjo visiems, kurie jį palaikė ir kurie jam nesišypojo, nes toks esąs gyvenimas, o Akademija yra ir turi išlikti Lietuvos mokslo elitu.

Netenkina MA autoritetas visuomenėje

A. P. Piskarskas kviečia V. Vasiliauskienę padėti jam pirmininkauti, paskui supažindina su prezidento rinkimų reglamentu. Kadangi į Lietuvos MA prezidento pareigas patvirtinti trys kandidatai, tai abėcėlės tvarka iš eilės kandidatams ir buvo pasiūlyta pristatyti savo rinkimines programas.

Pirmasis kalbėjęs J. Kulys pareiškė įsitikinimą, kad Lietuvos MA vaidmuo mūsų valstybės gyvenime esąs labai svarbus, tačiau Akademijos veikla turėtų būti labiau vertinama. Pasak kandidato, Lietuvos MA privalo būti valstybės mokslo ekspertė, formuojanti mokslo politiką, tautinio tapatumo saugotoja ir garantas. Ji privalanti tapti lygiaverte Europos ir pasaulio mokslo bendrijos nare, pripažįstama ir gerbiama Lietuvos visuomenės.

Toliau J. Kulys pakartojo savo rinkimų programos nuostatas, prioritetus, MA prezidento veiklos tikslus ir savo asmeninius principus, kurie išdėstyti *Mokslo Lietuvoje* (Nr. 14, p. 12). Svarbiausiu savo tikslu J. Kulys pabrėžė laiką tarnystę Lietuvai ir mokslui. Jis pakvietė balsus atiduoti už jo kandidatūrą ir kartu dirbant įgyvendinti strateginius MA tikslus.

Kaip ir visose sesijose, pirmasis

voje konkurencinėje mokslo rinkoje. Faktiškai Akademijai tenka atsakyti į naujus gyvenimo iššūkius, kurie susiję su integracija į Europą, su jos pripažinimu visuomenėje, pagaliau ir su finansavimo dalykais. Esame mokslo, žinių ir ekspertinės rinkos dalyviai, bendrai sprendami ir įgyvendinami sumanymus daugelį problemų, pasak J. Kulio, galima išspręsti. Pagrindinis dalykas – savalaikė ir aktyvi integracija į ES. Jei iš ten ateis pripažinimas, Lietuvos MA statusas ir galimybės mūsų valstybėje būtų visai kitos.

Kaip stiprinti mokslo ir verslo ryšius

Prof. Vincentą Dienį jaudina silpnas mūsų mokslo ryšys su verslu – tai pastebi ir Europos Komisijos ekspertai. Jeigu pagal BVP mokslui skiriamas beveik toks pat lėšų procentas, kaip daugelyje Europos valstybių, tai iš verslo Lietuvoje mokslas gauna kone 20 kartų mažiau, negu ES vidurkis. Pasak V. Dienio, pagal šį rodiklį Lietuva tarp šalių kandidačių į ES užima antrą vietą nuo galo. Dar blogiau atrodo patentų reikalai. Pagal patentų skaičių vidutiniškai atitinkamam skaičiui gyventojų nuo Europos vidurkio atsiliekame daugiau kaip 100 kartų. Tad kokį vaidmenį, šias skaudžias problemas sprendžiant, galėtų suvaidinti Lietuvos MA ir naujasis jos prezidentas? Šį klausimą Vincentas Dienys adresavo ir kitiems kandidatams.

J. Kulys pripažino, jog tai labai rimtas klausimas. Jį reiktų sieti ne vien su MA veikla. Tai apskritai valstybės ir mokslo santykio problema, tai ir visos Europos problema. J. Kuliui tenka dalyvauti Briuselio mokslo komisijų dar-

ofams. Jeigu, taip, tai kaip jauniems ir gabiems žmonės prie universitetų kurti savo įmones? Štai čia Lietuvos MA ir turėtų veikti – Vyriausybę per savo ekspertus, spaudą ir visais kitais įmanomais būdais, tik tada bus rezultatas. J. Kulys teigė, kad jeigu MA jaučiasi esanti mokslo elitą, tai štai už šiuos dalykus ir turinti jausti atsakomybę.

Akad. Antanui Buračiui rūpi kaip J. Kulys vertina kitų kandidatų programas, nes jose daug skirtingų būdų tiems patiems rezultatams pasiekti.

J. Kulys savo konkurentų programas įvertino kaip racionalias ir labai geras. Apie tuos pasiūlymus reikėtų diskutuoti skyriuose, prezidiume, visuotiniuose MA susirinkimuose ir kiekvienu konkrečiu atveju priimti sprendimus. Tai būtų MA filialų kituose miestuose steigimo, narių korespondentų ir akademikų statuso sulyginimo bei kiti klausimai. Kiekvienu atveju lemti turėtų kolegialus sprendimas. Tokia pirmojo pretendento pozicija.

Pasiūlymai

Tenka pripažinti, kad po dalykiškos, racionalios J. Kulio kalbos Z. R. Rudziko laukė ištis nelengva užduotis, nes abejojančius MA narius galėjo palenkti pirmas kandidatas. Nebent visi iš anksto turėjo tvirtą nuomonę ir rinkimų procedūros tebutų formalumas. Į kurią pusę links humanitarai ir socialinių mokslų atstovai? Keista, bet nuo Lietuvos MA pirmojo prezidento Vinco Mickevičiaus-Krėvės laikų (nuo 1941m. balandžio 18 d.) ir nacių okupacijos metais Akademijai vadovavusio (1941 m. rugpjūtis – 1941 m. gruodžio 2 d.) Mykolo Biržiškos humanitarai taip ir nesugebėjo išugdyti bei pasiūly-

dėmės ir turi būti kreipiamas tai padėčiai gerinti. Nekritikuodamas buvusių MA vadovų Z. R. Rudzikas pabrėžė, kad laikai keičiasi, iškyla nauji uždaviniai, kuriuos ir turi spręsti nauja MA vadovybė.

Kadangi Z. R. Rudzikiui tenka dalyvauti daugelyje tarptautinių konferencijų (priminsime, kad jis yra ne tik Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktorius, bet ir Lietuvos fizikų draugijos prezidentas), tai savo kalboje perėjo ir prie kai kurių konkrečių Lietuvai aktualijų. Antai dalyvaudamas vienoje tarptautinėje konferencijoje įsitikino, kad Ignalinos atominės elektrinės radioaktyvių atliekų klausimą galima spręsti kitu būdu, negu ligi šiol svarstyta. Pasak Z. R. Rudziko, Rusija sutiktų įsivežti radioaktyvias atliekas, bet Lietuvos MA turėtų Vyriausybei inicijuoti atitinkamą pasiūlymą bei suformuluoti sąlygas, kuriomis būtų galima derėtis. Lietuvoje nereiktų statyti brangiai kainuojančių saugyklų, taikyti užsienines technologijas ir nepalikti tų atliekų valstybėje ateinančioms kartoms.

Kitas siūlymas. Tapusi ES nare Lietuva 0,7 proc. BVP turės skirti pagalbai besivystančioms valstybėms. MA galėtų inicijuoti švietimo bei kitas programas, kurias įgyvendinti galėtų Lietuvos MA ir kitų mokslo bei švietimo institucijų darbuotojai. Kartu tai būtų parama mūsų dėstytojams bei mokytojams.

Įėjo kaip filologas, išėjo – fizikas

Kalbėdamas apie savo tinkamumą užimti MA prezidento pareigas Z. R.

Prieš pradėdant rinkimų procedūrą kandidatai į Lietuvos MA prezidento pareigas: akad. Juozas Kulys (pirmoje nuotraukoje viduryje), akad. Zenonas Rokus Rudzikas (antroje nuotraukoje viduryje) ir akad. Eduardas Vilkas (trečioje nuotraukoje dešinėje)

nio narių susirinkimo projekto tekstą dėl Lietuvos MA prezidento akad. Benedikto Juodkos ir viceprezidento akad. Algirdo Gaizūčio atleidimo iš šių pareigų nuo 2003 m. rugėjo 9 dienos. Antruoju projekto punktu prezidentui B. Juodkai ir viceprezidentui A. Gaizūčiui buvo pareikšta nuoširdi padėka už ilgametį ir sėkmingą darbą patikėtose pareigose.

Formaliai iki šios akimirkos B. Juodka pirmininkavo rinkiminei sesijai. Akad. Ramutis Bansevicius rinkiminei sesijai pirmininkauti siūlo akad. Algio Petro Piskarsko kandidatūrą. Prieštaraujančių nebuvo, tad pirmininkas užėmė jam skirtą vietą. Žodį gavęs B. Juodka padėjo prezidento nariams, visiems Akademijos nariams ir administracijos aparato darbuotojams, kurie jam patikėjo garbingas pareigas ir su kuriais nuo 1992 m. jam teko bendradarbiauti. Trumpai apibūdino savo veiklą prezidento pareigose ir

klausimų kandidatui pažėrė akad. Vytautas Statulevičius, kuris yra LR Ministro Pirmininko patarėjas mokslo reikalams. Jo nepatenkino kandidato teiginiai, kokia turi būti Akademija, nes apie tai galima pasiskaityti ir jos statute. Jeigu Akademija turi būti gerbiama, tai ar nuo Dievo gerbiama, o gal reiktų užsidirbti žmonių ir Vyriausybės pagarbą? Dabar Akademijos autoritetas visuomenėje nepakankamas, o tarp valdžios žmonių – visai menkas, su Akademija nesiskaitoma. Seniau jokia komisija nebuvo įsivaizduojama be MA narių, dabar nebent kaip išimtis. Kas darytina, kad Akademija išsiropštų iš giles duobės? Juk užtenka pasižiūrėti į Akademijos, atsiprašant, tualetus, kad įsitikintume, kur mes esame...

J. Kulys padėjo V. Statulevičiui už labai gerus klausimus ir pamėgino atsakyti. MA naudojami visuomenės ir valdžios pagarba, kokią užsidirbo. Norime ar nenorime, bet dalyvaujame lais-

be, ir ką jis ten girdi? Kiekviename posėdyje svarstoma, kaip gerinti mokslo ryšius su verslo pasauliu, kaip pakelti mokslo lygį ir kada pavyks pavyti JAV mokslą. Kandidatas prisiminė ir populiarų Nikitos Chruščiovo laikų anekdotą, kodėl pavijus nereiktų lenkti Amerikos. Mat gali būti nemalonu dėl kiauro užpakalio. Šiandien taip esą su Europa.

Todėl čia daromi priekaištai turėtų būti adresuoti ne Lietuvos MA ir net ne Lietuvai. Europos mokslo organizavimas turi didelių trūkumų, taip pat ir ES mokslas. Europai dar teks daug ir kantriai iš Amerikos mokyti, kaip reikia rengti mokslo projektus ir plėtoti technologijas. Juk per paskutinius dvejus metus net iš tokios valstybės kaip Vokietija kapitalas išplaukia į JAV. Tai reškia, kad senutė Europa nesugeba suderinti mokslo ir verslo santykių, užtikrinti normalios įstatyminės bazės.

Lietuvoje ligi šiol neturime įstatymų, kurie leistų susiformuoti spin-

ti kandidatūros, tinkamos šioms pareigoms užimti. Rimtas simptomas. Ir ši kartą humanitarai su socialinių mokslų atstovais kandidatu išklė ne savo srities, bet lošimų teorijos specialistą Eduardą Vilką. Yra apie ką pagalvoti.

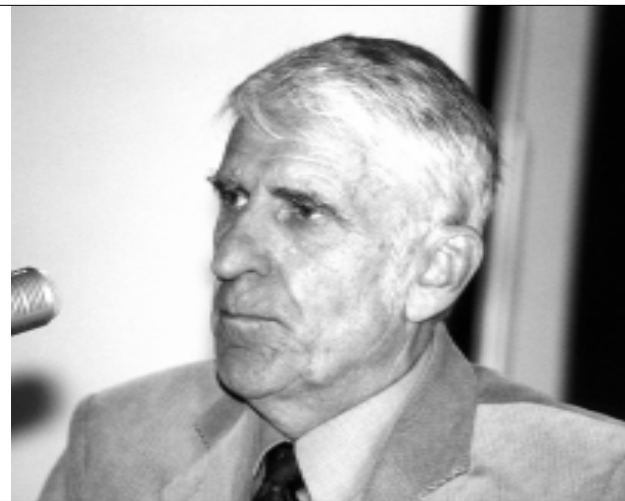
Matyt, pirmiausia galvodamas kaip užsitikrinti humanitarų balsus, Z. R. Rudzikas atitinkamai sudėliojo ir savo prakalbos akcentus. Jo tvirtinimu, geriausiai MA strateginis vaidmuo išreikštas Maironio ketureilyje:

*Į darbą, broliai, vyrs į vyrą,
Šarvuoti mokslu atkakliu.
Paimsim arklą, knygą, byrą
Ir eisim Lietuvos keliu.*

Z. R. Rudzikas nekartojo savo programos metmenų, išdėstyti *Mokslo Lietuvoje* bei Lietuvos MA tinklalapyje, bet savo poziciją kai kuriais klausimais išryškino. Kandidato nuomone, mokslo, mokslo darbuotojų bei aukštųjų mokyklų dėstytojų padėtis Lietuvoje nėra lengva, todėl MA svarbiausias

Rudzikas priminė keliolika metų dirbęs Teorinės fizikos ir astronomijos instituto direktoriumi, prieš tai pavaduotoju mokslo reikalams, o šis institutas buvo savotiška akademija akademijoje. Jo padaliniai buvo išdėstyti nuo Baltijos jūros iki Tian Šanio kalnų Uzbekijoje. Mat Atmosferos užterštumo laboratorija veikė Preiloje, o astronomijos observatorija – Maidanake, Tian Šanio kalnuose. Z. R. Rudzikiui teko dalyvauti ir vienoje pirmųjų mokslo programų – ECOSLIT, kurioje taip pat dalyvavo žemės ūkio, chemijos, ekonomikos ir kitų mokslų atstovai. Kandidatas tvirtino puikiai suprantąs botanikos reikalus, biologinės įvairovės svarbą, ir, žinoma, technikos mokslų reikšmę. Mat šios dienos fizika – tai rytdienos technika.

Tačiau kandidatas prisipažino, kad jo ryšiai su humanitarais ligi šiol buvo menki. Nepaisant to, kad 1957 m. studijavo Vilniaus universitetą, pareikšimą buvo padavęs į Istorijos-filologijos

Kandidatai į Lietuvos MA prezidento pareigas sako rinkimines prakalbas: akad. Jozas Kulys, akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir akad. Eduardas Vilkas

fakulteta. Stoją be egzaminų, nes vidurinę mokyklą Z. R. Rudzikas baigė aukso medaliu. Tačiau stojamųjų egzaminų mandatinė komisija pasiūlė jam stoti į kurią nors kitą specialybę, mat kaip tremtinys mokyklą baigė Tomsko srityje, kur neturėjo galimybių mokytis lietuvių kalbos. Vėliau pats juokavo, jog į rektorius kabinetą žengė kaip būsimas filologas, o išėjo – fizikas.

Rinkiminės kalbos pabaigoje Z. R. Rudzikas priminė, jog didžiausi lyrikai – seniai įrodyta – esą fizikai, todėl humanitarams jo nereikėtų bijoti. O fizikai gal net geriau už kitus suvokia globalizacijos pavojus. Pabaigoje pretendentas perskaitė Jurgio Zauerveino ketureilį *Lietuviais esame mes gimę* – savo, kaip pretendento į Akademijos prezidentus, veiklos *credo*.

Ar leisti pirmininkauti pirmininkaujantiems

Susirinkimo eiga kiek sutrikdė akad. Antano Kudzio klausimas pirmininkaujantiems: *Ar nepažeidžiamas reglamento reikalavimas, jeigu rinkiminei sesijai pirmininkauja MA prezidiumo narys? A. P. Piskarskui teko pripažinti, jog neapsižiūrėta, kaip prezidiumo narys jis gal ir neturėtų pirmininkauti. Tačiau rinkimų reglamentas buvo patvirtintas pačių MA narių visuotiniame susirinkime, tad jų pačių teisė reglamentą keisti. Teko balsuoti – leisti ar neleisti pirmininkauti pirmininkaujantiems. Prieš buvo tik A. Kudzys, savo poziciją pagrindęs tuo, kad nederėtų tyčiotis iš pačių patvirtinto reglamento. Taip nesusipratimas buvo išspręstas, visų dėmesys vėl nukrypo į tribūnoje klausimų laukiantį kandidatą.*

Išaugti iš vienmatės dimensijos

Daugelį šalies mokslininkų piktnaiviai vienmatis mokslinės produkcijos vertinimas, beatodairišką prioritetą suteikiant straipsniams, išspausdintiems amerikiečių ISI žurnaluose. Kodėl ignoruojami kad ir Prancūzijos nacionalinis informacijos ar Anglijos karališka-

sis informacijos centrai, kuo blogesni šių bei kitų valstybių žurnaluose išspausdinti moksliniai straipsniai? Kandidato į MA prezidentus pozicija šiuo klausimu jaudino sesijos dalyvius.

Pasak Z. R. Rudziko, fizikams ISI žurnalai gal ir labai tinka, bet ne humanitarams ar daugelio kitų sričių atstovams. Todėl būtina parengti įvairiapusiškesnę mokslo vertinimo sistemą, ir MA vaidmuo čia neturės būti valdininkų šešėlyje.

Filosofą Arvydą Marijų Šliogerį, ir ne jį vieną, jaudino doktorantūros universitetuose reikalai. Mokslo biurokratų direktivos daugeliui universitetų užtvėrė kelias turėti doktorantūrą. Vilniaus universitetui panaikinta teisė turėti filosofijos ir daugelio kitų humanitarinių krypčių doktorantūras, Vilniaus pedagoginiame universitete apskritai doktorantūros neliko. Argumentas toks: lietuvių kalba nesanti visavertė mokslo kalba, todėl aukšto lygio mokslas negalės būti daromas lietuvių kalba. A. M. Šliogerio klausimas skambėjo taip: *Ar kandidatas mano, kad lietuvių kalba visavertė, o gal tik anglų kalba tinka daryti mokslą?*

Z. R. Rudzikas užtikrino, kad jam lietuvių kalba nė kiek ne prastesnė už anglų. Nors fizikai savo straipsnius ir rašo anglų kalba, bet *Lietuvos fizikos žurnale* reikalaujama straipsnius reziumuoti lietuvių kalba, ir tos reziumės turinčios būti išsamios, atskleisti straipsnio esmę.

Dar giliu sovietmečiu fizikai sugėbėjo parengti ir išleisti keturkalbį *Fizikos terminų žodyną*, kuris esąs puikus bendradarbiavimo su kalbininkais pavyzdys. Puikius žodynus rengia ir kitų sričių mokslininkai. Tačiau nedera kalbėti apie lietuvių kalbos nevisavertiškumą.

Z. R. Rudzikas piktnaiviai kai kuriais nepamatuotais „mokslą valdančių klerkų“ sprendimais. Skandalas, kai universitetui atimama teisė turėti doktorantūrą. MA ir galėtų šiuos klausimus kelti, siekti, kad patys mokslininkai, o ne valdininkai, nusistatytų mokslinės veiklos vertinimo kriterijus.

Vertindamas mokslo ir verslo santykius, kandidatas linkęs palaikyti dvi-

pusio eismo principą: pramonė taip pat turinti būti suinteresuota remtis mokslu. Verslas ir pramonė, pasak kalbėtojo, turi nebijoti palaikyti rizikingus projektus: jeigu kad ir iš 10 finansuojamų projektų bent vienas pasiteisins, apsimokės investicijas. Fizikai kaip tik ir parodė pavyzdį, kaip netgi taikant fundamentinius tyrimus galima vystyti verslą. Dar sovietmečiu ėmėsi kurti lazerius ir šiuo metu fizikai sėkmingai šią sritį plėtoja.

Moksle ypač svarbu tarptautinis bendradarbiavimas. Z. R. Rudziko

Kandidatams į Lietuvos MA prezidentus daug klausimų turėjo akad. Vytautas Statulevičius

nuomone, klaidų padaryta organizuojant mūsų mokslininkų darbą, vykdytą 5 bendrąją programą (*Framework*). Dalyvaujantios valstybės sumokėjo milijonus už narystę, tačiau Estija per projektus atsiėmė dvigubai, latviai uždirbo kelis milijonus, o Lietuva nesugebėjo net atsiimti Briuseliui sumokėtų pinigų. Panašiai gali nutikti ir dabar dalyvaujant 6 programoje. Lietuvoje įkurta speciali institucija, į kurią sutelkti nauji žmonės. Jiems patiems reikia mokytis, įgyti patirties, nes tai sudėtinga sistema, kurioje nelengva susiorientuoti, todėl

niekas arklį perkėloje nekeičia. Deja, Lietuvoje, pasirodo, keičiami.

Kalbant apie visus šiuos aptartus pavyzdžius Z. R. Rudzikas mato didelės galimybės reikštis MA nariams.

Laiko nevilkinio

Trečias kandidatas – akad. Eduardas Vilkas nebuvo pasiryžęs vilkinti laiko. Paprašytas užimti vietą tribūnoje pareiškė atsiimęs savo kandidatūrą iš rinkimų, bet neatsiimęs to, ką yra surašęs savo rinkimų programoje. E. Vilkas pa-

Ar lietuvių kalba visavertė, o gal tik anglų kalba tinka daryti mokslą? – klausė kandidatų filosofas Arvydas Marijus Šliogeris

linkėjo išsirikinti žmogų, kuris sugebėtų padaryti didžiausią įtaką didinant MA reikšmę visuomenėje. Į pirmininkaujantį klausimą, kodėl kandidatas atsiima savo kandidatūrą, E. Vilkas sprendimą paaškino trumpai: *dėl sveikatos*.

Toliau vyko pasisakymai dėl likusių dviejų kandidatų. Dėl J. Kulio pasisakančių neatsirado, o Z. R. Rudziko kandidatūrą palaikė akademikai Leonardas Kairiūkštis ir Juras Požela.

L. Kairiūkštis pagyrė „labai teisingą akad. E. Vilko žodį“, ir perėjo prie

Akademijos reikalų. MA turinti būti Seimo narių, Vyriausybės, Premjero ir Prezidento patarėja, bet kad tai būtų pasiekta, pačioje Akademijoje turi būti žmogus, kuris nuo ryto iki vakaro sugebėtų nešti sunkią veiklos našą. Kaip tik toks MA prezidentas galėtų būti, pasak kalbėtojo, užsispyręs džukas Z. R. Rudzikas. Su juo L. Kairiūkščiui teko septynerius metus bendradarbiauti programoje *ECOSLIT*. L. Kairiūkštis pareiškė įsitikinimą, jog šis kandidatas būtų tinkamas MA prezidentas.

J. Požela paprieštaravo: jo manymu, žemiau dar labiau užsispyrę ir už džukus, tad šiuo požiūriu tinkamiausia būtų E. Vilko kandidatūra. Tačiau su Z. R. Rudziku J. Poželai teko dirbti daugiau kaip 20 metų, todėl gerai jį pažinodamas užtikrino, kad geresnį kandidatą į prezidentus būtų sunku rasti. Akademijai reikia veiklos, aktyvumo naujomis gyvenimo sąlygomis, nesitenkinti tik eksperto vaidmeniu, bet būti įvairių pasiūlymų teikėju Vyriausybei, Seimui ir visoms valdžios institucijoms. Ekspertizė turi būti aktyvi. Z. R. Rudzikas, dalyvaujantis tarptautinių organizacijų veikloje, kaip tik ir gali būti toks MA prezidentas, kokio dabartinėmis sąlygomis reikėtų. J. Požela pagyrė kolegą ir kaip mokslininką. Savo prakalbą J. Požela užbaigė žodžiais: *Labai svarbu, kad kandidatas inteligentiškas kaip aukštaitis, užsispyręs kaip žemaitis ir linksmas kaip džukas*. Tai gi labai tinka į prezidentus.

Po šių žodžių gerai nusiteikę MA nariai balsavo. Į rinkėjų sąrašus buvo įrašyti 145 rinkėjai. Susirinkime dalyvavo 132 biuleteniai; iš jų 13 pripažinta negaliojančiais.

Už Jozą Kulį balsavo 43, pasisakė prieš – 89. Už Zenoną Rokų Rudziką balsavo 76, pasisakė prieš – 56.

Remiantis Lietuvos MA Statuto atitinkamais punktais prezidentu išrinktas akad. Zenonas Rokus Rudzikas. Rinkiminės sesijos nariai patvirtino rinkimų rezultatus.

Gediminas Zemlickas

Sveikintųjų gėlės naujojo Lietuvos MA prezidento Z. R. Rudziko rankose

Pirmasis naujajį Lietuvos MA prezidentą pasveikino akad. Benediktas Juodka

Pradžia Nr. 15

Leibnico draugija knygotyros neignoruoja**Kiek iš viso narių yra Leibnico draugijoje?**

Prieš atsakydamas į šį klausimą norėčiau paaiškinti, kaip draugija save pristato ir kur galima rasti reikiamų žinių. Jos atsakingi darbuotojai kasmet parengia draugijos narių sąvadą ir jį paskelbia kuklia knygele. Taip gana operatyviai mirusieji iš sąrašo išbraukiami, o naujai priimtieji į jį įtraukiami. Apskaita vykdoma nuolat tikslinant kompiuterinę duomenų bazę, tad knygelę parengti ir išleisti nėra sunku. Reikia tik pinigų. Tie patys duomenys, tik šiek tiek praplėsti, dedami į draugijos interneto svetainę (www.leibniz-sozietaet.de), kurioje galima rasti ir draugijos narių nuotraukas. Svetainėje taip pat yra informacijos apie pačią draugiją, jos prezidiumą, leidinius, renginius, naujienas.

Tad dabar grįžtu prie klausimo apie draugijos narių skaičių. Važiuodamas traukiniu namo turėjau pakankamai laisvo laiko, todėl minėtąją knygelę atidžiai peržvelgiau. Iš jos sužinojau, kad birželio mėn. Leibnico draugijoje buvo 260 narių. Iš to skaičiaus 226 yra Vokietijos piliečiai, 7 – Rusijos, 4 – JAV, po 3 – Austrijos, Italijos, Lenkijos ir Šveicarijos. Po vieną narį turi Jungtinė Karalystė, Bulgarija, Čekija, Graikija, Izraelis, Jugoslavija, Lietuva, Pietų Afrika, Prancūzija, Slovėnija ir Vengrija. Apie narių tautybes ne ką tepasakyčiau. Kas yra kas galėtų asmeniškai paliudyti tik koks amerikietis, pietų afrikietis, šveicaras, vokiecis arba kitų internacionalinių šalių atstovas, tačiau jie to neklausiami, todėl knygelė apie narių tautybes tyli. Matyt, tai daryti nebėra aktualu.

Aiškliai nepakankamas dėmesys Šiaurės ir Vidurio Europai.

Gal Vokietijoje mažiau pažįstamas šių šalių mokslas. Tačiau sprendžiant iš to, kaip buvau globojamas, iš pokalbių su prezidiumo ir eilinių narių matau globalų Leibnico draugijos interesą. Beveik visi sutikti asmenys moka po kelias kalbas, daug važinėja po pasaulį, nuolat tiesiogiai bendrauja su įvairių šalių mokslininkais, mokslo įstaigomis ir mokyklomis.

Kokių mokslų atstovų draugijoje daugiausia?

Ir man pačiam buvo įdomu sužinoti, kokių mokslo centrų bei sričių atstovai vyrauja. Sprendžiant iš narių sąrašo, gausa aiškiai išsiskiria Berlyno, Jenos, Leipzigo ir Heidelbergo mokslininkai. Draugijoje nuolat daugėja varkiečių vokiečių. Pagal tyrimų sritis ryškia persvara turi fizinių ir gamtos mokslų atstovai, tarp kurių dar išsiskiria fizikai ir chemikai. Todėl ten, kur tik vykdomi fizikiniai ar cheminiai tyrimai, kur tik didesnė ir turtingesnė mokslinė bazė, ten rasime ir Leibnico draugijos narių. Draugijoje taip pat daugoka mokslo istorikų, pakanka kultūros istorikų, filologijos, kalbotyros, filosofijos, psichologijos, literatūros, politikos, medicinos, sociologijos, pedagogikos, teisės mokslininkų, muzikologų ir archeologų.

Pastaruoju metu draugijoje atsirado ir nedidelė knygotyrininkų grupelė. Pradininkė buvo prof. Friedhilde Krause, gera mūsų bičiulė, kurios mintys neseniai spausdintos ir *Mokslo Lietuvoje*. Nežinau, kas ją rekomendavo, bet draugijoje ji jaučiasi tvirtai. Ne be F. Krause's pastangų knygotyrininkų padaugėjo, kai buvo priimti du lenkai: tai prof. Krzysztof Migońis ir prof. Janas Pyrozynskis; prie pastarojo pavardės mokslo srities nurodytos polonistika, istorija, bet Europos mokslas jį žino kaip senųjų

Leibnico draugija: susipažinkime išsamiau (2)

Gegužės mėnesį vokiečių Leibnico draugija savo nariu išrinko Vilniaus universiteto profesorį ir Lietuvos mokslų akademijos narį ekspertą Domą Kauną. Kasmetiniame draugijos suvažiavime liepos mėn. jam buvo įteiktas specialus diplomą, kurį vertiname kaip reikšmingą mūsų mokslininko knygotyros darbų tarptautinį pripažinimą.

Tęsdami pašnekėsį su Domu KAUNU toliau susipažįstame su Leibnico draugijos veikla ir kai kuriais dabartinės Vokietijos mokslo ypatumais.

Domas Kaunas Leibnico draugijos garbės tribūnoje; sėdi Leibnico draugijos prezidentas Herbert'as Hörz'as ir viceprezidentas Lothar'as Koldir'as

knygų ir bibliotekų istoriką. Paskutinė Pyrozynskio monografija skirta Gutenbergui ir spaudos vaidmeniui socialinėje komunikacijoje. Ketvirtuoju tapau aš, prie mano pavardės parašyta – knygotyra, kultūros istorija. Vokiečių supratimu, šios sąvokos labiausiai tinkamos mano tyrimų sričiai apibūdinti. Taigi knygotyra akademinį lygį pamažu įgyja net europiniu mastu, kartu ir tam tikrą statusą mokslų akademijose. Gaila, bet Lietuvos mokslų akademijoje knygotyrininkai dar ne greit prabilis savo vardu.

Gal ir natūralu, nes mažoje valstybėje žinomų knygotyrininkų ir negali taip greitai atsirasti.

Ko gero. Aišku, buvo įdomu nugaristi, kas mane patį užtarė. Tai, pasirodo, padarė būtent prof. F. Krause. Ji Lietuvą, knygotyros ir bibliotekininkystės mokslus ir mokslininkus gerai pažįsta dar nuo prof. Levo Vladimirovo lai-

bendrauju nuo 1979 metų. Kai pas juos lankiausi pirmą kartą, dar buvo gyvas Frido Mėtškas, garsus sorbų kultūros istorikas, slavistas ir rašytojas. Jis vadovavo sorbistikos instituto bibliotekai ir archyviui, gerai žinojo Lietuvą, joje lankėsi. Jį su Lietuva labiausiai jungė Georgas Sauerweinas. Pastarasis kadaise atkakliai gynė Mažosios Lietuvos lietuvių ir sorbų nuo tautinės diskriminacijos bismarkinėje Vokietijoje.

Vėliau su Frido Mėtšku ilgokai susirašinėjau. Jis man siuntė medžiagą iš sorbų raštijos ir knygos istorijos, instituto leidinius, į kuriuos patekdavo liutuanistinių dalykų. Sorbai anksčiau už mus paskelbė G. Sauerweino raštų rinktinę, žinyną apie savo kompozitoriaus Korlos Awgusto Kocoro kūrybinį paveldą, išsaugojusį svarbių duomenų lietuviškos dainos *Gals yr' tylėjims* muzikos sukūrimo istorijai. Visa tai aš panaudojau ir kaip lyginamąją me-

dėl išlikimo. Deja, ši grėsmė nuolat kybo virš visos sorbų tautos. Kai Frido Mėtškas mirė, jo įpėdiniu tapo dr. Franzas Schönas (sorbiskai rašoma Franc Šen). Susitinkame konferencijose Vokietijoje, kai prispiria smulkus reikalas – konsultuojamės paštu.

Papročiai ir įpročiai

Ar Leibnico draugija laikosi kokių nors ritualų, su paties Leibnico asmenybės susijusių tradicijų?

Taip, ir kai ko iš vokiečių tikriausiai galėtume pasimokyti. Iškilmingas draugijos suvažiavimas vyksta kasmet Leibnico gimimo dieną – liepos 1 d. Žinoma, ne visada pavyksta susirinkti būtent per ją, nes svarbu rasti patogų laiką daugumai narių. Šį kartą suvažiavimas vyko liepos 3-ąją. Berlyno Zeiss'o planetariume, puikiame ir didingame kupoliniame pastate, nekasdieniškoje aplinkoje. Renginio programą sudarė septynios dalys: sveikinimai, nekrologai, prezidento pranešimas, kavos pertrauka, šventinis pranešimas, naujų narių prisistatymas ir baigiamoji programos dalis (šį kartą parengta planetariumo) bei kokteilis.

Sveikinimu dalis kaip ir visur skambėjo tradiciškai, bet mums, Lietuvos MA nariams, nežinomas dalykas būtų nekrologai. Draugijos viceprezidentas skaitė per praėjusius metus mirusių narių nekrologus. Juose pranešėjas priminė velionių nueitą gyvenimo kelią, pažymėjo mokslo nuopelnus ir kuo jie reikšmingi draugijai, Vokietijos arba kitų šalių mokslui.

Svarbiausias dėmesys buvo skiriamas mokslui ar asmenybės biografijai?

Nekrologuose pabrėžiama ir viena, ir kita. Biografija laikoma prielaida mokslininko palikimui suvokti. Negali nepastebėti, kad tie pranešimai buvo išsamūs ir truko ilgokai. Nebuvo pamiršta mirusių pagerbti tylos minute – viena visiems.

Dar man patiko, kad, nepaisant visų politikos skersvėjų, apie mirusiųjų pažiūras ir jų raišką darbuose buvo kalbama santūriai, be vertinimo gaidų.

Turi apie ką pakalbėti naujasis Leibnico draugijos narys prof. Domas Kaunas ir jos prezidentas Herbert'as Hörz'as

kų. Kitas rekomendacijos autorius buvo prof. Dietrichas Scholze-Šolta, sorbistikos instituto direktorius Baucene (sorbiskai Budyšne). Mes niekada nesame susitikę, tačiau greičiausiai jis apie mane kai ką žino, nes su sorbais

džiaga, ir kaip šaltinį Mažosios Lietuvos lietuvių kultūros ir knygos istorijos tyrimuose. Tikiuosi, kad sorbai bendradarbiaujamu taip pat buvo suinteresuoti – jis negausiai tautai svarbus vėriant langą į pasaulio erdvę ir kovojant

O juk abiejose Vokietijos dalyse būta ir išliko gana didelių ideologinių skirtumų. Beje, visiškai nebijoma įvardyti, kad kuris nors asmuo buvo marksizmo ar dialektinio materializmo ideologijos atstovas.

Tad gal dauguma šios draugijos narių kaip buvo, taip ir liko komunistuojantys asmenys?

Ne. Tiesiog laikomasi nuostatos, kad marksizmas kaip padaręs vieną didžiausių įtakų pasaulio bendruomenės pasaulėžiūrai ir socialiniam vyksmui, yra ne tik komunistinės ideologijos pagrindas, bet ir disciplina, pažinimo tikslu dėstoma Vakarų šalių bei Amerikos universitetuose. Kritinis marksizmas ar kaip kitaip jis būtų vadinamas dar turi daug savo šalininkų ir oponentų. Todėl nieko nuostabaus, kad susivienijusios Vokietijos mokslininkai taip pat neskuba nurašyti marksizmo kūrėjų ir viso jų paveldo. Šiuo metu jie kartu su Tarptautiniu Markso ir Engeldo fondu Amsterdame vykdo grandiozinį išsamaus Karlo Markso ir Friedricho Engeldo raštų rinkinio leidimo projektą *MEGA*. Jis vadinamas istoriniu ir kritiniu. Projekte taip pat dalyvauja Rusijos, Prancūzijos, Danijos, Italijos, JAV ir Japonijos mokslininkų grupės bei pavieniai marksizmo tyrėjai. Tad klausimas dėl mokslininko pažiūrų iš esmės yra klaidingas. Pagaliau, kuo kalti tie žmonės, kad buvo atsidūrę šioje Berlyno sienos pusėje? Bepigu purkštauti tiems, kuriems teko gyventi šiltoose Vakaruose ir išvengti politinės konjunkcijos moralinio spaudimo, o kartais net ir jos teroro.

Bet sugrįžkime į Leibnico draugijos suvažiavimą. Labai gerai buvo parengtas draugijos prezidento prof. Herberto Hörzo ataskaitinis pranešimas. Kaip ir pas mus, jame išsamiai apibūdinti atlikti darbai, renginiai, tarptautiniai ryšiai, iškeltos problemos. Šventinį pranešimą *Saviorganizacija* skaitė garsus mokslininkas prof. Werneris Ebelingas. Jis pateikė naujausias teorines išvalgas, kurios aktualios tiek fiziniams, tiek ir socialiniams mokslams. Pranešimą lydėjo vaizdo ir garso medžiaga, demonstruojama milžiniškame planetariumo ekrane.

Dalyviams kone pačia įdomiausia suvažiavimo dalimi (draugijos prezidento žodžiais) laikomi naujųjų narių prisistatymai. Siemet į Leibnico draugiją jų priimta 16, tiesa, keletas dėl svarbių priežasčių į suvažiavimą neatvyko. Jiems diplomai bus įteikti vėliau. Iš tų šešiolikos naujokų užsieniečiai yra trys: be manęs lietuvių, diplomo nusipelnė slovėnų literatūros profesorius France Bernikas iš Liublianos ir fizikos profesorius Vladilenas Letochovas iš Parnaskvės. Nors iš anksto primygtinai ir net raštu buvome paprašyti, kad kalbėtume ne ilgiau kaip po penkis minutes, tačiau mažai kas paisė šio reikalavimo. Man net atrodo, kad vienintelis, kuris neperžengė 5 minučių ribos, buvau aš. Žinodamas įgimtą vokiečių tvarkingumą, iš anksto skrupulingai rengiausi: pasirašiau tekstą, draugai Heidelberge jį išvertė į gerą vokiečių kalbą, o namie, pasistačius ant stalo smėlio laikrodį, net repetavau. Dabar visa tai kelia šypsena.

Ko išmokė 5 minučių kalba

Tikriausiai ta 5 minučių kalba Jus praturtino tam tikra asmenine patirtimi? Kokia?

Šiokia tokia. Pasirodo, ne tik mūsų mokslininkai yra dideli šnekrologai. Dauguma naujųjų Leibnico draugijos narių nė kiek nesivaržydami nurodyto laiko trukmės kuo išsamiausiai pristatė pačius save ir mokslo horizontus, ne be polėkio išdėstė visus nuopelnus, atradimus ir sukurtas teorijas. Be to, nuolat girdėjosi, kas kukliems lietuviams visai nebūdinga, garsi ir erdvi savignyra.

Aš tai padariau, atradau, sukūriau, aš esu pirmas, aš, aš, aš... Man visa tai atrodė labai jau neįprasta ir kliuvo ausiai. Kai namie rašiau savo kalbą, neįsivaizdavau kaip ji turėtų skambėti. Labai jaudinausi. Juk atvykėliui lietuviui prabilti vienos iš didžiausių Europos valstybių mokslininkų akivaizdoje toli gražu nėra kasdienis įvykis. Imdamasis plunksnos konsultavausi su pažįstamais vokiečiais, braukdamas prakaitą rašiau ir šlifavau tekstą, stengiausi daugiau dėmesio kreipti į emocinę išraišką. Galiausiai apsisprendžiau: jeigu jau lemta atlikti privalomą pristatymo apeigą, tai nieko kito nebūna, kaip šį bei tą iš darbų ir planų įvardyti. Aišku, taktiškai tokius dalykus pateikti yra problemiška, todėl pirmu sakiniu ir pradėjau nuo minties, kad save patį pristatyti teigiamai labai keblu, bet reikia suprasti, kad neigiamas atsiliepimas tepasako kiti... Kai kas iš mano užuolankos šypsojosi.

Tai štai kokia ta naujoviška patirtis: garbiosios akademinės bendruomenės akyse ne kas kitas tave piešia, bet pats savo portretą tapai ir negaili pačių sodriausių atspalvių.

Kaip vertinate tokią tvarką?

Dievai žino kaip ją reikėtų vertinti. Berlyne pamačiau esant daugiau ceremonijų ir kartu įdomybių, kurių Vilniuje mums gal trūksta. Kai mes patys akademijos akivaizdoje pristatome naujus narius, šnekame neįdomiai. Vokiečiai šia prasme man pasirodė išradingesni, pats reginys buvo spalvingesnis.

Žaismingumas, pereinantis į meną ir net savotišką teatrą?

Tikrai taip, labai teisingai pasakėte. Ir štai pati pabaiga – planetariumo dovana iškilmingo posėdžio dalyviams. Šią programą Berlyno planetariumas dabar rodo visiems savo lankytojams. Ji vadinasi *Donnerwetter, Weltraumwetter!* (Po perkūnais, planetos oras!). Programoje naudojamas milžiniškas lazerinis aparatas, kuriuo planetariumo kupolo sferoje ir demonstruojama kosmoso ditybė, elektros išlydžiai, lėktuvų skrydžių trukdžiai, žmonijos katastrofos. Labai apgalvota ir puikiai sukurta.

Pabaigoje – kokteilis. Kartu sveikinimai, bendravimas, dalykinių reikalų aptarimas, planai.

O darbai?

Iš tiesų, daug įdomaus ir pamokomo papasakojote. Tačiau ką vis dėlto veikia Leibnico draugija? Juk nesitenkina savo metiniais posėdžiais ir naujų narių priėmimu?

Per trumpą viešnagės laiką visko nesužinosi, todėl nesimėčiau eksperto vaidmens. Susidariau nuomonę, kad draugijos pagrindinė veikla – posėdžiai. Jų periodiškumas nenurodytas, tačiau tikrai rengiami kone kiekvieną mėnesį. Vienas artimiausių posėdžių bus skirtas Zalcburgerių bažnyčiai ir jos ryšiams. Turima mintyje tie protestantai, kurie buvo išvyti iš savo krašto ir kūrėsi įvairiose Vokietijos bei Prūsijos vietovėse.

Rugsėjo 19 d. numatytas posėdis *Tarp mokslo ir politikos. Filosofijos mokslas kaip tarpdisciplininis projektas*. Rugsėjo 25 diena skiriama Leibnico draugijos prezidento prof. Herberto Hörzo 70-mečiui. Spalio 2 d. vyks kollokviumas, skirtas prof. Jurgenui Träderiui. Spalio 25 d. Oranienburge numatyta konferencija *Tolerancija ir tautinės mažumos Vokietijoje*.

Antrąją Leibnico draugijos suvažiavimo dieną vyko didelė diskusija *Quo vadis, Leibniz Sozietat? (Kur eini, Leibnico draugija?)*. Tai polemikinė konferencija, arba seminaras, kuriam buvo gerokai ir karštakai iš anksto rengtas. Dar Vilniuje gavau man nepažįstamo akademiko laišką, skatinantį pa-

Gerbiamasis Jurijau Eskinai, kokie seniausi dokumentai saugomi Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve? Apškritytai ar daug tų seniausių dokumentų išliko?

Maskvos valstybei, vėliau Rusijos carystei, nepaisant dažnų gaisrų ir karų, vis dėlto pavyko išsaugoti Rusijos valstybinį didžiųjų kunigaikščių archyvą. Dėl to turime net kai kuriuos XIII a. dokumentus. Chronologiškai seniausias mūsų archyvo dokumentas – tai 1264 m. sutartis tarp Tverės Didžiosios Kunigaikštystės ir Didžiojo Novgorodo. Saugomi Maskvos didžiųjų kunigaikščių, pradant nuo Ivano Kalitos ir baigiant Ivanu Rūsčiuoju, testamentai. Taip pat turime daug kitų autentiškų senųjų aktų. Visi jie buvo saugomi vadinamajame Carų archyve (*Царский архив*). Turime net Ivano Rūsčiojo laikų Carų archyvo aprašų. Deja, iš to meto tėra išlikę, kai lyginame su turimu aprašu, tik maždaug dešimtadalis dokumentų. Vis dėlto Rusijos valstybinis didžiųjų kunigaikščių archyvas išliko, ir tai didelė vertybė.

Kur ir kaip saugomas didžiųjų kunigaikščių archyvas?

Mūsų Rusijos valstybiniame senųjų aktų archyve, specialioje seifo pavidalo patalpoje. Beje, mūsų Archyvo pastatas buvo pastatytas 1886 m. Rusijos justicijos ministerijos archyvams saugoti. Tai buvo pirmasis archyvams saugoti specializuotas pastatas Rusijos imperijoje. Ligi tol šiam tikslui pritaikydavo esamus pastatus.

Gal kiek smulkiau papasakotumėte apie tą ypatingą seifo pavidalo patalpą, kurioje saugomi didžiųjų kunigaikščių

sisakyti šiame renginyje. Susilaukiau. Ką aš ten galėjau pasakyti, jeigu į draugiją dar nė kojos nebuvau įkėlęs.

Svarus veiklos svorio įrodymas yra Leibnico draugijos leidiniai. Prezidiumas nuo 1994 m. skelbia posėdžių pranešimus (pasirodė 52 tomai), o nuo 1999 m. – ir savo konferencijų mokslinius pranešimus (3). Prezidiumo nariai siūlo Lietuvos mokslų akademijai keistis leidiniais ir paprašė tarpininkauti. Aišku, tą pavedimą atliksiu.

Taiigi bendradarbiavimo galimybių galima rasti? Gal būtų įmanomos ir mūsų iniciatyvos?

Kodėl gi ne. Net stebiuosi, kad iki šiol neišbandyti leidinių mainai ir kitoks bendradarbiavimas. Jis tikriausiai galėjo prasidėti daug anksčiau. Taip ko gero ne vienas žymus mūsų mokslininkas jau būtų tapęs Leibnico draugijos nariu. Dažniausiai kliūčių atsiranda dėl kontaktų stygiaus. Niekas neduoda tokių gerų rezultatų, kaip asmeniniai ryšiai ir bendravimo tęstinumą garantuojantys darbai, abiem pusėms aktuali tyrimo tematika.

Jūsų tyrinėjimų sritis vokiečiams itin aktuali, nes esate Mažosios Lietuvos, t. y. Rytų Prūsijos lietuvių kultūros ir knygos tyrinėtojas.

Nieko nuostabaus, jei mano tyrimų tematika juos domina. Galimas daktas, jog tai ir buvo viena iš priežasčių, dėl ko mane iškėlė ir išrinko Leibnico draugijos nariu. Vokiečiams svarbus lietuviškosios pusės požiūris į politiskai neišspręstą Rytų Prūsijos problemą, kurioje viena jos sudedamųjų dalių yra būtent visad opus kultūrinio paveldo tautinis tapatumas bei priklausomybė. Tai gerai suvoki, todėl ir minėtoje pristatymo kalboje pabandžiau pateikti kaip tam tikrus akcentus. Sąlyčio laukai, tegu ir prieštaringi, gali duoti postūmį pažangai. Man rūpi Mažosios Lietuvos lietuvių kultūra, kuri juk buvo persipynusi su vokiečių kultūra ir atvirkščiai. Šiuo požiūriu bendri interesai ir darbai yra visiškai galimi.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Tie raštai laikui nepavaldūs

Didelį visuomenės susidomėjimą sukėlė paroda *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Rusija XIV–XVIII amžiuje*. Ji veiks Lietuvos nacionaliniame muziejuje iki spalio 15 dienos. Prieš parodos atidarymą, Rusijos valstybinio senųjų aktų archyvo direktoriaus pavaduotojas Jurijus ESKINAS atsakė į *Mokslo Lietuvos klausimus*.

Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė dalyvaujant LR Ministrui Pirmininkui Algirdui Brazauskui atidaro parodą

archyvai? Kaip saugomi vertingiausi senieji dokumentai?

Ta patalpa specialiomis sienomis atskirta nuo Valstybinio senųjų aktų archyvo. Viduje senieji aktai, dokumentai saugomi atskirose dėžutėse iš specialaus kartono. Tai vadinamasis nerūgštintis kartonas. Jo sudėtyje nėra rūgščių, kurios galėtų garuoti ir paveikti seniausius dokumentus. Patalpoje visą laiką palaikomas nustatytas oro, temperatūros ir drėgmės režimas. Aišku, ten nemažai įvairių prietaisų, kurių parodymus kontroliuoja tarnautojai ir palaiko nustatytą aplinkos režimą.

Juk senieji pergamentai, kaip ir popierius, ant kurių surašyti senieji aktai, turi kvėpuoti? Vadinasi, prie jų turi prieiti oras?

Turi būti užtikrintas natūralus deguonies ir anglies dvideginio cirkulavimas. Tačiau norėčiau priminti, jog iki XIX a. pradžios buvo gaminamas ge-

rokai aukštesnės kokybės popierius už dabartinį. Jame nebuvo rūgščių, nes buvo gaminamas ne iš pjuvenų, ne iš medienos. Mat iš medienos pagamintas popierius neturi vidinės struktūros, kurią aptinkame, pavyzdžiui, iš linų pagamintame popieriuje.

Beje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo gaminamas puikios kokybės popierius, kuris nuo XVII a. buvo pardodamas ir Rusijoje. Tās popierius buvo gaminamas iš linų, o Rytų kraštuose tam tikslui buvo naudojama medvilnė. Tai štai tokiame popieriu laikas nebaisus. Pačioje Rusijoje popierius pradėtas gaminti tik XVII a. pabaigoje.

Sakote, laikas tokiame popieriu nebaisus. Tačiau to negalėtume pasakyti apie ugnį ar vandenį. Kaip vis dėlto pavyko išgelbėti didžiųjų kunigaikščių archyvą kad ir nuo 1812 m. didžiojo Maskvos gaisro?

Norėčiau priminti įdomų atvejį, susijusį su 1812 m. Maskvos gaisru. Artėjant prancūzų

kariuomenei Rusijos užsienio reikalų kolegijos archyvas, kuriame buvo saugomas ir Carų archyvas, buvo iš Maskvos evakuotas. Tačiau mažiau vertingus archyvus, kuriuose buvo saugomi administraciniai ir ūkiniai dokumentai (beje, nuo XVI a.), Kremliaus pastatuose išikūrę prancūzai išmetė į griovį šalia Kremliaus sienos. Ta pačia proga priminsiu, jog ne geriau nutiko ir kunigaikščių Radvilų seniesiems pergamentiniams aktams Nesvyžiuje. Tuos seniausius nepaprastai vertingus istorinius pergamentus prancūzai naudojo savo kuprinėse atraitams.

Bet grįžkime prie senųjų į Kremliaus griovį išmestų archyvų. Nuostabu tai, kad tie dokumentai vis dėlto nežuvo. Juos užvertė sniegu ir jie per didįjį Maskvos gaisrą nesudegė. Praėjus keliems mėnesiams archyvai buvo aptikti, surinkti ir išdžiovinoti.

Tokia tad savaip laimingai pasibai-gusi istorija.

Kaip vertinate Lietuvos nacionaliniame muziejuje surengtą parodą Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Rusija XVI–XVIII amžiuje?

Tai unikali paroda. Juk net specialistams niekada šių dokumentų originalų nerodome. Jų negalima liesti. Ką bekalbėti apie išvežimą į kitą valstybę. Tačiau ši paroda Vilniuje – veikiau išimtis. Man pačiam labai gerą įspūdį daro ekspozicijos dizainas, meninis apipavidalinimas, o tai jau Lietuvos nacionalinio muziejaus specialistų bei dailininko nuopelnas.

Ačiū už šį trumpą pokalbį ir apgalvestauju, kad nebuvo progos pabendrauti ilgiau.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Iš Maskvos archyvų saugyklų atvežti senieji aktai yra ne tik mokslo tyrimų objektas, bet ir jaudinantys epochos dokumentai

Paroda susilaukė ypatingo visuomenės susidomėjimo

Į dailininkų Piekurų sodybą Kuršių kaime, Varėnos rajone, jau ne pirmą kartą suvažiuoja meno žmonės, dailininkų draugai ir kolegos bei šiaip meno gerbėjai, kuriems įdomūs Piekurų darbai ir kurie bent viena ausimi yra girdėję apie šių dailininkų instaliacijas gamtoje, po Dzūkijos dangumi. Kokį netikėtumą šį kartą parengė dailininkai Piekurai, kuo nustebino savo sodybos lankytojus? Apie tai pasakojama šiame rašinyje.

Priminsime, kad vykdydama Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo palaikomą programą *Mokslui ir visuomenei*, mūsų laikraštis įsipareigojo rengti ir publikuoti rašinius, skirtus mokslo ir meno kūrėjų raiškai.

Dzūkijos krašte, kur teka Merkys, Spengla ir Šalčia, visai nedidukė Brasta gal ir nėra išskirtinė nei savo dydžiu, nei vandens tėkme ar kitomis ypatybėmis. Vis dėlto tai labai nuotaikingas, o vietomis ir slėpiningas upelis. Jo paslaptį priklauso ne tik nuo vietovės, per kurią teka, bet, tikriausiai, ir nuo šalia gyvenančių žmonių. Vieni jų – dailininkai Piekurai, kasmet vasaraujantys savo sodyboje, kuri skendė tarp medžių kiek atokiau Kuršių kaimo.

Sutikime, jog Varėnos rajone, pačioje Dzūkijos širdyje, toks kaimo pavadinimas skamba keistokai, šiai Lietuvos vietai neįprastai. Juk kuršiai – tai Baltijos pajūryje gyvenusi baltų gentis, kuri išsirpė tarp žemaičių, lietuvių ir latvių. Kaip toks pavadinimas atkako į dzūkų smėlynus, vargu ar kas atsakys. O argi ne savaip keista ir pati Piekurų šeima, kurios net keturi atstovai – dailininkai. Tai Igoris Piekuras ir Marija Teresė Rožanskaitė-Piekurienė bei du jų sūnūs – Marijus bei Gediminas. Kuršių kaimo žmonėms tokia šeima turėtų

Ten, kur Brasta (1)

Ant Brastos upelio kranto dailininkas Igoris Piekuras išdėstė savo akvareles

mienais ropščiasi laukiniai apyniai, aplink veši žolynai. Brasta vietomis prasibrauna pro keistai išvartytus didžiulius akmenų luitus – tarsi koks „samanės“ padauginęs nelabasis smaginosi, mėgindamas užtvenkti upelę. Gal dėl to ši ir skundžiasi, marma dieną naktį.

Upelė ir augmenija sudaro savią pasaulį, kuris tapytojui Igoriui Piekurui jau kone dešimtį metų teikia kūrybinio įkvėpimo bei džiaugsmo. Na, džiaugsmo bendraudami su gamta patiriame kiekvienas – nebūtinai būti menininku. Tačiau dailininkas tuo ir skiriasi nuo mūsų, paprastų mirtingųjų, kad savo džiaugsmus ir sielvartus sugeba meniškai įprasinti per spalvas, formas ar vaizdus. Maža to, dar sugeba užkrėsti ir kitus. Vienus padaro bendraminčiais, o ki-

buvo galima atsidėti, tuo metu atrodė, mažiau atsakingiems kūrybiniam sumanymams, savotiškam žaidimui sielos atgaivai. Vieną kartą pabandęs tapyti akvarele, I. Piekuras nebevaliojo sustoti. Gal net savo paties nuostabai – taip užvaldė jį tas užsiėmimas.

Atsidėta ne tik tapybai, nes tai buvo ir bendravimas su gamta, kurios juk toli nereikėjo ieškoti, buvo čia pat, ties sodyba. Galima tik stebėtis, kiek daug įvairovės, spalvų žaismo ir nuotaikos slypi mažo upelio pakrantėje. Tereikia tik pastebėti ir sustabdyti akimirka. O tų akimirkų Igorio Piekuro akvarelėse – dešimtys. Tarsi atsidėkodamas tam Brastos pakrantės lopinėliui, dabar tokiam pažįstamam ir savam, tapytojas savo parodą ir nutarė surengti

lento gerbėjais. Tam pasirinko ne parodų salę, bet Brastos pakrantę. Tarp medžių veda takas, o lankytojus pasitinka paveikslai – dailininko sugrupuoti, ant medžių pakabinti taip, kad gali stebėti, kaip gamtos formos tampa meno kūriniais, natūra virsta kultūra.

Paveikslų rėmai, tas įprastas ir tarsi būtinas dailės kūrinio atributas, šį kartą pasirodo visai čia nereikalingas, todėl jų atsisakyta. Išėjusios iš rėmų akvarelės yra lyg pačios gamtos dalis, taigi kultūra tarsi vėl grįžta į natūrą. Toks eksponavimas priklauso nuo įvairių netikėtumų. Pro debesį ir medžius prasimušęs saulės spindulys, pataikęs į paveikslą, jį sušildo, staiga atgaivina, priverčia naujai gyventi. Sustoji ir stebiesi; juk prieš akimirka nepastebė-

jai, kad tiek daug varų, žaismės ir virpėjimo yra toje akvarelėje. O dar vėjo nedidelis gūsis pajudina paveikslą, – ir vėl nauja mizanscena scenarijuje, gal būtent tokia ir nenumatyta. Paveikslai ir pati gamta, jų nelauktas sąryšis netikėtomis emocijomis apdovanoja žiūrovus. Tie medžiai I. Piekuro akvarelėse – tai paties dailininko emocijų ir jausmų išraiška, bendravimo su jam miela ir įprasta aplinka, jaukiu ir tokiu savu upės murmesiu, saulės spindulių žaismu lapijoje. Arba lietaus lašų šlamesiu – nelygu oras.

Jautresnis žmogus suvokia, kad eiti klegančioje minioje tarp gero šimto kitų lankytojų, vadinasi, iširti minioje, bent tuo metu prarasti individualumą ir betarpiško bendravimo su menu ir gamta dovana. Todėl menams jautrus prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir stengiasi visus lankytojus praleisti į priekį, o pats likti paskutinis tik su keliais jam artimiausiais bičiuliais. Tarp bendraminčių geriausia patirti meno ir gamtos žavesį. Tame akvarelių ir gamtos sąlytyje profesorius mato galingą sceninį pasaulį, kuris savaip transformuoja tikrovę, o mes visi esame šio vyksmo dalyviai.

Galima tik stebėtis ir džiaugtis, kiek daug dailininkas pamato gamtos kasdienybėje, kuri, jeigu įsigilinsime, juk visai nėra nei kasdieniška, nei paprasta. Dailininko akims ir širdžiai ji atsiskleidžia kaip įstabus vyksmas, nuolatinė kaita, kurioje dalyvauja spalvų ir šviesotamos žaismas, garsai, vėjo siūravimas medžiuose ir daug kaskart vis naujų nepasikartojančių dalykų, kuriuos reikia tik pastebėti ir išjausti. Akvarelės technika šiuo atveju gal geriausiai perteikia tą virpančią ir nuolat kintančią pasaulį, kurio dalyviai – medžiai, upė, saulės blyksniai.

Suoletis su drobule

Kleganti minia išsirango pakrantės taku, gana greitai dingsta už posūkio, kaip tam tikra neindividualizuota substancija, nematerialus pats

Dailininkų Piekurų sodyboje: iš kairės – architektė restauratorė Vitalija Stepulienė-Jasulaitytė, dailininkas Igoris Piekuras, Lietuvos tautinio atgimimo sąjūdžio globos draugijos pirmininkas Vitalius Stepulis, mokslo istorikas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, Telšių Ateities gimnazijos mokytoja Regina Rakštienė

atrodyti labai jau neįprasta, o ir mieste gyvenantys gal ne iškart prisimintų antrą tokią dailininkų šeimą Lietuvoje.

Ėmėsis akvarelės nevaliojo sustoti

Ties Piekurų sodyba Brastos krantai (beje, žemėtvarkininkų dokumentuose upelė įvardyta kaip Brasta-Šlektianka – lenkmečio priminimas) pasipuošę juodalksniais ir beržais, kurių ka-

tus verčia gal ir pasipriešinti siūlomai meniškai suvoktai ir dailės kūrinėje perteiktai realybei.

I. Piekurą pirmiausia pažįstame kaip tapybos aliejiniiais dažais meistrą. Gal tiesa, gal ne visai, bet kolegos sako, jog buvo metas, kai jis gana atsainiai vertino akvarelės techniką, laikė nelabai rimtu, veikiau moterims tinkančiu užsiėmimu. Matyt, tai pušų spygliais kvėpiančių Dzūkijos vasarų ir Brastos įtaka, kai pabėgus iš didmiesčio triukšmo ir nuo kasdienių darbų per atostogas

ant tako, vedančio palei Brastos krantą. Tarsi kūrėjo padėka upeliui ir jo slėpiningiems krantams.

Visas pasaulis upelės krante

Taigi I. Piekuras turi savo upelę ir jam nereikia niekur toli važiuoti, nes tuos pačius įspūdžius, emocijus išgyvenimus jis patiria ir čia, sėdėdamas ir tapydamas ant Brastos kranto. Tais išgyvenimais jis dabar ryžosi pasidalyti ir su kitais savo ta-

Miške eksponuojamos akvarelės žiūrovui teikia naujų įspūdžių

Dailininkės Marijos Teresės Rožanskaitės-Piekurienės instaliacijos su ausimis fragmentas

judesio fenomenas. Čia, žinoma, buvo pacituotas mokslo filosofas prof. J. A. Krikštopaitis. Vėl lieka gamta ir paveikslai, iš tos pačios gamtos atėję į šį pasaulį ir dabar sugrįžę atgal, tarsi į amžinosios gimdytojos glėbį. Nuolat kintantis natūros ir kultūros santykis, kaskart vis kitoks, neišsemiamas, kaip pats gyvenimas.

Tako lankstas mus veda atgal link sodybos. Atsisveikiname su I. Piekuro akvarelėmis, kurių didžiausia ekspozicija pateikta užbaigai – lyg akvarelės galimybių apoteozė.

Laukymėje iš tolo šviečia suolelis. Pavargusiam gal jauku būtų ir prisėsti, bet suolelis pridengtas šviežia drobule. Matyt, taip reikia. Būtu me gal ir praėję, jeigu ne Paminklų restauravimo instituto vadovaujanti architektė Vitalija Stepulienė–Jasulaitytė. Iš tolo klausia, ar buvome prisėdę ant suolelio. Truputį susigėdę, kad tokie nežingėdūs, grįžtame prie suolelio – ir esame apdovanoti.

Pasirodo, jokios drobulės čia nėra, teisingiau pasakius – yra, bet tai visumos su suoleliu dalis. Gedimino Piekuro skulptūra, labai netikėta, stebinanti, jautriai išskleidžianti žinovą galinti net maloniai priblokšti. Suprantama, meninio išgyvenimo prasme. Net sunku patikėti, kad iš vientiso medžio gabalo galima išskulptuoti tokį elegantišką meno kūrinį. Užmanymo paprastumas ir elegantiškumas įgyvendinimas skatina laukti naujų skulptoriaus G. Piekuro kūrybos žybsnių.

Ką girdi miškas

Vėl einame per Piekurų sodybą, bet dabar naujomis akimis vertiname dzūkams įprastos medinės kaimo architektūros visumą bei atskirus elementus, neišskiriant nė atokiau stovinčios pirtelės, būdingų šiam kraštui tvorų ir vartelių, visų elementų tarpusavio darnos ir natūralaus ryšio su gamtine aplinka. Kylame į pušyną, kurio prieigose sodyba ir prisiglaudusi. Pakilęs į kalnelį ant pu-

šies kamieno pirmiausia išvysti išdintą baltą žmogaus ausį. Toliau, ant kitos pušies – kita, paskui pamatai trečią ir ketvirtą – daugybę ausų. Visas pušynas pasirodo besas ausylas. O ką žinai, gal ir akylas. Sunku pasakyti, ką miškas girdi ir ką norėtų išgirsti. Pasijunti čia ne vienas ir ne vienišas. Kaip ir kuo tas žmogaus, kiekvieno iš mūsų buvimas atsišauks, kokius pėdsakus ir padarinius paliks – lieka paslaptis. Tačiau yra tos paslapties vizualiniai ženklai, sužmogintos gamtos pavidalas, o gal ir ekologinės sąmonės simboliai. Meno įvaizdžių kalba mums pateikiama klausimais, tam tikros užuominos, į kuriuos kiekvienas gali rasti savo individualų atsakymą

Šios instaliacijos su miško ausimis autorė dailininkė, tapytoja, erdvinė asambliažų autorė Marija Teresė Rožanskaitė-Piekurienė, kuri yra ir viso bendro šių metų instaliacijos projekto sumanytoja. Tai jos septintoji instaliacija. Vilniečiai atsimeina dailininkės instaliacijas *Suvarstyta Vilnelė* (1999 m.) bei O pirmoji dailininkės instaliacija *Mano upelis* Kuršių kaime buvo surengta 1998 m. Antroji vyko 2001 m., o šiemetinė vėl skyrėsi nuo buvusių, nors ir šį kartą upelis liko bene svarbiausias viso vyksmo elementas ir rišamoji grandis.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Gedimino Piekuro skulptūra – tarsi balta drobule užtiestas suolelis

Rugpjūčio gėlės prie senos pirtelės

Prasminga pažintis su bibliofilu Petru Jakštu

Lietuvos bibliofilijos paveldas yra gyvastingas knygos kultūros reiškinys, todėl jo tyrimams bei publikavimui tenka didelė reikšmė. Drašiai galime teigti, kad šioje srityje Martyno Mažvydo bibliofilų klubui nei iniciatyvos, nei įdomių idėjų nestinga. Mažvydičių 2001 metais išleistas garsaus anglų bibliofilo Richardo de Bury *Pflobiblonas* bei šiuolaikinių lietuvių knygų prisistatymas *Bibliofilai apie asmenines bibliotekas* sulaukė neginčytinos sėkmės. Šių metų birželio pradžioje pasirodė dar vienas originalus veikalas. Galime tikėtis, kad leidėjų pastangos supažindinti su žinomo bibliofilo šilutiesio Petro Jakšto patirtimi bei išmintimi užfiksuota rašytiniame palikime, sulauks palankaus visų knygos bičiulių ir kultūros istorikų dėmesio*.

Parengėjas prof. Domas Kaunas P. Jakšto darbą pagrįstai pristato kaip pirmąjį tokio turinio ir paskirties knygos kultūros veikalą Lietuvoje, kuris dėl savo minties originalumo neabejotinai įeis į visos lietuvių rašytinės kultūros paveldą (p. 12). Leidinio įžangoje D. Kaunas pateikia glaustą P. Jakšto (1899–1988) biografiją, išsamiai aptaria skelbiamą jo rankraštį. Bibliofilo asmenybės brendimo ir veiklos sąlygas nulėmė sudėtingi mūsų šalies istoriniai lūžiai. Nepriklausomos Lietuvos karininkas, Kauno ir Vilniaus universitetų studentas humanitaras, XXVII knygos mėgėjų draugijos narys galėjo įvairiausiai plėtoti savo interesus. Sovietmečiu P. Jakštui teko slapstytis, vėliau gyventi Šilutėje ir tapti paprastu darbininku. Nepaisant tokių aplinkybių, jis neatsisakė savo nuostatos gilintis į lietuvių kultūrą bei skiepyti jos daigus. P. Jakštas yra parašęs reikšmingų kraštotyros darbų, tačiau asmeninės bibliotekos kūrimą laikė svarbiausiu savo gyvenimo uždaviniu. Jo rankraštis apie asmeninę biblioteką yra jo veiklos prasmės liudytojas. Autoriaus kūrybinę prigimtį ir tyrėjo gyslelę atskleidžia atkaklios knygos kultūros studijos bei apmąstymai, apibendrinimai, savita nuomonė. Turtinę bibliofilo palikimą sudaro pusšepinto tūkstančio knygų ir periodikos leidinių, kelių tūkstančių dokumentų archyvas ir 43 pavadinimų darbų rankraščiai (p. 8).

Knygą sudaro devyni skyriai, nuosekliai atskleidžiantys bibliofilo kūrybinį kelią. P. Jakštas anksti pajuto knygos trauką. Jis vaizdžiai aprašė vaikystėje skaitytas knygas, ryšius su knygos mėgėjais, įsimintiną moksleivio ir studento lektūrą, gilėjusį poreikį kaupti

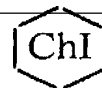
* JAKŠTAS, Petras. *Knygos / Petras Jakštas; parengė, įvado straipsnį ir paaiškinimus parašė Domas Kaunas.* – Vilnius: UAB *Petro ofsetas*, 2003. – 169 [1] p.: iliustr.

asmeninę biblioteką. Knygos istoriko ir mėgėjo dėmesį patrauks skyriai apie P. Jakšto asmeninės bibliotekos kaupimo kriterijus ir šaltinius. P. Jakštas pateikė retesnių arba bibliofilui, jo akimis, reikšmingų knygų, bibliografinius aprašus bei kilmės požymius. Autorius atskleidė įdomių 1918–1944 Kauno, Rokiškio, Kaišiadorių, Klaipėdos, Vilniaus kai kurių knygynų ir antikvariatų veiklos bruožų. Kaip pavyzdį galima paminėti kauniečio Jurgio Leono antikvariatą, nes P. Jakšto prisiminimai apie jį yra kol kas išsamiausi. Vienas knygos skyrius pasakoja apie XXVII knygos mėgėjų draugijos veiklą. Šie prisiminimai jau buvo publikuoti periodinėje spaudoje, tačiau yra neatsiejama šios knygos dalis. P. Jakštas vertino knygos išvaizdą, trumpai apibūdino sutiktų knygrišių darbą. Paskutiniai trys skyriai liudija apie sudėtingus knygų likimus. Bibliofilą ypač skaudžiai paveikė karo metu prarasta vertinga asmeninės bibliotekos dalis. Toliau autorius nemažai dėmesio skyrė karo meto ir pokario knygoms bei bibliofilijos gyvavimo sąlygoms. Ši knyga padės apibendrinti ir tuometinių asmeninių bibliotekų kūrimo specifinius bruožus. P. Jakšto mintys paskatins skaitytojus pratęsti dialogą su bibliofilu kuriant savo asmenines bibliotekas ir giliau pasineriant į knygos kultūros pasaulį.

Tokio pobūdžio leidinio sėkmingas kelias į skaitytoją daug priklauso nuo rankraščio autoriaus pasaulėjautos suvokimo, parengėjo erudicijos ir profesionalumo, todėl galime tik pasidžiaugti, kad šio darbo ėmėsi žinomas knygotyryninkas ir bibliofilas D. Kaunas. Leidinio vertę neabejotinai kelia jo mokslinis lygis. P. Jakšto veikalo parengimas pareikalavo daug kruopštaus darbo. D. Kaunas pateikė išsamius paaiškinimus, patikslino dėl įvairių objektyvių priežasčių atsiradusius klaidingus faktus, sudarė vardų rodyklę, atidžiai atrinko iliustracijas, pasirūpino patraukliu knygos apipavidalinimu.

P. Jakšto palikimui dėl jo įvairiausių negresia tapti vienadieniu arba uždaro skaitytojų bendrijos skaitiniu. Aktualu, kad P. Jakšto knyga padės praplėsti bibliofilijos kultūros akiratį. Ji įtaigiai ir savitai prabyla apie bibliofiliją kaip kūrybinį procesą. Dėl bibliofilijos esmės ir reikšmės linkusiems polemizuoti skeptikams P. Jakštas pateikė argumentuotą atsaką bei praturtino Lietuvos knygos kultūros paveldą. Reikia tikėtis, kad prasidėjusi pažintis su bibliofilu P. Jakštu tęsis kituose jo prasmingai veiklai skirtuose darbuose.

Nijolė Lietuvninkaitė

CHEMIJOS
INSTITUTAS

skelbia konkursą į chemijos mokslo krypties doktorantūrą.

Stojantieji iki 2003 metų spalio 6 dienos instituto moksliniam sekretoriui turi pateikti:

1. prašymą instituto direktoriaus vardu;
2. gyvenimo aprašymą;
3. magistro arba vienakopio aukštojo mokslo baigimo diplomo ir jų priedų kopijas;
4. dviejų mokslininkų rekomendacijas;
5. savo mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus arba mokslinį referatą;
6. paso paskutiniojo lapo kopiją;

Dokumentai priimami A. Goštauto 9, LT-2600 Vilnius, tel. (8–5) 261 18 65.

Simpoziumas Čikagoje. Pirmasis naujame tūkstantmetyje (6)

Atkelta iš 8 p.

Kongrese ir Senate yra daug žydų kilmės asmenų, kurie labai įtakingi politikoje. Į kiekvieną iš jų reikėjo kreiptis atskirai, asmeniškai. Amerikos lietuvių bendruomenės taryba išplėtojo tokį veiklos tinklą, kad kiekvienoje valstijoje surado lietuvių, kurie kreipėsi į savo atstovus asmeniškai, juos aplankė. Įsivaizduokite, kai vyko balsavimas, visu 100 proc. buvo balsuota už Lietuvos patvirtinimą tapti NATO nare. JAV balsas šiuo klausimu lemiamas. Tai ir didelis Amerikos lietuvių laimėjimas.

Beje, juk ne vien lietuviai lėmė. Buvo sudaryta koalicija, tiesa, lietuvių iniciatyva ir ypač Amerikos lietuvių bendruomenės pirmininkės Reginos Narušienės pastangomis. Nepaprastai daug padėjo Lenkija, apskritai visos vadinaamojo Vilniaus dešimtuko narės. Dirbo visi. Dabar lietuvių JAV gali būti apie 1,5 mln. žmonių. Antai Lietuvos *Vyčiai*, kurie yra trečios, ketvirtos ar net penktos kartos lietuviai amerikiečiai, iš tų pirmųjų lietuvių emigrantų, daugiausia net nekalba lietuviškai, bet save laiko lietuviais ir jie ypač veiksmingi, kai Vašingtonui reikia duris padundyti. Jie jaučiasi savotiškai skolingi lietuviams, nes nemoka lietuvių kalbos, bet savo veiksmis jaučiasi galį padėti Lietuvai.

Kraujas tirštesnis už vandenį

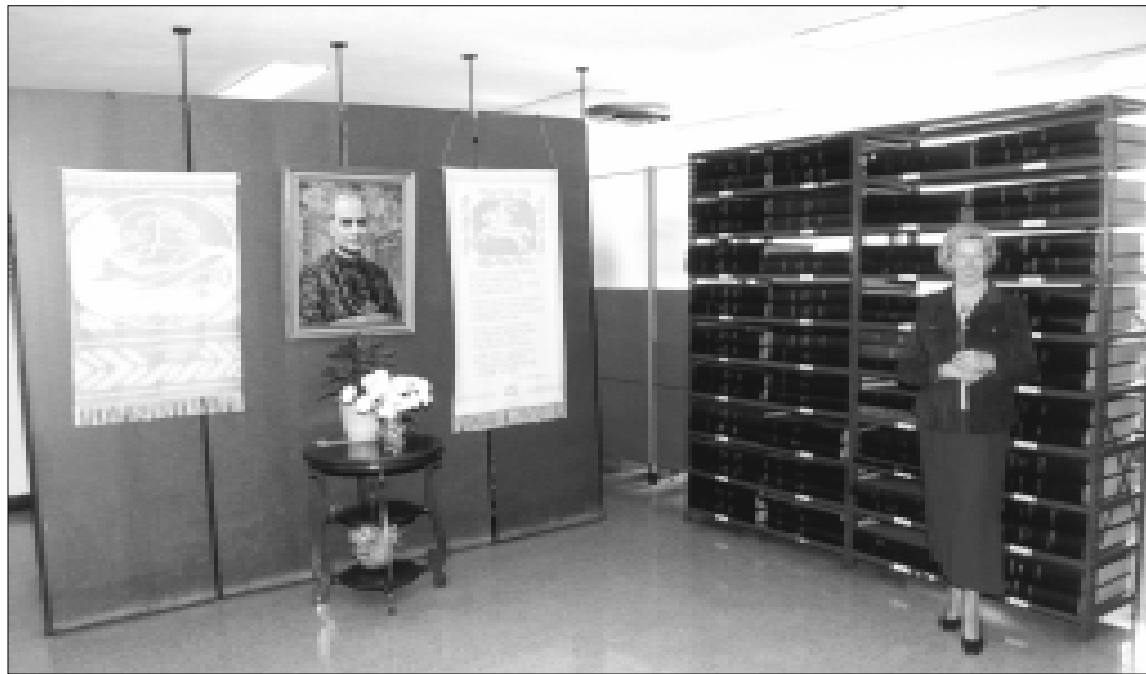
Vadinasi, tu lietuviškas šaknis turinčių, bet lietuviškai nemokančių, neatstumiate?

Draugas tikrai ne. Amerikos lietuvių bendruomenė taip pat, nes Lietuvos *Vyčius* ypač vertiname. Pasitraukusių nuo lietuviškos veiklos gal ir nesugrąžinsi, bet kai reikia lietuviškos kilmės žmonių, kad jie kažką atliktų, visuomet juos gali surasti ir prišnekinti veikti drauge.

Kas jiems vadovauja?

Iš tikrųjų – niekas. Nėra tokios draugijos. Pensilvanijos valstijoje buvo

Visi, kurie skaito *Draugą*, yra vienos šeimos nariai (1)

Draugo vyriausioji redaktorė Danutė Bindokienė savo valdose prie kempelio, skirto Palaimintajam Jurgiui Matulaičiui

pirmasis suvažiavusių lietuvių židynis ir ten yra tos draugijos. Vieni yra suvalkiečiai, kiti zarasiečiai, tretieji dar kažin kokio krašto kilmės. Yra ir bažnytinės draugijos – parapijinės, pavyzdžiui, Švenčiausios širdies, Švenčiausio vardo ir panašios. Jų nariai yra lietuvių kilmės, renkasi į savo festivalius, šventes, visi suėję švenčia Vasario 16-ąją.

Kas juo traukia ir riša prie Lietuvos?

Kraujas yra tirštesnis už vandenį. Amerikoje gyva mada prisipažinti, kam priklausai – šaknys svarbu. Po to, kai Lietuva atgavo Nepriklausomybę, daugumą jų buvo nuvykę į Lietuvą, labai remia įvairias labdaringas organizacijas. Jų tėvai taip darė, jie ir jų vaikai daro –

remia Lietuvą. Paklausk tų žmonių, kodėl taip daro – jie gal nė neatsakys. *Aš lietuvis*, – sako, ir tai yra ta lietuvių egzodo dalis, kuri visą gyvenimą čia gyvena, o jų širdys – ten, su Lietuva. Ir tai nepriklauso nuo kartos. Taip yra ir viskas.

Priklausomybės savo tautai jausmas, matyt, yra paslaptina ir labai stipri jėga. Būtų gerai, jeigu kuriame nors Mokslo ir kūrybos simpoziume šį klausimą panagrinėtų istorikai, sociologai, psichologai, kultūrologai. Galvoju, jog didelę klaidą padarė modernios lietuvių tautos atstovai, kurie paskubėjo „atsisakyti“ Adomo Mickevičiaus kaip lietuvių literatūros atstovo tik dėl to, kad poetas rašė ne lietuviškai. Ir dabar turėtume neatstumti visų, kurie

jaučia savo lietuviškas šaknis ir kurie, svarbiausia, nori būti lietuviais.

Žinoma, XIX a. pab. ar XX a. pr. gal reikėjo tą lietuvišką sąmonę išskirti, bet šiandien į daug ką jau žiūrime kitaip. Žvelgiame į keisčiausias žmones, sakydami: *jis turi lietuviško kraujo, taigi yra mūsų žmogus*. Ir traukime jį prie savęs.

Šypsena – patikimiausias ginklas

Jeigu Draugas to siekia ir sugeba padaryti, tai iš tiesų nepaprastai reikšminga veikla.

Draugo atžvilgiu štai ką pasa-

kiti klausimai. Tai viso mūsų gyvenimo supratimas. Reikia išmokti visus šiuos klausimus subalansuoti, rasti optimalią jų sprendimo kryptį.

Simpoziume, kaip skirtingų sričių mokslininkų susitelkimo vietoje, gal ir bus galimybės pagalvoti ne apie vienareikšmius mūsų problemų sprendimus, bet susieti mokslą, kultūrą, ekonomiką, politiką, technikos ir technologijos galimybes bei humanitarines vertybes, pagaliau ir kitas žmogiškosios veiklos sritis. Visa tai turi veikti mūsų visų, visuome-

kysiu. Ne visada taip buvo, bet jau kone dešimtį metų, čia dirbdama, siekiu, kad *Draugas* būtų tiltas tarp antrosios bangos išėivių ir dabar į JAV atvykstančių lietuvių. Ne visada mums pavyksta, bet stengiamės. Visos organizacijos ir sambūriai, kurie seniau atrodė nepriimtini dėl vienokių ar kitokių nuostatų, buvo net atstumiami, dabar mums yra geidžiami. Ne paslaptis, jog *Draugas* yra buvęs ultrakatalikiškas laikraštis. Dabar mes save vadiname krikščionišku laikraščiu, bet žvelgiame daug plačiau. Man tas pats – neolituanai ar tautininkai, skautai ar ateitininkai, *Santaros-Šviesos* ar kitos pakraipos atstovai.

Kaip Jums pavyksta šią toleranciją ir krikščionišką nuostatą įgyvendinti?

Su šypsena.

Tai pastebiu ir su Jumis, miela Danute, bendraudamas.

Kartais esu kaltinama, kad esu per daug liberali. Kai kas norėtų mus pajungti ir kontroliuoti, bet esu suvalkiatė, užsispyrėlė kapsė, ir mane labai sunku paimti į nagą. Kitaip sakant, ne visada pavyksta savo tikslą pasiekti, bet maždaug 90 proc. pasiseka. Ir kai kartais gaunu sprigtą per nosį, visada atsiranda dešimt kitų, kurie draugiškai paplekšnojia per petį.

Redaktoriui kito kelio juk ir nėra. Antraip tuojau tapsi provinciniu laikraščiu. Arba sienlaikraščiu.

Nėra kito kelio. Nežinau, kokia *Draugo* ateitis, matyt, jis vis viena pereiš į naujai atvykstančių rankas. Kai dar visai maža atvykau į JAV, iš senųjų emigrantų buvo toks Leonardas Šimutis, nuostabus žmogus. Jis 42 metus vadovavo *Draugui*, buvo tikras tolerantiškumo pavyzdys, ir, jeigu reiktų kuo nors sekti, tai man jis yra toks žmogus.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Ekologinė piktžaidė: buvę kariniai poligonai

Atkelta iš 9 p.

Ar aplinkosauga dar ilgai liks tik ateities rūpestis?

Įsivaizduoju, kad de facto tapus ES tikraisiais nariais, aplinkosaugai turėsime skirti gerokai daugiau dėmesio ir lėšų. Kaip Jums atrodo, kas turės keistis mūsų valdžios institucijų veikloje, aplinkosaugos moksle, o gal ir visuomenės požiūryje?

Pirmiausia padidės reikalavimai aplinkosaugai. Patirsime didesnę tarptautinį spaudimą. Aplinkosaugos darbas reikės daugiau lėšų – ir net labai didelių. Gerai, jeigu pavyks panaudoti tarptautinių fondų galimybes. Jau dabar aišku, kad savo lėšomis didžiausių darbų atlikti neįstengsime. Štai dėl ko jaučiu ir tam tikrą nerimą.

Žinome ne vieną skandalą, kai su aplinkosaugai skirtomis lėšomis iš tarptautinio finansavimo kanalų, Lietuvoje buvo negražiai padaryta: lėšos išieikovotos – darbai nepadaryti. Europos Komisija net buvo metams sustabdžiusi vieno projekto finansavimą.

Nors LR Aplinkos ministe-

rijos požiūris į visas šias problemas yra pakitęs, tačiau dar yra daug nesklaidumų. Vyriausybė kartais tomis menkomis aplinkos apsaugai skirtomis lėšomis bando užkamšyti kitas skylės, o aplinkosauga – vėl tarsi ateities rūpestis. Tai neteisingas požiūris. Priėję liepto galą turėsime keleriojai daugiau lėšų eikvoti ir tai pačiai aplinkosaugai.

Aišku, nėra lengva prasimušti į tarptautinius struktūrinius bei kitus fondus, bet mes bandome, teikiame paraiškas. Keletą paraiškų teikėme PHARE, Framework 6 programoms. Tačiau ar gaušime? Kartais man atrodo, kad mūsų jėgos toli gražu nepakankamos.

Gavus lėšų dar reikės įsisavinti. Ar pakankamos mūsų vadybinio darbo kvalifikacijos, šios srities valdininkų profesionalumas?

Norint gauti tarptautinį finansavimą, pirmiausia būtina kvalifikuotai paruošti paraišką. Tam reikia profesionalų. Manau, kad šiam darbui Aplinkos ministerija kol kas skiria per menką dėmesį.

Vilniaus Gedimino technikos universitetas už paraiškų tarptautinėms

programoms teikimą bando šiek tiek skatinti darbuotojus, skiria bent šiek tiek tokias premijas. Tegu paraiška ir nelaimi grantą, bet pats pateikimo faktas – skatinamas.

Balanso svarba

Kokių impulsų savo darbui tikėtės iš Simpoziumo?

Susirinkę labai skirtingų sričių ir kryptių mokslininkai, tad aplinkosaugininkai sudaro tik mažą dalelę. Mūsų sekcija pajėgi išskirti tik keletą problemų. Gal tai ir lašas jūroje, tačiau užsienio lietuviai iš pirmų lūpų išgirs, kokia Lietuvoje ekologinė situacija.

Savo pokalbyje nė karto neužsiminėme apie subalansuotos plėtros reikalus Lietuvoje. O juk tai sąvoka, kuri tokia pat populiari spaudoje puslapiuose kaip žinių ekonomika, informacinės technologijos ir panašiai?

Kalbant aplinkosaugos tema reikėtų daug apie ką kalbėti ir tam skirti laiko. Subalansuota plėtra – tai ne tik aplinkosaugos klausimų visuma, bet ir ekonominiai, politiniai, socialiniai ir

nės dvasinę plėtrą.

Aišku, kad Simpoziumo tikslas nėra teikti informaciją apie gilius teorinius ar eksperimentinius mokslinius tyrimus, bet plačiau apžvelgti, kaip įvairūs klausimai nagrinėjami ir sprendžiami skirtingose mūsų gyvenimo srityse. Turint bendrą vaizdą, suvokiant visumą, galima suvokti ir Lietuvos kelią. Tiek dabarties, tiek ateities.

Acū ir sėkmės Simpoziume.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

skelbia konkursą į Humanitarinių mokslų srities Filologijos krypties (04 H) lietuvių literatūros šakos (H 5903) doktorantūrą.

Pretendentai pateikia:

- prašymą Instituto direktoriaus vardu,
- gyvenimo aprašymą,
- magistro kvalifikacinio laipsnio (aukštojo mokslo) diplomo ir jo pridėtų kopijas,
- dviejų mokslininkų rekomendacijas,
- savo mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus, o jeigu tokių darbų nėra – mokslinį referatą.

Pretendentai savo iniciatyva gali pateikti papildomus dokumentus, kurie galėtų būti svarbūs atrankos konkurse.

Doktorantūros trukmė – 4 metai.

Studijų pradžia – 2003-11-01.

Dokumentai priimami iki 2003-10-24 Lietuvos literatūros ir tautosakos institute, mokslinio sekretoriaus kab. (Antakalnio g. 6, LT-2055 Vilnius).

Priėmimo komisija dirbs spalio 27–31 d.

Direktoriaus pavaduotoja mokslo reikalams

LENKIJOS BIBLIOFILIJA KRYŽKELĖJE?

Mūsų pašnekovė – Vroclavo universiteto Bibliotekininkystės instituto Lenkijoje profesorė Malgožata KOMZA (Małgorzata Komza), gimusi 1946 m. vasario 19 d. Vroclave, kur iš Kauno ką tik buvo persikėlusios jos motina. Ji yra knygos istorikė, o jei tiksliau – knygos iliustracijos istorikė. Šiai tyrinėjimų ir veiklos sričiai atsidėjo baigusis meno istorijos mokslus. Vienas žinomiausių jos veikalų – *Iliustruotasis Mickievičius* (lenkų k., 1987). Dar pridursime, jog prof. Malgožata Komza jaučia didelius sentimentus Lietuvai. Nieko nuostabaus, nes jos pačios šaknys yra iš Lietuvos. Profesorės proprosenelis Stanislovas Citavičius apie 1850 m. iš Puzinų įsigijo Šaukoto dvarą, iš kurio pasklido gausios giminės atžalos. Jos senelė Zofija Lewoniewska augo Balčių dvare ir panelės amžiuje slaptoje lietuviškoje mokyklėlėje mokė kaimiečių vaikus, motina Zofija ištekėjo už veterinarijos gydytojo Vincento Kognovickio ir gyveno Kaune.

Bibliofilija kaip pasipriešinimo forma

Gerbiama Profesore, prieš nuspaudžiant diktufone klavišą ir pradėdant daryti šį įrašą Jūs išreiškėte nuomonę, kad bibliofilijos reikalai Lietuvoje ir Estijoje vis dėlto geresni, negu dabartinėje Lenkijoje. Ar iš tiesų taip? Gal visi mes esame reiklesni patiems sau, savo šalių atžvilgiu, o kitose valstybėse greičiau pastebime privalumus?

Taip tvirtinu todėl, kad Lenkijos bibliofilai šiandien nieko nedaro už dyką, jeigu tai jiems neapsimoka. Prieš dešimtį metų padėtis buvo daug geresnė.

Gal todėl, kad pats užsiėmimas – bibliofilija – Lenkijoje buvo suvokiamas kaip tam tikra pasipriešinimo valdančiam režimui, net savotiška dvasinė, intelektualinė disidentinė kovos forma?

Iš dalies taip ir buvo. Man kiek geriau pažįstama Varšuvos bibliofilų padėtis. Manau, jog kituose Lenkijos miestuose yra truputį kitaip, sostinėje lemia materialinė nauda. Kad ir Lodzė. Ten geresnė padėtis negu Varšuvoje, bet prof. Janušas Duninas vis dėlto pripažino, jog prieš keletą metų bibliofilų veikla ir Lodzėje buvo geresnė, prasmingesnė. Mažuose Lenkijos miestuose žmonėms dar nedingo noras rinktis, kartu ir dar kai ką padaryti bendram labui, kai galvojama ne vien apie pinigų.

Pasirodo, galima rinkti ir statusus

Akivaizdu, kad žmogus yra socialinės santvarkos, visuomeninių santykių padarinys, neretai ir auka. Tačiau labai norisi tikėti, kad visada atsirasi žmonių, kuriems mokslo ir kultūros reikalai svarbiau už visas santvarkas, valdymo sistemas ir politinius režimus. Juk visada buvo, ko gero, ir bus žmonių, kurie tarsi gimę tam, kad gyventų už konkrečios santvarkos ribų. Šie žmonės galų gale ir lemia kultūros autonomiškumą valstybėje. Bet gal Jūs galvojate kitaip?

Gal šioms žmonėms ir pavyks

Prof. Małgorzata Komza

paveikti bendrą tendenciją Lenkijoje, gal jie suteiks naują impulsą ir bibliofilų veiklai, nežinau, man sunku spręsti.

Štai Vroclove veikia bibliotekininkystės institutas. Bet kas ten daroma? Parašoma viena kita teorinė knyga. Man įdomesnė asmenybė, kuri dirba Vroclavo antikvariate. Pagal profesiją – technikos mokslų atstovas. Jo tėvas rinko knygas, o sūnus pradėjo kolekcionuoti žemėlapius ir statusus. Pavyzdžiui, ugniagesiai, milicija ir kai kurių kitų profesijų atstovai turėjo savo statusus, kurių laikėsi savo profesinėje veikloje. Tai štai šis rinkėjas turi sukaupęs turtingiausią įvairių veiklos sričių statutų kolekciją iš XVIII–XIX amžių. Originalus pomėgis, nežinau kito kolekcininko, kuris domėtusi ir rinktų statusus. Seniau visą gyvenimą dirbo kažkokioje gamykloje, o dabar, jau sakiau, vadovauja vienam Vroclavo antikvariatui, be to, yra Vroclavo bibliofilų draugijos prezidentas. Vienoje konferencijoje teko klausytis labai įdomaus to asmens pranešimo.

Anksčiau gana aktyvi buvo ir Vroclavo bibliofilų draugija, kuri išleisdavo nemažai reikšmingų leidinių, bet pastaruoju metu jos veikla, atrodo, kiek priblėsusi. Kiek žinau, net susirinkimai nevyksta. Susirenka nedidelis bendraminčių būrelis, tačiau apie visuomeninę tokios draugijos reikšmę jau sunku kalbėti.

O Krokuvos bibliofilai? Kaip vertinate jų veiklą?

Jie turi gilią bibliofilinės veiklos tradicijas ir jų leidiniai pakankamai aukšto lygio.

Ar yra Lenkijoje visus bibliofilus vienijanti draugija?

Tokios nėra. Tačiau stipriausios draugijos veikia Varšuvoje, Lodzėje ir Krokuvėje. Buvo metas, kai ta veikla buvo centralizuota, bet šiuo metu tai neatrodo aktualu.

Ar turi Lenkijos bibliofilai savo žurnalą, laikraštį?

Neturi.

Lietuvoje, Plungėje, rajono centre, toks bibliofilų laikraštis leidžiamas. Tai Žemaičių bibliofilas. Beje, vienintelis Lietuvoje bibliofilų laikraštis.

Lenkijoje yra teoriniai ir moksliniai bibliotekininkystei skirti žurnalai, ten spausdinami ir bibliofilų bei bibliofilijai skirti straipsniai. Tačiau atskirą savo leidinių mūsų šalies bibliofilai kol kas neleidžia.

Kad žmonės neatprastų skaityti

Kaip Lenkijoje keičiasi požiūris į knygą? Ar knygos reikšmė didėja, o gal mažėja?

Galiu atsakyti tik tiek, kad nors ir leidžiama daug knygų, tačiau daugiau negu

Skatinama, kad tėvai savo vaikams kasdien skaitytų pasakas, nes psichologiškai tai labai svarbu. Sekmadieniais televizija nuolat primena, kokias vertingas knygas būtina perskaityti. Tai akcija.

Matyt, problema tokia didelė, kad Lenkijoje tenka griebtis net specialiu akciju.

Psichologai pastebi, jog kai tėvai skaito savo vaikams knygą, jų tarpusavio kontaktas ypač didelis. Jumoristai net randa progos pajuokauti. Vaikas klausia: *Tėte, tu man skaitysi? – Žinoma, skaitysiu*, – atsako tėvas ir pradeda: *Krokuvos Vysla – Lodzės Legia 1:0...*

Taigi akcijomis bandoma paskatinti žmones bent jau paimti knygą į rankas ir nors šiek tiek perskaityti. Pasauliui gresia antrinis analfabetizmas. Vakaruose pastebima, kad žmonės negimsta analfabetais, bet jais tampa, kadangi baigę vidurinę mokyklą dažniausiai skaito savo čekių knygelę.

Dar valgiaraštį restorane bei telefonų knygą.

Todėl ir reikalingos skaitymo akcijos. Lenkijoje tas ir daroma. Tačiau kad žmonės rinktų, pirktų knygas – tai jau turėtų būti kitos akcijos, kurių kol kas mūsų šalyje dar nepradėta.

Lenkiška knyga buvo lietuvių vedlys

Prieš 20–30 metų lenkiška knyga Lietuvos žmonėms buvo tam tikras langas į Lietuvos ir Lenkijos istoriją, apskritai langas į Vakarų kultūros pasaulį. Todėl Draugystės knygynai Vilniuje ar Kaune buvo labai populiarūs, mėgiami. Juk kur dar galėjai nusipirkti knygų apie kunigaikščius Radvilas, Sapiegas, Gediminaičių dinastijos atstovus. Lenkų knyga mus vedė į mūsų istorinę praeitį. Žinoma, taip pat į Vakarų Europos senąjį ir modernių laikų meną, apskritai į pasaulio kultūrą. Lietuvoje apie tokius leidinius mes galėjome tik svajoti.

Iš tiesų Lenkijoje ir šiuo metu išleidžiama labai daug puikių knygų. Visa bėda, kad jos labai brangios, todėl didžiąjai daliai žmonių neprieinamos. Net mokytojai, universitetų profesūra toli gražu ne kiekvieną jiems rūpimą leidinį gali įsigyti. Lenkijoje labai brangu spausdinti knygas, nes už knygų spausdinimą įves-

tas 20 proc. pridėtinės vertės mokesčiai. Todėl labiau apsimoka knygas spausdinti užsienyje. Laikraščiams spausdinti taip pat įvestas 7 proc. mokesčiai. Tiesa, už mokslinių žurnalių ir leidinių spausdinimą mokesčiai neimamas, bet kyla ginčų, kuris leidinys mokslinis, o kuris – ne.

Tai didelė problema, kuri labai riboja skaitytojų galimybes. Kaip bus ateityje, ar išliks tie mokesčiai, dabar sunku pasakyti. Tačiau faktas, kad knyga tampa sunkiai prieinama didžiai daliai skaitytojų. Knyga skaitytoją pasiekia per grandinę: leidykla, sandėliavimas ir didmeninė prekyba bei knygynas. Kiekviena šios grandinės dalis turi uždirbti, žinoma, galutinio vartotojo – skaitytojo sąskaita.

Šią tradicinę grandinę supaprastinti taip pat juk niekaip neišeina?

Neišeina. Didmeninė prekyba mielai pardavinėtų vienetinius knygų egzempliorius, bet taisyklės ir įstatymai neleidžia.

Atvėso džiaugsmas būti kartu

Visa, kas pasakytą, tai apie naujas, dabar leidžiamas knygas. O kaip su senomis, antikvarinėmis knygomis ir leidiniais?

Esu taip pat ir meno istorikė, turime savo meno istorikų draugiją. Ji formaliai egzistuoja, bet susirinkimai nevyksta. Atvėso žmonių noras rinktis, susitikus aptarti visiems rūpimus klausimus, taip pat ir knygas. Buvo metas, kai tokių susitikimų buvo laukiama, jautėme didelį džiaugsmą būti kartu. Dabar to nebėra, reikiama didelis potraukis į individualizmą. Susieina keli bendraminčiai, kalbasi apie tik jiems rūpimus dalykus, bet sunku kalbėti apie tokių susiejimų visuomeninę reikšmę.

Jau minėjau Vroclove veikiančią bibliofilų draugiją, kurios prezidentas renka įvairius statusus. Jos veikla tam tikra prasme mūsų laikams yra gana tipiška: draugijos nariai tarpusavyje bendrauja, važiuoja į visokių bibliofilų renginius, dalyvauja akcijose, bet tai daugiau pavienių entuziastų reikalas. Seniau bent kartą per mėnesį reguliariai vykdavo susirinkimai, buvo plėtojama kryptinga veikla. Dabar vienas per kitą susizino, kas tuos žmones domina ir tiek.

Nukelta į 19 p.

M. Komzos knygotyros veikalas Iliustruotasis Mickievičius (Wroclow: Ossolineum, 1987).

ankstesniais dešimtmečiais tikrai neskaityta. Tai problema. Knygos brangios, ir tai viena priežasčių, dėl kurios jų perkama vis mažiau. Lenkijos valstybinė televizija ir radijas pradėjo akciją – kasdien po 20 minučių skaityti kokią nors įdomią knygą. Kad žmonės neatprastų skaityti.

Małgorzatos Komzos giminės lizdas – Šaukoto dvaras (dabartiniame Radviliškio raj.) apie 1930 m.

Vydūno prabudimas

Pradžia Nr. 12

Mažajoje Lietuvoje dr. Jurgis Zauerveinas-Girėnas dirbdamas lietuviškus darbus pradėjo „išbėgėti“. Tilžėje jau veikė *Birutės* draugija, iš kurios mažlietuviai tikėjosi ypach daug. Deja, ši draugija vilčių nepateisino. Pirmininkai keitėsi. Keitėsi programos, ir didelė jų dalis liko neįgyvendintos. 1887 m. prie *Birutės* draugijos vairo kurį laiką teko stovėti ir dr. J. Zauerveinui-Girėnui. Jis siekė radikalių permainų ir nenuolaidžiauti vokiečiams. Toks vadovavimo metodas nejuokais išgąsdino nuosaikiuosius *Birutės* draugijos narius, nes dirbant zauerveinišku metodu draugija bet kada galėjo būti uždaryta. Poligloto pasirodymas draugijos susirinkimuose visada sulaukdavo pagyvėjimo, nes šis drąsiai ir be užuolankų kalbėdavo apie tautiškumo išsaugojimą. Nesulaukęs malonės iš karaliaus (kaizerio), kad į pradžios mokyklas būtų gražinta lietuvių kalba, dr. Jurgis Zauerveinas-Girėnas ragino kurti sekmadienines mokyklas, kuriose jaunoji karta galėtų pramokti lietuviško rašto. Gaila, kad daugelis dr. J. Zauerveino-Girėno pasiūlymų taip ir liko neįgyvendinta. Mažajoje Lietuvoje dr. J. Zauerveinas-Girėnas tikėjosi greitų pasikeitimų, bet lietuviškas būdas ir šimtmetinės vergo grandinės tų staigių permainų nežadėjo. *Vergas apie laisvę svajoja*, – sakė Vydūnas, – bet jo svajonės niekuomet neatitiks tikrąybės. Iš vergovės paleistas, jis toli dar nėra laisvas. Ir visi aiškinimai, kad laisvė yra, jos jam nesuteiks. Laisvė pasiekama tik žmogaus kitimu... Ir dar priduria: *Iš lengvo tik žmogus priauga tautai*. Mokytojas Vilius Storosta labai pamažu artėjo prie sąmoningo tautinio gyvenimo. Jis nuosekliai sekė dr. J. Zauerveino-Girėno veiklą, stebėjo *Birutės* draugijos darbą ir savęs dažnai klausdavo: *Viliau, kas esi? Lietuvis ar vokiecis? Kas tavo širdžiai brangiau - motinos dainuotos lietuviškos dainos ar vokiškoji kultūra, perpinta Vakarų civilizacija?* Tik vidinis balsas nuolat kartodavo: *Esi lietuvis. Eik tėvų ir protėvių takais...* Bet visa tai vyko lėtai, apgalvotai, pasveriant už ir prieš ir nuolat žvilgčiojant į dr. Jurgį Zauerveiną-Girėną, kuris be jokių išskaičiavimų dirbo tik lietuviams. Tik 1892 m. Vilius Storosta iš Kintų atsikėlė gyventi į Tilžę. Jis stačia galva nepuolė į visuomeninę lietuvišką veiklą, bet žvalgėsi ir buvo gana pasyvus lietuviškosios visuomeninės veiklos stebėtojas. Iš pradžių nežinojau, kaip visa tai pradė-

jus, – rašė Vilius Storosta vienoje savo biografijoje. – *Ir tik progai pasitaikius, prisipažinau lietuviui esąs. Bet rašinėjau, kaip iš mažų dienų jau darydavau, poemėles ir pasakaites vokiečių kalba. Nemačiau kito kelio, kaip sudarkytą prigimtą kalbą gerinti galėčiau. Ir tik iš lengvo, Tilžėj susijęs su kitais lietuviams, pradrišau ir lietuviškai rašyti... (...) iš lengvo tik žmogus priauga tautai. O kiek „nepriaugo“, kiek buvo įminta į vokišką molį... O kiek ir mūsų dienomis lietuviškumą iškeičia į padėvėtą vokišką „šlebutes“.*

Viliui Storostai gyvenant Tilžėje be dr. Jurgio Zauerveino-Girėno lietuviškos veiklos tautiniam praregėjimui nemažai įtakos turėjo ir zanavykas Jonas Kriaučiūnas (1964–1941). Visa tai vyko savaime, be jokio išankstinio užmanymo.

Nenumaldomai sparčiai artėjo *Birutės* draugijos dešimtmetis. 1893 m. draugijos vaira perėmė vienas *Birutės* draugijos organizatorių – Jurgis Lapinas (1856–1932), kuriam ir teko organizuoti šią didžiąją Tilžės mažlietuvių šventę. Visi jautė, kad būsima šventė turėtų suaktyvinti draugijos veiklą, bet savomis jėgomis Tilžės gyventojai stebuklų padaryti negalėjo. Kur rasti režisierių, kuris galėtų parinkti reikiamą vaidinimą ir, subū-

site, o Tilžėje jau buvo parengęs ir išleidęs istorinį Simono Daukanto kūrinių *Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje*. Aišku, kito tokio apsišvietusio režisieriaus Tilžės mažlietuviai ir su žiburium nebūtų suradę. Ir dar. Jonas Kriaučiūnas – viengungis, kiauras dienas praleidžia spaustuviėje, tai ir jam su žmonėmis pabendrauti būtų vienas malonumas. Bet kartu ir baimintasi. Jonas Kriaučiūnas Tilžėje gyveno nelegaliai, todėl viešumas jam galėjo pakenkti. Bet vardan lietuviškumo Jonas Kriščiūnas surizikavo. Nesireklamodamas, 1894 metams besibai-giant, Jonas Kriščiūnas *Birutės* draugijai pasiūlė surengti šventę, kurios pagrindinis akcentas būtų Aleksandro Fromo-Gužučio istorinės dramos *Kauno pilies išgriovimas* pastatymas scenoje. Prieštaraujančiųjų sumanymui neatsirado. Jonas Kriščiūnas pradėjo ruošti didįjį Tilžės lietuvių vakarą, kuris turėjo įvykti 1895 m. pradžioje ir *Birutės* draugijos autoritetą pakelti į neregėtą aukštumą.

Neatsitraukdamas nuo *Varpo* ir *Ūkininko* reikalų Jonas Kriščiūnas ėmėsi iki tol nebandyto režisieriaus

(1859–1935), vėliau Jono Zanavykučio slapyvardė Tilžėje išleidęs bibliografinį katalogą *Suskaita, arba statistika visų lietuviškų knygų, atspausť Prūsiose* (1898).

Jonui Kriaučiūnui su savo artistais galutinai paruošus vaidinimą ir net suvaidinus generalinę repeticiją, Tilžės mažlietuvių tarpe atsirado šiam kraštui būdingas pavydo jausmas, kad kažkoks atvykėlis iš rusų okupuotos Lietuvos paruošė tokį vaidinimą. Ir, anot Juozo Angrabaičio, šis judošėlis siūlęs vietoj *Kauno pilies išgriovimo* vaidinti komediją *Žydas pirtyje*. Norėta pataikauti kolonistams, kurie jau beveik 700 metų trypė šventą Mažosios Lietuvos žemę. Bet į panašias šnekas ir nuotaikas tuomet niekas nekreipė dėmesio. 1895 m. vasario 17 d. Tilžės šaulių (medžiotojų) namuose įvyko *Birutės* draugijos dešimtmečio vakaras.

Šventės

papildė ir Tilžės dragūnų pulko orkestras, kuriame tarnavo nemažai lietuvių. Buvo grojami vokiečių bei italų kompozitorių kūriniai. Iš Didžiosios Lietuvos į šventę atvykę septyni tauragiškiai dainininkai savo pasirodymu sužavėjo mažlietuvius.

Kitas dramos *Kauno pilies išgriovimas* spektaklis buvo suvaidintas 1895 m. birželio 23 d. Tilžėje, Šaulių parke. Jis sutapo su Joninėmis, todėl išpūdis buvo dar didesnis. Šventėje dalyvavo ir dr. J. Zauerveinas-Girėnas, kuris pasakė ugningą kalbą apie tautinį lietuvių atbudimą, kurį palygino su vidurvasario laimanančiomis gamtos gelmėmis. Ši diena sorbų tautos sūnui, mūsų tautos gaivintojui dr. Jurgiui Zauerveinui-Girėnui buvo pati iškilmingiausia per du dešimtmečius, praleistus Mažajoje Lietuvoje. Prieš susirinkusią minią, tarsi vaidila, stovėjo mūsų tautai siūstas pranašas ir dar rengėsi kažką sakyti. Tik tuo metu iš minios išbėgo dvi lietuvaitės, pasipuošusios tautiniais drabužiais ir poliglouti ant galvos uždėjo laurų vainiką, kuris taip gražiai pritiko prie dr. Jurgio Zauerveino-Girėno dėvimo rusvo peruko. Minia plojo. Bet labiausiai džiaugėsi J. Zauerveino-Girėno širdis, kad pagaliau jis užkariau jaunų mažlietuvių širdis. Buvo čia ir zanavykas Jonas Kriaučiūnas, kurį sveikino tik patys artimiausi bičiuliai, o į ryškia šviesą jis išeiti negalėjo, nes buvo šio krašto nelegalus gyventojas.

Vaidintojams daug plota ir pirmą, ir antrą kartą. O kas režisavo istorinę dramą *Kauno pilies išgriovimas* – nutylėta, nes išduoti zanavyką Joną Kriaučiūną būtų buvusi tautinė žmogudystė. Bet pagrindinius *Birutės* draugijos šventės organizatorius bei vaidinimo rengėjus kolonistai vokiečiai nustatė. Jonui Kriaučiūnui nebuvo kitos išeities, kaip palikti Tilžę ir grįžti į rusų pavergtą Lietuvą. O čia dar ir proga nebloga pasitaikė. Naujai į Rusijos caro sostą įžengęs Nikolajus II nusikaltusiems piliečiams atleido visas kaltes, todėl ir Jonui Kriaučiūnui dezertyravimas į Prūsias buvo dovanotas. Spektaklio *Kauno pilies išgriovimas* aktoriumi zanavykui Juozui Angrabaičiui už dalyvavimą vaidinime Prūsijos valdžia nedovanojo. Pajutęs vokiečių policijos persekiojimą, J. Angrabaitis dar tais pačiais 1895 m. slapta išvyko į Krokuvą.

Pirmojo lietuviško spektaklio Mažajoje Lietuvoje režisierius Jonas Kriaučiūnas (1864–1941)

Spektaklio Kauno pilies išgriovimas pastatymo dalyviai Tilžėje, 1895 m.

reš kolektyvą, imtų jį režisuoti. Daugelio akys nukrypo į Joną Kriaučiūną, kuris tuomet Tilžėje ėjo *Varpo* ir *Ūkininko* korektoriaus pareigas, bet jau buvo studijavęs Maskvos univer-

darbo. Gerai žinodamas Lietuvos istoriją, jis puikiai suvokė ir A. Fromo-Gužučio dramos *Kauno pilies išgriovimas* spektaklio reikšmę Mažosios Lietuvos lietuviams. Negailėdamas nei jėgų, nei nemigo naktų Jonas Kriščiūnas įsitraukė į režisūrinių darbų. Neką nežinodamas apie režisieriaus darbą šis atkaklusis zanavykas ugdė ir Tilžės mažlietuvių sceninį pasireiškimą. Dr. Jurgio Zauerveino-Girėno tautinei veiklai pažadinti mažlietuviai nenustygo vietoje. Norėjo kažką daryti, veikti, bet neturėdami patirties tūpčiojo vietoje, todėl ne vieną tokį užsidegėlį lietuviškąją veiklą Jonas Kriaučiūnas ir padarė artistais. Dramos *Kauno pilies išgriovimas* pastatyme dalyvavo ir žurnalistas, spaustuvininkas Enzys Jagomastas (1870–1941), ir visuomenės veikėjas Kristupas Voska (1861–1905), ir knygnešys, knygų leidėjas, iš Sūduvos į Tilžę atklydęs Petras Mikolainis (1868–1934), ir zanavykas bibliografas Juozas Angrabaitis

metu įvyko pirmasis Mažajoje Lietuvoje mūsų dainų koncertas ir pirmasis lietuvių pasirodymas scenoje, suvaidinant žinomąjį Gužučio kūrinių Kauno pilies išgriovimas. Šventė turėjo labai gerą pasisekimą, – 1940 m. rašė Juozo Keliuočio redaguojama *Naujoji Romuva*. – *Draugijos pirmininkas J. Lapinas susirinkusiems šventės žmonėms pasakė išpūdingą kalbą, ragindamas nesigėdinti savo lietuviškos kilmės ir kalbos. Tiek pirmininko kalba, tiek vaidinimas ir dainos padarė susirinkusiems didžiausią išpūdį. Birutės valdyba buvo apiberta prašymais netrukus suruošti kitą tokią kilnią šventę, kad vėl būtų proga suplauti žmonėms iš visų Mažosios Lietuvos kampelių ir pasidalinti savo tautine dalia. Per Jonines šventė buvo pakartota, atliekant scenoje tą pačią programą.*

Zanavyko Jono Kriaučiūno režisuotas ir paskutinis sceninis kūriny tarp mažlietuvių susilaukė visuotinio pripažinimo. Šventės iškilmingumą

LIETUVIŲ KALBOS
INSTITUTAS

SKELBIA KONKURSA Į HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FILOLOGIJOS KRYPTIES LIETUVIŲ KALBOS (KALBOS KULTŪROS IR DABARTINĖS LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKOS) BEI BALŲ KALBŲ ŠAKŲ PAGRINDINĘ IR LIETUVIŲ KALBOS ŠAKOS NEAKIVAIZDINĘ DOKTORANTŪRĄ.

Asmenys, norintys dalyvauti konkurse, turi pateikti: prašymą Instituto direktoriaus vardu, gyvenimo aprašymą, magistro kvalifikacinio laipsnio (arba aukštojo mokslo) diplomo, jo priedų kopijas ir originalus, dviejų mokslininkų rekomendacijas, paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų atspaudus (jeigu tokių darbų nėra – mokslinį referatą), 4 nuotraukas.

Pretendentas savo iniciatyva gali pateikti papildomus dokumentus, kurie galėtų būti svarbūs atrankos konkurse.

Dokumentai priimami iki spalio 8 d. Lietuvių kalbos institute, P. Vi-leišio g. 5, 158 kab., tel.: (8-5) 263 76 90, 234 64 72.

Direktorius

Nepaglostė vokiečiai ir trečiojo imigranto – spektaklio aktorius Petro Mikolainio. Šis, išstremtas iš Prūsijos, 1896 m. nuvyko į JAV, kur ir toliau aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje.

Vokiečiai, suvedę sąskaitas su spektaklio *Kauno pilies išgriovimas* organizatoriais zanavykais Jonu Kriaučiūnu, Juozu Angrabaičiu ir kapsu Petru Mikolainiu, tikėjosi šio tokio atokvėpio. Bet to atokvėpio nebuvo. Vokiečiai toliau ramiai ir planingai dirbti germanizacijos darbą bažnyčioje, mokykloje ir kariuomenėje jau negalėjo. Dr. J. Zauerveino-Girėno ir zanavyko J. Kriaučiūno pasėta lietuviškoji kultūrinė darbo sėkla Tilžėje dar labiau sustiprino Enžį Jagomastą, Dovą Zaunių, Martyną Jankų, Martą Zauniūtę ir kitus Mažojoje Lietuvoje dar nenutautėjusius lietuvius. *Kauno pilies išgriovimas* pažadino ir ne vieną abejojančių ar pradėjusių vokiečių tautietį. *Birutės* draugijos dešimtmečio renginys pažadino ir mokytoją Vilių Storostą. Nors ir nežinoma, ar būsimasis Vydūnas dalyvavo *Birutės* draugijos dešimtmečio renginiuose, bet iš nuogirdų galėjo susidaryti nebloga vaizdą apie pasireiškusį lietuviškąjį išdidumą. 1895 m. rudenį Tilžės liuteronų parapijos kunigas H. Reidys kartu su *Birutės* draugijos nariu Kristupu Voska kreipėsi į mokytoją Vilių Storostą prašydami, kad šis imtųsi vadovauti naujai kuriamam bažnytiniam chorui, bet mokytojas nesutiko. Tikriausiai Vilius Storosta tuomet dar nebuvo galutinai apsisprendęs ir atsikalbinėjo sakydamas, jog ruošiasi rimtam kūrybiniam darbui... Tik po kurio laiko, antrą kartą paprašytas, sutiko vadovauti ne tik bažnytiniam, bet ir *Birutės* draugijos vyrų chorui. Ir taip mokyto. Vilius Storosta „iš lėto priaugo tautai“. Dirbdamas su bažnytinio choro po kurio laiko jaunesnio amžiaus giedotojus Vilius Storosta pradėjo mokytį ir pasaulietinio turinio dainų. Toks provokuojantis dirigento elgesys nepatiko surinkimininkams ir kunigams, kurie lietuviškas dainas laikė velnio prasiimanymo ir Dievo papiktinimu. Vilius Storosta buvo priverstas palikti bažnytinį chorą. Po 1897 m. vasaros šventės, iširus *Birutės* draugijos vyrų chorui, Tilžės lietuvių bendruomenė atsidūrė kritiškoje padėtyje. Vilius Storosta, pasinaudamas savo organizaciniais gabumais, pačiu metu *Birutės* chorą ir dalį jaunesnių bažnytinio choro giedotojų sujungė į vieną ir pradėjo ruošti kitam labai svarbiam Tilžės lietuvių pasirodymui. Jame pirmuoju smuiku jau grojo mokytojas Vilius Storosta. O tas vakaras įvyko 1899 m. vasario 12 d. Tuomet buvo suvaidinta pasakiškas trijų veiksmų vaidinys *Pasilgimas Veldėtojo*. Vaidino Enžys Jagomastas, Marta Zauniūtė, Mariūtė Storostaitė, Kristijonas Didkristas, o nedidelių karlių vaidmenis atliko keli berniukai, tarp kurių buvo ir septynerių metų Zaunių Dovukas, vėliau tapęs Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministru. Debiutas pavyko, ir tas vakaras Lietuvai pagimdė Vydūną. Vydūną dramaturgą, Vydūną režisierių, Vydūną Tilžės lietuvių giedotojų draugijos chorvedį. O šių lūžių krikštątevišais, to net nenujaušdami, buvo sorbų tautos sūnus dr. Jurgis Zauerveinas-Girėnas ir zanavykų panemunės šviesuolis Jonas Kriaučiūnas.

Bus daugiau

Bernardas Aleknavičius

LENKIJOS BIBLIOFILIJA KRYŽKELĖJE?

Atkelta iš 17 p.

Ar išliks organizuotas bibliofilų judėjimas?

Akivaizdžiai įžengiama į individualizmo epochai būdingą bendravimo būdą. Vyksta žmonių sąmonės lūžis. Tai atsispindi ir bibliofilų veikloje. Kokią Lenkijos bibliofilijos ateitį būtų galima nuspėti?

Sunku atsakyti. Manau, jog ir ateityje pakaks knygos mylėtojų, jie neišnyks. Tačiau ar tas bibliofilų judėjimas turės organizuotas veiklos formas – nedrįščiau spėlioti.

Galiu pasakyti, kad labai geros bibliofilų veiklos tradicijos Lenkijoje gyvavo tarpukaryje. Juk ir bibliologija prasidėjo nuo bibliofilų veiklos. Jie rinko, tyrinėjo, aprašinėjo jiems įdomius dalykus ir bandė visai šiai veiklai suteikti tam tikrus teorinius pagrindus. Maždaug iki XX a. devinto dešimtmečio organizuotos bibliofilų veiklos formos gyvavo ir visai neblogai plėtojosi. Man regis, kad to meto Krokuvos bibliofilų veikla tam tikra prasme galėjo būti laikytina pavyzdine. Tačiau apie tai geriau galėtų papasakoti prof. Janusz Duniņas. Tai tikras bibliofilas, o man tenka daugiau šią veiklą stebėti lyg ir iš šalies, todėl didesnis tų reikalų žinovas mano pastebėjimus galėtų ir užginčyti.

Labai gaila, kad prof. J. Duninui 2001 m. atvykus į Vilnių, nesugebėjau jo pakalbinti. O kuo Jus žavi šio profesoriaus bibliofilo veikla?

Prof. J. Duniną yra labai veiklus Lenkijos bibliofilas. Jis turi sukaupęs dideles, tiesiog fantastiškas kolekcijas. Ta-

Bibliofilų susibūrimas prof. Małgorzata Komza (priekyje antra iš dešinės) ir prof. Domas Kaunas

čia įdomiausia, jog surinkęs kokią nors ypatingą kolekciją, iki valiai ja pasidžiaugia, gali ją be didesnės širdies graužaties parduoti, ir pirkti ką nors kita. Lenkijoje yra Nacionalinis knygos meno muziejus, kuris iš prof. J. Dunino įsigijo puikią knygų mugėse pirktų knygų kolekciją. Tos savo kolekcijos pagrindu J. Duninas parašė veikalą *Popierinis banditas*. Ta jo kolekcija nebuvo labai vertinga knygos kokybės prasme, bet tai buvo labai skaitomos ir populiarios knygos.

J. Duninas buvo didelis Lodzės bibliofilų draugijos veikėjas, o pati draugija

buvo labai veikli. Tačiau šiuo metu Lodzės bibliofilų draugijų leidiniai bibliofilų Vroclave ir Varšuvoje nepasiekia, nors buvo laikai, kai iš Lodzės mums atsiųsdavo įdomių spaudinių. Tačiau net ir geriausia draugijos veiklos metais ten nebuvo leidžiamas žurnalas. Būdavo išleidžiami specialūs leidinukai reikšmingu datu, jubiliejų ir panašiomis progomis.

Apibendrinant galėtume pasakyti, kad Lenkijos bibliofilija gyvena, matyt, ne pačius geriausius laikus. Dar daugiau, šios šalies bibliofilai atsidūrė tarsi kryžkelėje: iš buvusios visuomeniškai

prasmingos veiklos jie aiškiai suka individualizmo keliu. Masiškumas užleidžia vietą individų saviraiškai.

Vis dėlto dar kartą norėčiau pabrėžti, kad nesu didelė bibliofilijos klausimų žinovė. Mano pozicija – tai šiek tiek pašalinio stebėtojo mintys, todėl norėčiau, kad būtų taip mane vertintų ir Lietuvos skaitytojai.

Dėkoju Jums, kad pasidalijote savo pastebėjimais, kurie Lietuvos knygos mylėtojus tikriausiai vers susimąstyti.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Agrotechnikos tyrimams Dotnuvoje – 80 metų

Netruko praeiti ketveri metai, kai buvo iškilmingai paminėtas šis 75 metų jubiliejus. 1999 m. lapkričio 5 d. Lietuvos žemdirbystės institute, Dotnuvoje, praėjus 75 metams, kai buvo gauti ir apibendrinti pirmieji lauko augalų agrotechnikos bandymų derliaus duomenys, buvo surengta plačios apimties mokslinė konferencija *Agrotechnikos tyrimai Dotnuvoje. 75 metų patirtis ir perspektyvos*. Pranešimus skaitė žinomi Lietuvoje mokslininkai Z. Dabkevičius, A. Zimkuvienė, V. Petraitis, V. Mašauskas, A. Stancevičius, V. Bogušas, V. Feiza, A. Arlauskas, V. Žekonienė, A. Magyla, S. Čiuberkis, A. Nezdinskas, L. Kadžiulis ir kiti.

Kaip turėtų būti paminėtas agrotechnikos tyrimų pradžios 80-metis, dar tebesvarstoma. Šis jubiliejus minimas gana įvairiai. 1984 m. paminėtas 60-metis pavasarį, kadangi pirmieji bandymai pradėti 1924-ųjų pavasarį. Todėl šie metai lyg ir buvo laikomi Dotnuvos bandymų stoties įkūrimo data. Tuo tarpu 1999 m. 75-metis paminėtas rudenį, kai 1924 metais buvo gauti pirmieji bandymų duomenys. Antrasis šios įstaigos vedėjas P. Kadziauskas teigia, kad Dotnuvos bandymų stotis (iš pradžių vadinta Dotnuvos bandymų lauku) pradėta organizuoti 1923-ųjų rudenį. 1923 m. rugsėjo 1 d. neetatiniu mokytoju priėmus agronomą J. Skridailą ir jį paskyrus Dotnuvos bandymų lauko vedėju, bandymams buvo paskirta 19,5 ha žemės plotas. Kaip žinome, 1922 m. buvo įsteigta Dotnuvos selekcijos stotis, 1923 m. – Dotnuvos bandymų laukas ir 1924 m. – Žemės ūkio akademija Dotnuvoje. Taigi agrotechnikos tyrimų Dotnuvoje 80-metis galėtų būti pažymėtas dar šiais metais. Būtent, Dotnuvoje, nes Lietuvos agrotechnikos tyrimų pradžia minima kur kas anksčiau. 1819 m. Vilniaus universitetas įsteigė Žemės ūkio katedrą, kuri 1928 m. Pilaitėje, prie Vilniaus, įsteigė mokomą-

ją ūkį. Tačiau tyrimų įstaiga netapo, nes 1931 m. caro valdžiai uždarius Vilniaus universitetą, ūkio veikla nutrūko. 1908–1910 m. Baisogaloje buvo įsteigta Lauko bandymų stotis, kur pradėti pirmieji lauko bandymai. Stotis veikė tik iki 1914 metų. Keletą lauko bandymų įrengė 1911–1914 m. Dotnuvoje veikusios Kauno gubernijos vidurinės žemės ūkio mokyklos mokytojai. Dotnuvos, kaip ir Baisogalos bandymų stoties darbą nutraukė 1914 m. kilęs Pirmasis pasaulinis karas. Tęstinumo stoties darbas neturėjo ir 1923 m. Dotnuvoje Bandymų laukas kūrėsi tuščioje vietoje. A. Zimkuvienė savo knygoje *Žemės ūkio mokslo raida Lietuvoje iki 1945 metų* (Dotnuva-Akademija, 1997, 98 p.) dar plačiai aprašo žemės ūkio draugijų ir ūkininkų darytus bandymus.

1923 m. rudenį prie Žemės ūkio technikumui (1919–1927 m.) įkurtas Dotnuvos bandymų laukas, 1925 buvo perduotas Žemės ūkio akademijos (ji Dotnuvoje veikė 1924–1947 m.) Žemdirbystės katedrai. Bandymus suplanuodavo specialiosios bei bendrosios žemdirbystės ir agrocheminės katedros dėstytojai J. Kriščiūnas, J. Tonkūnas ir V. Ruokis. 1928 m. pradžioje Žemės ūkio akademija bandymų lauką dešimčiai metų išnuomojo prie Žemės ūkio rūmų įsikūrusiai Žemės ūkio tyrimo įstaigai. Tačiau čia buvo atliekami ne tik lauko bandymai, bet buvo kartu ir Žemės ūkio akademijos mokymo bazė, kur klausytojai buvo supažindinami su lauko bandymų metodika. Be to, bandymus lankė ūkininkų ekskursijos. Žemės plotas nuo 19,5 ha padidintas iki 35 ha. Bandymų laukas pavadintas Dotnuvos lauko bandymo ūkiu. 1931 m. vedėju paskirtas P. Kadziauskas.

1938 m. pradžioje Lauko bandymų ūkis buvo perduotas Žemės ūkio ministerijai ir pavadintas Dotnuvos bandymų stotimi. P. Kadziauskas sėkmingai vadovavo iki 1944 m. 1940 m. bandy-

mų stočių vedėjai pavadinti direktoriais. Tenka pastebėti, kad bandymų stočių mokslinės veiklos pradžioje darytų bandymų duomenimis dabar mažai naudojamos. Apyskaitose randami tik nuo 1929 m. darytų bandymų aprašai. Kai kurie bandymai kartoti, nes norėta žinoti, kaip tirta priemonė veikia besikeičiančio dirvos sukultūrinimo lygio sąlygomis.

Antrojo pasaulinio karo metu Dotnuvos bandymų stoties pastatai nenukentėjo, bet lauko bandymų skaičius sumažėjo per pusę. Praktikantais dirbo B. Šabanavičius, A. Stancevičius ir daugelis kitų. Direktoriaus pavaduotoju buvo paskirtas V. Čaikauskas. 1945 m. pradžioje direktoriaus buvo paskirtas P. Vasiūskas, tuo pačiu metu dėstęs žemdirbystės discipliną Akademijoje, o P. Kadziauskas išvyko direktoriauti į Joniškėlio bandymų stotį. 1953–1956 m. Dotnuvos bandymų stoties direktoriumi buvo A. Tindžiulis. Palaipsniui nuo paprastų bandymų buvo pereita prie sudėtingų, vadinamų fundamentalių bandymų. Buvo įrodyta žalieninės žemdirbystės sistemos diegimo Lietuvos ūkiuose nepagrįstumas. Subrandinta mintis apie galimą minimalų žemės dirbimą ir kiti svarbūs žemdirbystės mokslui klausimai.

1956 m. lapkričio 16 d. Dotnuvoje (dabar dar turi ir Akademijos miestelio pavadinimą) įkūrus Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo institutą, dalis Dotnuvos bandymų stoties darbuotojų buvo perkelti į Žemdirbystės skyrių, kiti – į Pievų ir ganyklų skyrių. Žemdirbystės skyriaus vedėju 1956–1987 m. buvo A. Tindžiulis, Pievų ir ganyklų skyriaus vedėju keletą metų buvo J. Tonkūnas, vėliau – L. Kadžiulis bei V. Žemaitis.

1970 m. kovo 3 d. Žemdirbystės skyrius buvo pavadintas Agrotechnikos skyriumi, jame įkurti trys sektoriai: Žemdirbystės (skyriaus ir sektoriaus

vedėjas A. Tindžiulis), Augalininkystės (V. Petraitis) ir Trešimo (V. Mašauskas). Visų tyrimų svarbą lėmė auginamųjų augalų ir naudotojų poreikis. Tačiau visais laikais mokslui stigdavo lėšų moderniai technikai įsigyti, todėl jaučiamas atsilikimas nuo užsienyje gaunamų tyrimų rezultatų.

1980 m. balandžio 8 d. nuo Agrotechnikos skyriaus atskirtas Trešimo sektorius ir jį sujungus su Lauko darbų organizavimo skyriumi įkurtas Agrochemijos skyrius. Jam iki šiol vadovauja V. Mašauskas. Nuo 1988 m. Agrotechnikos skyriaus vedėju buvo paskirtas V. Petraitis. 1990 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos žemdirbystės mokslinio tyrimo institutas pavadintas Lietuvos žemdirbystės institutu. 1992 m. Agrotechnikos skyriuje buvo panaikinti sektorių pavadinimai, o jų darbuotojai sudarė kitaip pavadinto Žemdirbystės skyriaus kolektyvą. Nuo 1999 m. jo vedėju dirba V. Feiza, buvęs Kaltinėnų bandymų stoties mokslinis darbuotojas.

Kaip bus paminėtas Agrotechnikos mokslo raidos Dotnuvoje 80-metis, sužinosime netolimoje ateityje. Tai priklausys nuo vadovybės norų, iniciatyvos ir lėšų. Dotnuvoje prieš 80 metų pradėti tyrimai tęsiasi bei plečiami ir dabar, sudarydami teorinį pagrindą žemdirbystės pažangai Lietuvos ūkiuose. Bandymų temos buvo įvairios, apimančios sėjomainų, žemės dirbimo, dirvos fizikos, visų lauko augalų auginimo, sėjos laiko ir būdų, sėklos normų ir įterpimo gylio, priežiūros, retardantų naudojimo, derliaus nuėmimo klausimus. Lauko bandymai kiekvienu klausimu buvo tęsiami trejus ir daugiau metų. Jie buvo papildomi įvairiomis laboratorinėmis analizėmis.

Habil. dr. Vytautas Dovydaitis
Dotnuvos seniūnija,
Akademijos miestelis

Atkelta iš 2 p.

technologijos būtų naudingos, o gal ir ne.

Kitas etapas: kokias priemones naudoti reikiamai informacijai gauti? Arba ne tik gauti. Jeigu tai bendradarbiavimas, tai ir kitiems informaciją teikti. Šiam tikslui gali tikt skaitmeninės priemonės, bet gali praversti ir tradiciniai būdai, tiems žmonėms įprasti. Mūsų svarbi nuostata: nesugriauti tradicinio bendravimo tinklo. Jeigu laiškanėšys su pensijomis atneša ir skelbimą, kunigas per pamaldas paskelbia žinią, jog rinksimės ir svarstysime tokius tai dalykus – puiku, negi dar reikia šiam tikslui telktis kompiuterius.

Taigi su naujomis informacinėmis priemonėmis būtinai skatinama derinti ir tradicinius bendravimo būdus. Pavyzdžiui, skatiname užmezgti kuo glaudesnę ryšį su vietiniais laikraščiais. Informacija, kuri dedama į internetą, būtinai turi patekti ir į kelis vietinius laikraščius. Didesnis bendradarbiavimas turi būti užmezgamas su vietiniu radiju, televizija.

Taigi vienas dalykas, kurio neįvertiname, tai potencialas, kuris Lietuvos kaime tikrai didelis. Antras dalykas: įsitikinome, jog kiekviena vieta – savita ir net unikali. Štai bandomė sukurti konsultavimo metodiką, kuria ir kiti galėtų naudotis. Bet štai ką labai greitai pamatome: toje metodikoje nelabai galime pasiekti, kad ji tiktų visiems. Išvada: su kiekviena atskira bendruomene reikia dirbti kartu, nagrinėti jos savitas problemas.

Kada prireikia naujų technologijų

Kiekviena bendruomenė – kaip atskira individualybė?

Taip, nes jos patirtis ir galimybės individualios. Galima panaudoti kai kuriuos bendrus principus, bet toli gražu ne visus. Vienas bendras dalykas, nuo kurio paprastai ir pradeda projektą, tai prašome, kad bendruomenė pamėgintų sudaryti savo socialinį portretą. Pati bendruomenė „nuspaišo“ savo portretą, sudaro anketas ir jas savo žmonėms išdalyja. Taip siekiama išsiaiškinti žmonių poreikius, nuomones, ką jie norėtų ir ko nenorėtų daryti. Tik turėdami tokį socialinį bendruomenės portretą, kuriame pateiktas ir bendras fonas – ištekliai, norai, galimybės ir problemos – galima kalbėti apie technologijas.

Taigi bandomė apversti schemą, kuri gajį ne tik Lietuvoje. Juk labai dažnai pirma nuperkami kompiuteriai, o paskui sukamos galvos, kaip juos naudoti ir kokia veikla užsiimti. Mes bandomė priešingai: pir-

Tik turint socialinį bendruomenės portretą galima prabilti apie technologijas

WITFOR – Vilnius 2003 spaudos konferencijoje UNESCO generalinio direktoriaus patarėjas Henrikas Juškevičius (viduryje) bei Matematikos ir informatikos instituto Atpažinimo procesų skyriaus ir UNESCO katedros Informatika humanitaroms vedėjas Adolfas Laimutis Telksnys

miausiai analizuojamos veiklos, paskui įvertinami informaciniai poreikiai ir tik trečioje vietoje analizuojama, kokios reikalingos priemonės patenkinti, ir kur gali padėti internetas bei kompiuteriai.

O ką turėtų daryti valdžios struktūros? Juk ALF paprastai tik inicijuoja naujoves, kurias „tiražuoti“ jau tenka kitiems.

Informacinių technologijų galimybių kelias į kaimiškus rajonus gana lėtas – trukdo mažas gyventojų tankis ir dideli interneto ryšio kaštai. Todėl tam reikia skirti ypatingą dėmesį, nes kitaip šioje srityje tie skirtumai gali pavojingai padidėti.

ALF šiuo atveju teikia tą rizikos kapitalą, kurio Lietuvoje trūksta naujoms idėjoms – dažnai rizikingoms – išbandyti. Pasauliui kai kurios tų idėjų jau ne naujos, bet mums – naujovė. Be to, kiekviena valstybė turi savo ypatumų.

Kaimo žmonės sugeba parengti informacinių technologijų pritaikymo projektus. Tačiau jiems reikia paskatinimo, pagalbos, konsultacijų. Vien

dėmesio infrastruktūros plėtrai ir kompiuteriniam raštingumui ugdyti nepakanka. Jei paskatinimo ir pagalbos nesulauksime – išlaidos techninės infrastruktūros plėtrai bus nepateisintos. Todėl būtų labai sveikintina, kad ir valdžia rengtų konkursus kaimo bendruomenių informacinių technologijų taikymo projektams remti. Taip pat būtina skatinti informacinių technologijų pritaikymas ne vien verslo, bet ir kultūros, socialinei bei pilietinės veiklos sritims.

Pirmiausia apklausti 40 valstybių ekspertai

Kurių valstybių patirtį šiuo atveju diegiate?

Man būtų net sunku pasakyti. Rengdamiesi bet kuriai didesnei ALF veiklai paprastai nagrinėjame daugelio valstybių patirtį. Kad ir šiam projektui rengėmės visus metus. Idėja atėjo iš Niujorko. Kai buvo rengiama nauja mūsų programos strategija, per George Soroso informacijos tinklą buvo apklausta apie 40 viso pasaulio ekspertų; kas pasaulyje šiuo metu aktualiausia informacinių technologijų taikymų srityse? Kokie darbai darytini pirmiausia?

Iš tų 40 interviu su pasaulio ekspertais G. Soroso fondas atrinko bene 8 kryptis, kurios labiausiai atitinka šio fondo prioritetus. ALF iš tų kryptių savo ruožtu pasirinko dvi kryptis, kurios mums atrodo reikalingiausios, atitinka mūsų prioritetus.

Gal trumpai drūtai tas kryptis ir suformuluokime. Kad mūsų skaitytojai įsimintų.

Pirma, tai skatinti naudotis informacinėmis technologijomis kaimo vietovėse. Antra, stiprinti ryšį tarp valdžios ir visuomenės, valdžios ir piliečių, panaudojant informacines technologijas. Turima mintyje ir vietinė savivalda, ir centrinė valdžia. Galų gale šios dvi kryptys persilieja, nes kalbant apie ryšio tarp valdžios ir piliečių stiprinimą, iškart išskyla darbo su bendruomenėmis būtinybė. Juk su kuo turi stiprinti ryšį valdžia? Su bendruomene, tais žmonėmis, kurie gyvena šalia.

Vien technika į šviesią ateitį nenuves

Tada gal pakomentuotumėte, kas sudaro tas ALF komandas, kurios šiuos projektus ir mėgina diegti Lietuvoje kaimuose bei miesteliuose?

Tose konsultantų komandose be informatikų yra sociologų ir komunikacijų specialistų. Todėl bendradarbiaujame su Vilniaus universiteto Socialinių studijų centru, Matematikos ir informatikos instituto specialistais. Reikia įsisamontinti, kad vien informatikų pastangų įsivainant informacines technologijas neužtenka. Prie šio darbo turi prisidėti ir kitų sričių specialistai: sociologai, komunikacijų, bendruomenių plėtros specialistai. Ypač naudingi sociologai. Dabar beveik visose veiklose kryptama į socialinius dalykus. ES 6 Bendoroje programoje socialiniai dalykai taip pat jau yra prioritetai, o 7-joje programoje jų reikšmė dar labiau išaugo. Pasaulis vis labiau įsitikina,

kad vien techniniais projektais, tik per techninius sprendimus gerų rezultatų negausi.

Nebijote, kad prasidės dirbtinis lipdymas prie projektų modernios technologijos?

Čia jau ekspertų, vertinančių projektus, rūpestis pamatyti, ar tai dirbtinis priemonių pasitelkimas, ar ne. Žmonės sugalvoja įmantrius būdus savo veiklai gauti pinigų – ir gerai. Tik taip bus galima palaikyti jų iniciatyvą ir skatinti taikyti modernias technologijas.

Kai žmonės pamato, kad verta užsiimti viena ar kita veikla, telktis tam reikalui kompiuterius, jų iniciatyva tiesiog stebina. Kodėl studentai taip mikliai įsisuko naudoti kompiuterines technologijas? O kaip kitaip dar taip greitai sužinosi egzaminų sąlygas, stojimo į aukštąsias mokyklas reikalavimus ir panašiai. Palangoje vasarą buvo neįmanoma prasižvėsti į interneto kavines, nes vidurinių mokyklų absolventai ir studentai buvo apgulę. Ne pats kompiuteris juos traukia, o geidžiamas veiklos rezultatas.

Man patiko Jungtinių Tautų vystymo programos inicijuota studija *Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2002-2003 m.: žinios, informacija, technologijos ir žmogaus socialinė raida*. Studijoje pateiktas išvados, kurios pasaulyje nėra naujos, bet labai gerai, kad jau ir Lietuvoje garsinama būtinybė labiau įvertinti plėtojant informacinių technologijų taikymus žmogiškus aspektus. Pateiktas pavyzdys su mūsų Didžiasia liu. Ten išties blogi reikalai, bet įsivaizduokime, kad būtų nupirkti kompiuteriai ir išdalyti ten gyvenantiems žmonėms. Kas būtų?

Jau tą pačią dieną dauguma tų kompiuterių būtų parduota už pusdykį.

Taigi. Tačiau ar ne panašiai mes elgiamės? Įrenginėjame viešuosius interneto prieigos centrus, o kas rūpinasi įpūsti juose gyvybę? Yra ir priešingų pavyzdžių. Marcinkonys mums tvirtino, kad turi labai geras galimybes naudotis kompiuteriais, bet iš tikrųjų paaiškėjo, kad tos galimybės nekokios; tačiau bendromis jėgomis buvo parengtas neblogas kompiuterių galimybių panaudojimo projektas. Aišku, anksčiau ar vėliau marcinkoniškiai gaus ir kompiuterių, nes turėdami gerą projektą jie bet kam gali įrodyti, kad jiems jų reikia

O štai viena bendruomenė turi net palydovinį ryšį ir kaimo kompiuterių tinklą įsirengę, tačiau projekto reikalai sunkiai judėjo. Matyt, technika užgožė visa kita. Turime viską daryti, kad būtų priešingai. ALF projektai, apie kuriuos čia kalbėjome, kaip tik ir skirti tam, kad ne technika, jos galimybės, bet žmonių poreikiai būtų iškelti į pirmą planą. Mėginame įrodyti, kad mūsų pasirinktas veiklos kelias yra teisingas.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

LIETUVOS ESPERANTININKŲ SĄJUNGA

skelbia vieno mėnesio specialius intensyvius nemokamus tarptautinės esperanto kalbos kursus pradėdantiesiems, kurie vyks kasdien Esperantininkų namuose Kaune, L.Zamenhofo g. 5. Kursų pradžia š. m. spalio 6 d. 12, 14, 16 ir 18 val. Kursus ves dėstytoja iš Lenkijos Eva BONDAR. Išsamesnė informacija ir išankstinė registracija telefonu Kaune 208503, faksu 228616 arba elektroniniu paštu litova.ea@mail.lt

Lietuvos esperantininkų sąjungos Valdybos pirmininkas

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**
Atsakingoji sekretorė **Rūta Krasnovaitė**
Stilistė **Laura Čaplinskaitė**
Tekstų rinkėja **Indrė Jacunskaitė**
Dizaineris **Valdas Balciukevičius**

„Mokslo Lietuvą“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Patarėjai: **V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8-5) 2 12 12 35, 2 62 74 58, faks. 2 61 47 29

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius